

ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบภาค ๔

กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

AN ANALYTICAL AND COMPARATIVE STUDY OF FOUR
CONSUMPTION DIVISIONS AND SUFFICIENCY ECONOMY

พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินฺธโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบภาค ๔
กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระครูสิทธิปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินฺธโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**An Analytical And Comparative Study Of Four
Consumption Divisions And Sufficiency Economy**

Phrakrusiripariyattidhamrong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E.2011

(Copyright by MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity)

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมาวุธ ผศ.,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(.....)

..... กรรมการ
(.....)

..... กรรมการ
(.....)

..... กรรมการ
(.....)

..... กรรมการ
(.....)

..... กรรมการ
(.....)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ (ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

ดร.เฉลิมพล คงจันทร์

กรรมการ

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	:	ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโคกวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ผู้วิจัย	:	พระครูสิริปริยัติธำรง
ปริญญา	:	พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	:	พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ผศ.ดร. ป.ธ. ๔ M.A., Ph.D
	:	ดร.เฉลิมพล คงจันทร์ กศ.ด.วิจัยและพัฒนาหลักสูตร
วันสำเร็จการศึกษา	:	๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโคกวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของโคกวิภาค ๔ ๒) เพื่อศึกษาหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓) เพื่อเปรียบเทียบหลักโคกวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารคือคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ตลอดจนเอกสาร ผลงานวิชาการ งานวิจัย ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับหลักโคกวิภาค ๔ และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผลจากการศึกษาพบว่า

หลักโคกวิภาค ๔ เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนการปฏิบัติให้ถูกต้องเกี่ยวกับทรัพย์ โดยมีหลักการคือแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ๑ ส่วนสำหรับใช้สอย ๒ ส่วนสำหรับใช้ประกอบการงาน และอีก ๑ ส่วนเก็บไว้สำหรับจะใช้ในยามมีอันตราย สำหรับวิธีการของโคกวิภาคมีส่วนสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่ ทิฐุธรรมมีกัตตะ ๔ อิทธิบาท ๔ จักร ๔ กามโมคิ ๑๐ โภคอาทิยะ ๕ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ ตังขณิกปัจจเวกณ์ ๔ ปาปณิกรรม ๓ วณิชชา ๕ และอบายมุข ๖ และเป้าหมายของหลักโคกวิภาคมี ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับปัจเจกบุคคล คือ การดำรงชีวิตที่มั่นคงและเป็นอยู่อย่างอิสระหลุดพ้น ๒) ระดับสังคม คือเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตรัสประทานแก่ประชาชนชาวไทย ซึ่งประกอบด้วยหลักความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และหลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี วิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการจัดสรรหรือแบ่งพื้นดิน และแหล่งน้ำออกเป็นส่วนๆ คือ พื้นที่สำหรับขุดสระและเลี้ยงปลา สำหรับปลูกข้าว สำหรับปลูกพืชไร่พืชสวน และสำหรับที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ เพื่อให้สะดวกต่อการทำการเกษตรอย่าง

ประสมประสาน เป้าหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มี ๓ ระดับคือ ๑) ระดับปัจเจกบุคคลคือ รู้จักพอ มีความรู้ ยึดทางสายกลาง เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ครอบครัวมีความอบอุ่น ๒) ระดับสังคมหรือองค์กร คือ รวมกลุ่มใช้ภูมิปัญญาของชุมชน สังคม องค์กร เอื้อเฟื้อกันและกัน พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ สังคมอยู่กันอย่างสามัคคี ๓) ระดับประเทศ ชุมชนร่วมมือกัน วางระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป และเติบโตจากข้างใน เศรษฐกิจทั้งในภาคส่วนครัวเรือน สังคมและประเทศชาติมีความสมดุลเข้มแข็ง

เปรียบเทียบหลักโมควิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ด้าน คือ ด้านหลักการพบว่าทั้งหลักโมควิภาคและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนที่คล้ายคลึงกันคือเป็นการจำแนกทรัพย์เป็นส่วนๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านวิธีการมีส่วนที่แตกต่างกันคือวิธีโมควิภาคต้องนำหลักธรรมหลายประการมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องเหมาะสม ส่วนวิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกำหนดพื้นที่ใช้สอยอย่างชัดเจนแล้วดำเนินการตามนั้น และ ด้านเป้าหมายมีส่วนที่คล้ายคลึงกันคือมุ่งให้เกิดคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่มั่นคง ให้รู้เท่าทันและเป็นอิสระ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าโมควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีวิธีการค่อนข้างต่างกัน แต่หลักการและเป้าหมายมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน

Thesis Title : An Analytical and Comparative Study of Four Consumption Divisions and Sufficiency Economy

Researcher : Phrakhrusiripariyattithamrong

Degree : Master of Arts (Buddhism)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhrupariyattivisutthikhun (Assistant Professor Dr.)

: Dr. Chalermphon Khongchan

Date of Graduation : 23 March 2012

ABSTRACT

Thesis : An analytical and Comparative Study of Four Consumption Divisions and Sufficiency Economy has four objectives, i) to study the principle, method, and goal of Four Consumption Divisions, ii) to study the principle, means, and goal of Sufficiency Economy, iii) to compare Four Consumption Divisions and Sufficiency Economy, by studying information from Tipitaka of Thai version, documents, academic works, and research works about Four Consumption Divisions and Sufficiency Economy. Then bring data that obtain from study to analyze and synthesize. The results of research are

The principle of Four Consumption Division is proclaimed by the Buddha about the right practice to assets. The assets should be divided into four parts as follows; on one part should be spent for the expenditure of oneself and others, two parts should be extended for one's business, and another one part should be kept for the hard time. The means of Four Consumption Division is related to other principles, they are Ditthadhammikattha 4 i.e. virtues conducive to benefits in the present, Iddhipada 4 i.e. basis for success, Cakka 4 i.e. virtues wheeling one to prosperity, Kamabhogi 6 i.e. enjoyers of sensual pleasures, Bhoga-adiya i.e. uses of possessions, Kula-ciratthiti-dhamma 4 i.e. reasons for lastingness of a wealthy family, Tangkanikapaccavekkhana 4 i.e. ideas to be constantly reviewed, Papanikadhamma 3 i.e. qualities of a successful businessman, Vanijja 5 i.e. trades which should not be plied by a lay disciple, and Apayamukha 6 i.e. causes of ruin. And the goal of Four Consumption Division has got two levels, comprising 1) individual level i.e. the stable life, and 2) social level i.e. living in peace.

The philosophy of Sufficiency Economy is bestowed by His Majesty King Bhumibol Adulyadej to Thai people, concerning with moderation, reasonableness, and self-immunity. The means of the philosophy of Sufficiency Economy is to manage the soil and water into several parts, i.e. for making fish pond, for growing rice, for crops, and for human lodging and animal keeping. The goal of philosophy of

Sufficiency Economy has got three levels, comprising 1) individual level i.e. knowing moderation for self and family 2) social level i.e. helping each other to develop society, and 3) national level i.e. every economic part of society having cooperation to firmly develop economics.

Comparison the principle of Four Consumption Division to the philosophy of Sufficiency Economy in three aspects; to the aspect of principle, it is found that they have got their similarity in asset management for the benefit of basic way of life; to the aspect of means, it is found that they are different i.e. the Four Consumption Division has to be applied with other suitable Dhammas but Sufficiency Economy has to be materialized in practice; to the aspect of goal, it is found that they are similar for the stability of life, for knowing, and for freedom. Therefore, it can be summarized that both principle of Four Consumption Division and the philosophy of Sufficiency Economy have got difference in means but similarity in principle and goal.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะได้รับคำแนะนำ ตรวจสอบ ให้คำปรึกษาจาก พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ผศ.ดร. และท่านอาจารย์ ดร. เฉลิมพล คงจันทร์ ผู้วิจัยขอขอบคุณท่านอาจารย์ทั้งสองไว้ ณ โอกาสนี้ นอกจากนี้งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยยังได้รับคำแนะนำ แก้ไข ปรับปรุงจากท่านอาจารย์ ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ผศ.บรรจง โสดาดี ขอขอบคุณท่านอาจารย์ทั้งสองไว้ ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่มีส่วนช่วยทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

บุคคลที่สำคัญที่สุดคือ **คุณพ่อเทพ-คุณแม่ขวัญ สมานมิตร** ซึ่งเป็นทั้งกำลังใจและเป็นทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของข้าพเจ้า ท่านทั้งสองที่เติมเต็มให้งานวิจัยของข้าพเจ้าเกิดความสำเร็จ และ **อุบาสก อุบาสิกาวัตรจอมพระ** ที่ให้ความอุปถัมภ์การศึกษาในครั้งนี้

ขอขอบคุณญาติพี่น้องทุกท่านที่ให้กำลังใจ ช่วยเป็นธุระในการหาข้อมูลเพื่อเขียนงานวิจัย และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา คุณงามความดีที่เกิดจากการทำวิจัยครั้งนี้ ขอโน้มบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย ขอโน้มบูชา **พระธรรมโมลี** เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ศึกษาในมหาวิทยาลัย และอานิสงส์ผลบุญจงมีแก่บิดา มารดา ญาติทั้งหลายขอให้ได้รับความสุข ความเจริญยิ่งๆขึ้นเทอญ

พระครูสิริปริยัติธารง

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะได้รับคำแนะนำ ตรวจสอบ ให้คำปรึกษา จาก พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ผศ.ดร. และท่านอาจารย์ ดร. เฉลิมพล คงจันทร์ ผู้วิจัย ขอขอบคุณท่านอาจารย์ทั้งสองไว้ ณ โอกาสนี้ นอกจากนี้งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยยังได้รับคำแนะนำ แก้ไข ปรับปรุงจากท่านอาจารย์ ผศ.บรรจง โสดาดี ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ขอขอบคุณท่าน อาจารย์ทั้งสองไว้ ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่มีส่วน ช่วยทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

บุคคลที่สำคัญที่สุดคือ คุณพ่อเทพ-คุณแม่ขวัญ สมานมิตร ซึ่งเป็นทั้งกำลังใจและเป็น ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของข้าพเจ้า ท่านทั้งสองที่เติมเต็มให้งานวิจัยของข้าพเจ้าเกิดความสุขสมบูรณ์ และ คุณนายอารมณ กิ่งประทุม พร้อมด้วยบุตรหลาน อุบาสก อุบาสิกาวัดจอมพระ ที่ให้ ความอุปถัมภ์การศึกษาในครั้งนี้ทุกท่าน

ขอขอบคุณญาติพี่น้องทุกท่านที่ให้กำลังใจ ช่วยเป็นธุระในการหาข้อมูลเพื่อเขียน งานวิจัย และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา คุณงามความดีที่เกิดจากการทำวิจัยครั้งนี้ ขอโน้มบวชา คุณพระศรีรัตนตรัย ขอโน้มบวชา พระธรรมโมลี เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ศึกษาใน มหาวิทยาลัย และอานิสงส์ผลบุญจงมีแก่บิดา มารดา ญาติทั้งหลายขอให้ได้รับความสุข ความเจริญ ยิ่งๆ ขึ้นเทอญ

พระครูสิริปริยัติธารง

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฌ
สารบัญตาราง	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๘
บทที่ ๒ หลักโภควิภาค ๔	๑๙
๒.๑ แนวคิดและความเป็นมา	๒๐
๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักโภควิภาค	๒๐
๒.๑.๒ ความเป็นมาของโภควิภาค	๒๐
๒.๒ ความหมาย	๒๒
๒.๓ หลักการและวิธีการ	๒๒
๒.๓.๑ หลักการของโภควิภาค	๒๓
๒.๓.๒ วิธีการของโภควิภาค	๒๗
๒.๓.๓ เป้าหมายของโภควิภาค	๔๘
๒.๔ ความสำคัญและประโยชน์	๔๙
๒.๔.๑ ความสำคัญของโภควิภาค	๔๘
๒.๔.๒ ประโยชน์ของโภควิภาค	๔๙

๒.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักโมคคิภาค	๔๙
บทที่ ๓ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๕๖
๓.๑ แนวคิดความเป็นมา	๕๖
๓.๑.๑ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๕๘
๓.๑.๒ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	๕๙
๓.๑.๓ ทศนะของนักปราชญ์ที่มีต่อเศรษฐกิจพอเพียง	๖๐
๓.๒ ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๖๙
๓.๓ หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๑
๓.๓.๑ หลักความพอประมาณ	๗๒
๓.๓.๒ หลักความมีเหตุผล	๗๓
๓.๓.๓ หลักภูมิคุ้มกัน	๗๔
๓.๔ วิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๘
๓.๕ เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๘๑
๓.๕.๑ ระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัว	๘๒
๓.๕.๒ ระดับสังคม ระดับกลุ่มและองค์กร	๘๓
๓.๕.๓ ระดับเครือข่ายประเทศ	๘๓
๓.๖ ความสำคัญและประโยชน์	๘๓
๓.๗ การประยุกต์ใช้	๘๔
บทที่ ๔ วิเคราะห์เปรียบเทียบหลักโมคคิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๘๗
๔.๑ เปรียบเทียบหลักการ	๘๗
๔.๒ เปรียบเทียบวิธีการ	๙๔
๔.๓ เปรียบเทียบเป้าหมาย	๑๐๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๐๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๒
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ	๑๑๒
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๑๒
บรรณานุกรม	๑๑๖
ภาคผนวก	๑๑๗

ภาคผนวก ก	ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๑๗
ภาคผนวก ข	ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์และข้อมูลการสัมภาษณ์	๑๓๒
ภาคผนวก ค	แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๔๔
ประวัติผู้วิจัย		๑๔๘

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๑ ตารางเปรียบเทียบหลักโมคคิภาค ๔ กับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๙๓
ตารางที่ ๒ ตารางเปรียบเทียบหลักโมคคิภาค ๔ กับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๙๙
ตารางที่ ๓ ตารางเปรียบเทียบหลักโมคคิภาค ๔ กับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๐๒
ตารางที่ ๔ ตารางเปรียบเทียบประเด็นที่เหมือนกันของหลักโมคคิภาค ๔ กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง	๑๐๓

สารบัญแผนภูมิ

เรื่อง	หน้า
แผนภูมิที่ ๑ หลักการของโมควิภาค ๔	๒๕
แผนภูมิที่ ๒ แสดงหลักความพอประมาณตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง	๗๒
แผนภูมิที่ ๓ แสดงหลักการมีเหตุผลตามทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๖๓
แผนภูมิที่ ๔ แสดงหลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๓
แผนภูมิที่ ๕ เจาะลึกการมีความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๔
แผนภูมิที่ ๖ เจาะลึกการมีคุณธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๔
แผนภูมิที่ ๗ สรุปแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	๗๕
แผนภูมิที่ ๘ การแบ่งพื้นที่ตามทฤษฎีเกษตรทฤษฎีใหม่	๗๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑ หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๖๕ หน้า ๒๑๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อ.จ.ต.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ป.ญจ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.อ.ฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ข.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
อ.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ข.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ข.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบันนี้ เปลี่ยนแปลงไปมาก จากอดีตที่เป็นประเทศแบบสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนมากทำนา ทำสวน ทำไร่ ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์จนมีคำกล่าวที่ว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ผู้คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน แต่ปัจจุบันนี้สภาพทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไปมาก วิถีการดำเนินชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม หนุ่มสาวมุ่งเข้าสู่โรงงานมากกว่ามุ่งเข้าสู่ท้องทุ่งนา จากที่เคยเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน กลายเป็นเห็นแก่ตัว เอาเปรียบคนอื่นได้เมื่อมีโอกาส ทุกสิ่งต้องยื้อแย่งแข่งขันกันเพื่อให้ได้มา จากสังคมที่ผู้คนเคยอยู่กันอย่างสงบ กลายเป็นสังคมที่ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ความเจริญด้านเทคโนโลยีได้เชื่อมผู้คนบนโลกนี้ให้ติดต่อกันและรับรู้ข่าวสารต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง บันเทิงได้อย่างรวดเร็ว โลกทั้งโลกกำลังไปในทิศทางเดียวกัน มีรูปแบบการบริโภคที่เหมือนกัน มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่คล้ายๆ กัน ความแตกต่างทางด้านการดำเนินชีวิตของแต่ละประเทศค่อยๆ หดหายไป โลกกำลังเล็กลง ๆ ทุกวินาที สังคมโลกาภิวัตน์ที่ข่าวสารสามารถสื่อสารถึงกันได้อย่างเสรีนั้น ได้สร้างสรรค์ปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมโลก โดยเฉพาะสังคมที่เน้นการบริโภคอย่างสังคมไทย ทำให้สังคมที่เคยอยู่กันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน กลายเป็นสังคมแห่งการบริโภค เอาเปรียบและเห็นแก่ตัว

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการสื่อสารแบบไร้พรมแดน ทั้งสื่อโทรทัศน์ ดาวเทียม คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ตลอดจนโทรศัพท์มือถือ และโครงข่ายการสื่อสารที่เชื่อมต่อกันทั่วโลก ทำให้การสื่อสารแบบข้ามทวีปเกิดขึ้นภายในไม่กี่วินาที เหล่านี้ ทำให้กระแสนิยมบริโภคนิยมกระจายไปทั่วโลก “ในยุคนี้ยากจะมีอุดมการณ์ใดที่ทรงพลังเท่าบริโภคนิยม ในรัสเซียและยุโรปตะวันออก ระบอบคอมมิวนิสต์นอกจากสักระยะก็ล้มเหลว ไม่ได้แล้ว ยังต้องพังทลายเพื่อเปิดทางให้มันได้แพร่หลายอย่างเสรี ในจีนและเวียดนาม ความอยู่รอดของระบอบคอมมิวนิสต์ขึ้นอยู่กับว่า ยอมลัทธิบริโภคนิยมแค่ไหน” กระแสบริโภคนิยม ที่สื่อต่าง ๆ ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ต่างโฆษณาชวนเชื่อเพื่อกระตุ้นการบริโภค ทำให้เกิดการบริโภคที่เกินพอดี ดังที่ พุทธิตา รักพงษ์ กล่าวว่าสังคมไทยในปัจจุบัน มีค่านิยมในการนับถือเงิน เนื่องจากเงินสามารถซื้อทุกอย่างทุกอย่างที่ต้องการได้ การหาเงินแม้จะเป็นสิ่งสำคัญ แต่การรู้จัก

^๑พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนากับบริโภคนิยม.[ออนไลน์] แหล่งที่มา, <http://www.visalo.org>.
[๘ มี.ค. ๕๕].

ใช้เงินมีความสำคัญว่า^๒

หลักการบริหารจัดการทรัพย์สินสมบัติ หรือการใช้จ่ายทรัพย์สินตามแนวโภควิภาคซึ่งเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้แก่ชาวพุทธ สำหรับเป็นแนวทางในการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อดำเนินชีวิต อาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้จ่ายทรัพย์สินเชิงพุทธ เป็นหลักการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพราะหลักโภควิภาคนี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าสอนให้ชาวพุทธรู้จักวิธีในการวางแผนจัดการทรัพย์สิน (เงิน) ที่หามาได้ด้วยผลสุจริตเพื่อใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต การรู้จักวางแผนทางการเงิน ถือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นส่วนสำคัญ ที่จะทำให้นักุศลสามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างราบรื่น มีทิศทางที่ดีและมีความสุข

ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นปรัชญาที่ชี้แนะทางการดำรงชีวิต ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๑๗ เป็นต้นมา และถูกพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐ เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จึงเห็นได้ว่าทั้งหลักโภควิภาคและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักที่สำคัญในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนี้ เพราะทั้งสองหลักนี้สอนให้รู้วิธีการหาทรัพย์สินอย่างสุจริต และสอนให้รู้จักวางแผนในการใช้จ่ายทรัพย์สิน หรือการบริหารจัดการทรัพย์สินที่หามาได้ให้เพียงพอกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

ผู้วิจัยเห็นว่าถ้าได้ศึกษาและทำความเข้าใจหลักการใช้จ่ายทรัพย์สิน ตามแนวโภควิภาคเปรียบเทียบกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว จะทำให้รู้จักหลักในการแสวงหาทรัพย์สิน เพราะหลักเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือการพัฒนาที่สมดุลสามารถรับการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ส่วนหลักโภควิภาคจะทำให้รู้จักวิธีการในการแสวงหาทรัพย์สิน การวางแผนใช้จ่ายทรัพย์สิน หรือการบริหารจัดการทรัพย์สินที่หามาได้ ทำให้รายรับกับรายจ่ายมีความสมดุลกัน หลักโภควิภาคและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับตนเอง ครอบครัวและสังคมได้

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของโภควิภาค ๔

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบหลักโภควิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

^๒พุทธิตา รักพงษ์, “การศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีโภควิภาค ๔”, สารนิพนธ์ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖)

๑.๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาหลักการบริหารจัดการทรัพย์สิน (โภคทรัพย์) ตามแนวโคตวิภาค ๔ เช่นการใช้จ่ายทรัพย์สิน การเก็บออมและการลงทุน โดยมุ่งศึกษาแหล่งที่เป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎก และข้อมูลชั้นทุติยภูมิคือ อรรถกถา ฎีกา และงานวิชาการของนักปราชญ์ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงหลักการบริหารจัดการทรัพย์สิน

ศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยมุ่งศึกษาถึงหลักการ วิธีการและเป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เปรียบเทียบหลักการบริหารจัดการทรัพย์สิน (โภคทรัพย์) กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่าง หลักการ วิธีการ และเป้าหมายของหลักโคตวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๔. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ หลักการและวิธีการ เป้าหมายในการบริหารจัดการทรัพย์สิน (โภคทรัพย์) ตามแนวแห่งโคตวิภาค ๔ เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ หลักการ วิธีการ เป้าหมาย ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๔.๓ ความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพย์สิน (โภคทรัพย์) ตามแนวแห่งโคตวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การเปรียบเทียบ หมายถึง การพิจารณาเทียบเคียงให้เห็นลักษณะที่เกี่ยวของกันหรือแตกต่างกันระหว่างสิ่งที่สนใจสองสิ่ง เช่น การเปรียบเทียบหลักโคตวิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

โคตวิภาค^๓ หมายถึง การจำแนกหรือการแบ่งทรัพย์สินออกเป็นกอง ๆ หรือออกเป็นส่วนๆ ปัจจุบันเรียกว่าหลักการบริหารจัดการทรัพย์สิน (โภคทรัพย์) หรือการวางแผนทางการเงิน เช่น การใช้จ่าย การออม การลงทุน เป็นต้น

โภคทรัพย์^๔ หมายถึง ทรัพย์สินสำหรับใช้สอยหรือสำหรับการบริโภค

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๘.

^๔พุทธทาสภิกขุ, สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง. (กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการฝ่ายพุทธทาสศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘๕.

ทรัพย์^๕ หมายถึง น. เงินตรา เช่นไม่มีทรัพย์ติดตัว สมบัติสถานเช่นเขาเป็นคนมีทรัพย์ (กฏ) วัตถุอันมีรูปร่าง โดยปริยายหมายถึงสิ่งที่ถือว่ามีค่าอาจไม่มีรูปร่างก็ได้ เช่นมีปัญญาเป็นทรัพย์

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๖ หมายถึง ปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัวชุมชนสังคมที่กว้างกว่าชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๙ ของไทย

ความพอเพียง^๗ หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องของ ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดย คำนึงถึงความเปราะบางของสถานการณ์ต่างๆ ที่ คาด

^๕ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์,๒๕๒๕),หน้า ๓๔๕.

^๖มูลนิธิชัยพัฒนา,เศรษฐกิจพอเพียง,[ออนไลน์]แหล่งที่มา

<http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php> [๕ ก.พ.๒๕๕๕].

^๗มูลนิธิชัยพัฒนา,เศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์]

ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน การใช้สติและปัญญาในการดำเนินชีวิต

คุณธรรม หมายถึง ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน มีความเพียร ความรอบคอบ ระมัดระวังที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ หมายถึง แนวทางในการพัฒนาที่ นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นบันได โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ เป็นการให้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่ ๓ ขั้น ได้แก่ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ เน้นความพอเพียงในระดับบุคคล/ครอบครัว ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ เน้นความพอเพียงในระดับชุมชน องค์กร และทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓ เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย และระดับประเทศ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโมเดลภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ งานวิจัย

พระมหาจุลศักดิ์ จิรวุฒโน ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน” ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเรียกว่า “เศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง” (Relative Self-sufficient Economy) จึงเป็นรูปแบบที่คนไทยทั้งมวลควรน้อมเกล้าฯรับไว้ปฏิบัติอย่างจริงจังโดยนัยแล้วเศรษฐกิจที่พอเพียงหมายถึงเศรษฐกิจที่ชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับตำบลอำเภอ จังหวัดสามารถจะทำการผลิตเพื่อการดำรงชีพได้ตามอัตภาพ ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตัวเอง “ให้ยืนบนขาตนเอง” และการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงคือการดำรงชีวิตในความพอดีมีชีวิตใหม่คือหวนกลับมาใช้วิถีชีวิตไทยแนวคิดของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงจึงควรเป็นแบบอย่างของการพัฒนาประเทศไทยในระยะต่อไป^๔

พระมหาสมโภช รุติญาโณ (ศรีพันธ์) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจศาสตร์ในพระไตรปิฎกใน

^๔พระมหาจุลศักดิ์ จิรวุฒโน, “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต(บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๗), หน้า ๓.

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก” ว่าที่มาของเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ คือความเรียบง่ายและหลักอหิงสา ในพระไตรปิฎกได้เน้นหนักในรูปของการพัฒนาชีวิตและสังคม โดยอาศัยปัจจัยหนึ่งที่เข้าไปช่วยบำบัดความต้องการของมนุษย์ เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมดังกล่าวเช่นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมเรียบง่าย อาวาสสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เรียกว่าอาหารสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย เรียกว่าธรรมสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย เรียกว่าบุคคลสัปปายะ ในพระไตรปิฎกมุ่งให้มีคุณภาพ ซึ่งมนุษย์จะต้องใช้จิตใจเป็นตัวนำพฤติกรรม จิตใจไปสัมพันธ์กับวัตถุ และวัตถุไปสัมพันธ์กับชีวิต เรียกว่ามนุษย์มีการใช้ชีวิตโดยอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจแต่ในเชิงพุทธมุ่งหมายให้ใช้ปัจจัยเหล่านี้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและสังคม คือมุ่งสอนหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณธรรมหรือในพระสูตรสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค กล่าวถึงการแสวงหาทรัพย์ การจับจ่ายทรัพย์ และการแบ่งปันเศรษฐกิจ^๙

พระธานี เขมธมโม (จำปา) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก” โดยสรุปว่า หลักการของสัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเพราะยึดหลักกุศลกรรมบถของพระพุทธศาสนาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการดำเนินชีวิตสุจริตทางกายทางวาจาและทางใจตามหลักโมกคิภาควิภาค๔ ได้แบ่ง๑ส่วนสำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์แบ่ง๒ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบกิจการงานลงทุนประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพที่จัดไว้๒ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงานจัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้นแบ่งส่วนที่สี่สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วนคือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉินหรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ล่วงหน้าเช่นการเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออุบัติเหตุเป็นต้นจากหลักโมกคิภาควิภาคดังกล่าวข้างต้นเปรียบได้กับการออมทรัพย์ในปัจจุบันแต่เป็นการออมอย่างมีแผนที่ชัดเจนกล่าวคือการออมโดยมีเป้าหมายและมีระเบียบแบบแผนเช่นเพื่อต่อยอดทางธุรกิจหรือขยายธุรกิจออมไว้เพื่อการลงทุนในธุรกิจแขนงใหม่รวมไปถึงออมไว้เพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิต^{๑๐}

งานวิจัยนี้ ยังได้กล่าวถึงสัมมาอาชีวะในแง่ของการแสวงหา สัมมาอาชีวะในแง่ของการครอบครองรักษาและสัมมาอาชีวะในแง่ของการบริโภคใช้จ่าย ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยละเอียด

^๙พระมหาสมโภช จิตินาโณ (ศรีพันธ์), “ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๐.

^{๑๐}พระธานี เขมธมโม (จำปา), “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๐), หน้า ๙๕.

แล้วผู้วิจัยเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับหลักการของโภควิภาค ๔ เพราะถ้าไม่มีการแสวงหา การครอบครองและการใช้จ่ายแล้ว การจัดสรรทรัพย์หรือการวางแผนทางการเงินก็ไม่มีสัมมาอาชีวะจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลักโภควิภาค ๔

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้อง ดำเนินชีวิตแบบพหุมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เป็นแนวคิดที่มีหลักการช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง พอประมาณ ไม่โลภ ไม่ประมาทและมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต^{๑๑}

งานวิจัยนี้ได้นำเสนอหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเช่น หลักธรรมที่สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการผลิตเช่นหลักความสุขของคฤหัสถ์ หลักเรื่องความไพบูลย์ หลักธรรมเรื่องขุมทรัพย์ ๔ ประเภท หลักพุทธธรรมว่าด้วยประโยชน์ของมนุษย์ หลักพุทธธรรมว่าด้วยปริเยสนา(การแสวงหา) หลักพุทธธรรมว่าด้วยความสำเร็จมั่งคั่ง หลักธรรมที่สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการบริโภคเช่นหลักธรรมว่าด้วยปัจจัย ๔ หลักธรรมว่าด้วยเป้าหมายของการบริโภค หลักธรรมที่สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการแลกเปลี่ยนซื้อขาย เช่นหลักอาชีวะมัญญุกคิลเป็นต้นในงานวิจัยของพระมหาศิริวัฒน์อริยมณียังพบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ คือ ด้านปรัชญา ด้านโครงสร้างและด้านกระบวนการ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาในสวนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เรียกว่าเศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงต่างมีปรัชญาอันประกอบด้วยหลักการและอุดมการณ์ด้านเศรษฐกิจที่เป้นไปด้วยกันได้อย่างกลมกลืนประสานเชื่อมโยงกัน คือ เปนระบบเศรษฐกิจที่มีความเปนธรรมสูง คำนึงถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ของสวณรวมอยางเปน ธรรม เปนระบบเศรษฐกิจที่เปนองครวม ไมมองเรื่องของเศรษฐกิจแบบแยกเปนสวน ๆ ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง สัมมาวาจา วิสสุจริต สัมมากัมมันตะ

มณูญ มุกข์ประดิษฐ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”^{๑๒} พบว่ากิจกรรมทาง

^{๑๑}พระมหาศิริวัฒน์อริยมณี (จันตะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า๔๕.

^{๑๒}มณูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจที่หลากหลายนั้น หากจะให้มีคุณค่าที่แท้จริงและแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ก็จะต้องให้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็น สัมมาเศรษฐกิจ คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม และมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และโลกเป็นสวนรวมด้วย

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การใช้การสร้างตัวชีวิตเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง โดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”^{๑๓} โดยผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ข้อสรุปว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอปปมาทธรรม มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมัชฌิมาปฏิปทากับความพอประมาณเป็นวิธีการหรือหนทางในการพัฒนาตน โยนิโสมนสิการกับความมีเหตุผลเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการพัฒนาตน และอปปมาทธรรมกับการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเป็นเครื่องกำกับการพัฒนาตน ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงพุทธเศรษฐศาสตร์ที่เมืองคธรรมในระดับศีลเป็นประธาน การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงสามารถชี้เฉพาะองค์ธรรมในระดับศีลเป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยองค์ธรรมในระดับศีลที่เกี่ยวข้องกับ ๔ ทฤษฎีหลักทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ปาริสุทธิศีล ๔ ที่ ประกอบด้วย อาชีวนปาริสุทธิศีล ในกิจกรรมการผลิตปัจจัยสันนิสิตศีล ในกิจกรรมการบริโภค อินทริยสังวรศีล ในเรื่องอรรถประโยชน์ และปาฏิโมกขสังวรศีล ในการกระจายผลผลิต จากการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อค้นหาตัวชี้วัดที่สามารถกำหนดระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์พร้อมทั้งตัวอย่างและแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์ และทฤษฎีการกระจายผลผลิต โดยผลจากการวิเคราะห์นำมาซึ่งการสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดระดับของความพอเพียงภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน ๑๓ ตัวชี้วัด ตัวชี้วัดด้านความพอประมาณจำนวน ๗ ตัว

พอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

^{๑๓}พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, “การใช้การสร้างตัว ชีววัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

แบ่งเป็นตัวชี้วัดความพอประมาณในกระบวนการ ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงเปรียบเทียบ) ประกอบด้วยประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพ การบริโภค ประสิทธิภาพการบริโภค และตัวชี้วัดความพอประมาณระหว่างกระบวนการ ๓ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วยความไม่พอเพียงความพอเพียงขั้นพื้นฐานความพอเพียง ขั้นก้าวหน้า ตัวชี้วัดด้านความมีเหตุผล จำนวน ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสมบูรณ) ประกอบด้วยคุณค่าของ ปัจจัยการผลิต คุณค่าการผลิต คุณค่าของปัจจัยการบริโภค คุณค่าการบริโภค และ ตัวชี้วัดด้าน การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน ๒ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วยสัดส่วนปัจจัย การผลิต สัดส่วนปัจจัยการบริโภค

พุทธิดา รักรัณพงษ์ ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ : ศึกษา เฉพาะกรณีโภควิภาค ๔ มีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

๑) หลักเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ถือว่า มนุษย์ในทางเศรษฐกิจมีเหตุผลเป็นของ ตนเอง สนใจประโยชน์ของตน อาศัยแรงผลักดันนั้นกระตุ้นให้เกิดการผลิตการบริโภค การตลาด การลงทุน การออมทรัพย์ และการประหยัด ซึ่งเป็นการแข่งขันกันทางวัตถุ เพื่อให้ถึงจุดหมาย คือความมั่งคั่งทางวัตถุ

๒) หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ประกอบด้วย ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔ โภชนเมตตัญญูตา ปัจจัยปัจเจกขณะ มัชฌิมาปฏิปทา วิริยะ ปัญญา ปาปณิกธรรม และการ เว้นจากอบายมุข ๖ ประการ เป็นการจัดสรรทรัพยากรลงในอัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในวัตถุ ประโยชน์ในทางธรรม และประโยชน์ในทางปัญญา

๓) หลักโภควิภาค ๔ ในพระพุทธศาสนา คือการใช้จ่ายทรัพย์โดยจัดสรรเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ๑ ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงคนที่ควรบำรุงตามหลักทศ ๖ และทำประโยชน์ ๒ ส่วน ใช้จ่ายลงทุนประกอบการงาน อีก ๑ ส่วนเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นการปฏิบัติตามโภควิภาค ๔ มี คุณค่าในฐานะเป็นหลักในการใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง บุคคลรอบข้าง และ ในทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนาถือว่า ความสุขทางเศรษฐกิจมิใช่การใช้ทรัพย์สินเพียงอย่าง เดียว แต่อยู่ที่วิธีการที่ได้มาและการบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และมี คุณค่าอย่างที่สุด การใช้ทรัพย์ไม่ใช่ให้ตกเป็นทาส แต่ให้เป็นนายทรัพย์ มีเพื่อรับใช้มนุษย์ เป็น อุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์ให้กับมนุษย์^{๑๔}

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจ พอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”^{๑๕} ผล

^{๑๔} พุทธิดา รักรัณพงษ์, “การศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ: ศึกษาเฉพาะกรณีโภควิภาค ๔”, สาร นิพนธ์มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๕๑).

^{๑๕} พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์), “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลัก

การศึกษาพบว่าเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อนโดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือมีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ผักผ่อนให้มีความขำขันขำนาญและจริงจัง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย คบหาคนดีเป็นมิตร ไม่คบไม้อาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางที่ไม่ดี

๑.๖.๒ เอกสาร

พุทธทาสภิกขุ^{๖๖} กล่าวว่าทรัพย์สมบัติเมื่อพูดตามตัวหนังสือตามธรรมดาในภาษาคน ก็ถือเอาความหมายอันแรกสุดว่า สิ่งเป็นเครื่องปลื้มใจ ใครมีทรัพย์คนนั้นก็ปลื้มใจ หรือว่าทรัพย์นั้นเป็นเครื่องทำความปลื้มใจให้แก่บุคคลนั้น พูดง่าย ๆ ก็คือคำว่า “ความปลื้มใจ” นั้นเอง เป็นชื่อของสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์...ตามทัศนะของพุทธบริษัทจะมองถึงว่าทรัพย์สมบัตินั้นมันเพื่อประโยชน์แห่งความเป็นมนุษย์จะเป็นได้ คือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีชีวิตก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างหลายประการ เพื่อชีวิตตั้งอยู่ได้ รอดอยู่ได้ แล้วไม่เพียงแต่รอดอยู่ได้อย่างเดียว มันต้องก้าวหน้าไปตามหนทางที่ถูกต้อง จนกว่าจะไปถึงจุดหมายปลายทางเป็นเป้าหมายของชีวิตมนุษย์แล้วทรัพย์สมบัติมันก็เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้ชีวิตนี้ตั้งอยู่ได้ให้สะดวกแก่การที่จะเจริญก้าวหน้าทางจิต ทางวิญญาณ ให้ชีวิตเป็นวิวัฒนาการที่น่าพอใจ จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์นี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์จะหาทรัพย์อย่างไรจะทำอย่างไร ก็มีสูตรอยู่หลายสูตรที่แสดงหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ แต่เรื่องเกี่ยวกับทรัพย์ พระองค์ได้ทรงระบุว่า “จะต้องมีทรัพย์ เพื่อใช้สำหรับตนเอง จะต้องมีทรัพย์สำหรับจะใช้เพื่อครอบครัว จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นราชพลี จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นอธิปัตติ จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็น

พุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๖๖} พุทธทาสภิกขุ. สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง. (กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการฝ่ายพุทธทาสศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๙๗-๔๐๐.

บุพพเปตพลี ฟังดูเพียงเท่านั้นก็จะเห็นได้ว่า ทรงมุ่งหมายให้ใช้ทรัพย์กันอย่างไร จะต้องมียุติธรรม และรู้จักใช้ทรัพย์ให้ตัวเองไม่เดือดร้อน เพียงไม่เดือดร้อนเท่านั้นยังไม่พอมันต้องให้เกิดความก้าวหน้า ตามความหมายของคำว่า เป็นมนุษย์จะได้เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น จนถึงความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์

พระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ว่า พุทธศาสตร์เป็นจริยธรรมที่มีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อเศรษฐกิจเพราะเป็นคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรมที่จะดำเนินกิจกรรมทางการผลิตให้เรามีความขยันซื้อสัตย์รักษานตรงต่อเวลาเพื่อให้มีคุณภาพในการผลิตและดำรงชีวิตอย่างผาสุก^{๑๗} ลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือมีลักษณะเป็นสายกลาง อาจเรียกว่าเศรษฐศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เพราะระบบชีวิตของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่ามรรคนั้น มีอยู่แล้วในมัชฌิมาปฏิปทา และองค์ของมรรคแต่ละข้อก็เป็นสัมมาเช่น สัมมาอาชีวะ การที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง คือทำให้เกิดความพอดี ความเป็นมัชฌิมาก็คือความพอดีนั่นเอง กรบรโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา คือความรู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณคือรู้จักพอดี ความพอประมาณคือความพอดีนั่นเอง

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี^{๑๘} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมะกับการลงทุนสู่เศรษฐกิจที่สุข” ซึ่งรวบรวมจากงานเสวนาเรื่องสนทนาให้เป็นที่ประจักษ์ ความตอนหนึ่งว่า การบริหารจัดการการเงินให้ทำดังต่อไปนี้ หนึ่ง เก็บไว้เป็นเงินคงคลังเพื่อความมั่นคงของชีวิต คุณได้เงิน มาแล้วต้องแบ่งก่อนเงินเอาไว้ เป็นเงินสำรองคงคลังเพื่อความมั่นคงของชีวิต คนมีเงินจึงสุขภาพจิตดี เพราะรู้ว่าเขามั่นคง พระพุทธองค์ก็เข้าใจดีนะ สอง นำมาเลี้ยงชีพเลี้ยงชีวิตให้ตัวเอง ญาติพี่น้อง บริษัท บริวาร ก็นอนอุ่น นอนอุ่น คือคุณหามาได้ คุณก็ต้องใช้ให้เป็นด้วย ไม่ใช่เก็บอย่างเดียวเป็นปูโสมเผ่าทรัพย์ แต่ให้ตัวเองและญาติพี่น้องได้กินอิ่ม นอนอุ่น ข้อสาม คือเอาเงินไปต่อยอด คือ ทำธุรกิจด้วย แสดงว่าพระพุทธองค์เข้าใจเรื่องการลงทุนเป็นอย่างดี ประการที่สี่ พระองค์ท่านใช้คำว่า “ราชพลี” แปลว่า เสียภาษีให้รัฐด้วยทันสมัยด้วยคุณโยม พระพุทธองค์ให้เสียภาษีแก่รัฐด้วย ข้อห้า ท่านบอกว่าบำรุงศาสนาซึ่งพราหมณ์และผู้ทรงศีล ซึ่งเป็นสวดมนต์หลักทางจิตใจและปรัชญาของสังคม ให้ท่านได้กินอิ่ม นอนอุ่นจะได้มีเรี่ยวแรงในการแสดงพระธรรมคำสอน ยึดกุม จิตใจประชาชนให้มีบรรทัดฐานทางจริยธรรมจะได้อยู่ร่วมกันในสังคมที่สันติ ข้อสุดท้าย ท่านบอกว่า ให้ทำบุญให้กับญาติวงศ์ที่ล่วงลับไปแล้ว ใช้เงินเพื่อความกตัญญู คุณ

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖

^{๑๘} พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). ธรรมะกับการลงทุนสู่เศรษฐกิจที่สุข. (กรุงเทพมหานคร : ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐.

โยมจะเห็นว่าหลักการใช้เงินของพระพุทธองค์ครอบคลุมทั้งหมด ดังนั้น ที่ตามมา อาตมาจึงกล้ายืนยันได้เลยว่าเราสามารถใช่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ในการลงทุนและการทำธุรกิจ

อภิชัย พันธเสน ได้ให้ความหมายของ “พุทธเศรษฐศาสตร์” ไว้ว่าหมายถึงการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาจากอารยธรรมตะวันตกทั้งนี้เพราะเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตกนั้น “เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจสูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัดและสามารถทำให้สังคมได้บรรลุถึงสวัสดิการทางสังคมสูงสุดภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน” ในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์เป็น “วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสันติสุขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด”^{๑๙}

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องเศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจในมุมมองอันสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเนื้อหาในหนังสือแบ่งออกเป็น ๑๖ บท โดยเฉพาะบทที่ ๑๒ ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์พัฒนาและพุทธเศรษฐศาสตร์ บทนี้กล่าวถึงการพัฒนามาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะเป็นส่วนสำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์ไว้ด้วย

สุเมธ ดันติเวชกุล ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ในหนังสือใต้เบื้องพระยุคลบาทว่าพระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งมาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและประโยคหนึ่งที่ทรงอธิบายว่าคำหัวใจก็คือคำว่าพอเศรษฐกิจพอเพียงก็คือคำว่าพอคุณจะมีชีวิตที่ตั้งอยู่บนมาตรฐานความพอได้อย่างไรความพอก็คือคำว่าพอประมาณความพอประมาณพระองค์ท่านขยายความต่อไปอีกไม่ใช่ผมพูดนะครับพอประมาณคือพอแต่จำเพาะตัวเองที่หากินได้อย่างมีเหตุมีผลด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจึงไม่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่นเขาอันนั้นแหละครับคือเศรษฐกิจพอเพียงแน่นอนมาตรฐานแต่ละคนก็ไม่เหมือนกันไม่ใช่ทุกคนจะให้จนเหมือนกันหมดนั่นก็ไม่ใช่ชีวิตจริงบางคนมาตรฐานมีสมบัติเท่ากินอะไรก็โชคดีไปมาตรฐานก็อยู่แค่นี้อีกคนกินแต่เงินเดือนจริง ๆ มาตรฐานก็อยู่แค่นี้แต่ทุกคนต้องมีมาตรฐานเส้นระดับพอดีของตัวเองก็ต้องสร้างมาให้ได้แล้วยึดตรงนั้นเป็นหลักซึ่งภาษาทางพุทธเราก็สอนอยู่แล้วเส้นทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลางคือไม่หย่อนไม่ตึงเกินไปเหมาะสมแต่ละคน^{๒๐} นอกจากนี้ในหนังสือเล่มนี้ยังมีเนื้อหาสาระกล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ ที่น่าสนใจเกี่ยวกับ

^{๑๙} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

^{๒๐} สุเมธ ดันติเวชกุล, ใต้เบื้องพระยุคลบาท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐๓.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยเฉพาะหัวข้อเรื่องที่มีชื่อว่า ในหลวงกับการพัฒนาเศรษฐกิจและเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริซึ่งจากการศึกษาพบว่า การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาทำให้สังคมไทยอ่อนแอ เพราะสังคมไม่ได้สร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ให้กับคนส่วนใหญ่เพราะขาดปัญญาทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง อีกทั้งผู้ที่มีโอกาสในสังคมก็มักจะขาดคุณธรรมจริยธรรมเกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในทุกระดับ และขณะเดียวกันผู้ด้อยโอกาสมักจะถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่ตลอด ในส่วนของการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ก็เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วนโดยใช้เงินเป็นเป้าหมาย ไม่ค่อยคำนึงถึงผลที่ตามมามากนัก เช่น ทุนด้านที่ดิน น้ำ ป่าไม้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูง และเกษตรกรพึ่งตนเองได้น้อยลงและเมื่อประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ประชาชนในประเทศชาติเดือดร้อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชทานแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงถึง ๒ ครั้ง ในคราวเฉลิมพระชนมพรรษาปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และ ๒๕๔๑ ซึ่งได้มีการขานรับนำแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในหลายๆ หน่วยงานแม้บางคนจะเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของเกษตรกรเท่านั้น ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด เพราะโดยแท้จริงแล้วผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ เช่น พ่อค้า ข้าราชการและบริษัทห้างร้านต่างๆ ก็สามารถนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเปรียบเหมือนการปักเสาเข็มก่อนสร้างบ้านเป็นการวางรากฐานของบ้านให้มั่นคงก่อนจะก่อสร้างตัวบ้านได้ เศรษฐกิจพอเพียงคือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตนั่นเอง

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย กล่าวถึง ความพอเพียงไว้ในหนังสือทฤษฎีใหม่ในหลวงวิถีชีวิตที่พอเพียงว่าเมื่อพิจารณาจากทฤษฎีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งนั้นเป็นการเน้นการพัฒนาตนเองให้กินอยู่อย่างพอเพียงในขั้นที่สองจึงเริ่มมีการแลกเปลี่ยนและเกื้อกูลกันมีความเป็นชุมชนและองค์กรชุมชนเกิดขึ้นส่วนในขั้นที่สามก็เริ่มมีความเชื่อมโยงและร่วมมือกับโลกภายนอกมีการทำธุรกิจชุมชนขึ้นทั้งที่แนวพระราชดำริจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทัศนคติและวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคมโดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันของคนในสังคมในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและเตรียมความพร้อมของชุมชนและสังคมที่จะก้าวเข้าสู่การแข่งขันที่รุนแรงขึ้นและได้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจากภาคราชการมูลนิธิองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคธุรกิจเอกชนในงานพัฒนาเสมอเนื่องจากงานพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลากหลายเช่นเงินทุนการบริหารจัดการเครือข่ายเทคโนโลยีและความร่วมมือร่วมใจซึ่งหากขาดปัจจัยใดแล้วการพัฒนาก็อาจล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จอย่างยากลำบากในขณะที่แต่ละภาคของสังคมนั้นต่างก็มีข้อเด่นข้อด้อยและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ดังนั้นหากสามารถประสานความร่วมมือระหว่างกันโดยใช้จุดเด่นที่แต่ละฝ่ายแต่ละส่วนนั้นมีอยู่เข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาได้แล้วก็จะทำให้งานพัฒนานั้นประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงสะดวก

และยืนอยู่บนความกลมเกลียวและเกื้อกูลกันของคนในชาติ^{๒๑}

วัลลภ พรหมทอง กล่าวถึง รายละเอียดเฉพาะหลักการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ไว้ในหนังสือเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริว่า “ทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำรินี้เนื่องจากทฤษฎีมีความลึกซึ้งและเป็นแก่นของการพัฒนาอย่างแท้จริงทฤษฎีใหม่ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอื่นๆ เช่น ชุมชนชนบทการผลิตเศรษฐกิจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นความมั่นคงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติการปกครองการรวมตัวของสมาชิกในครอบครัวและที่สำคัญที่สุดคือวิธีคิดและจิตสำนึกของคนการเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ได้พระราชทานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการประกอบอาชีพของเกษตรกรพระองค์ได้ทรงมอบหมายให้ข้าราชการบริหารและหน่วยงานราชการต่างๆ ทดลองศึกษาและทดสอบว่าใช้ได้ผลแล้วจึงนำออกเผยแพร่สำหรับเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของเกษตรกรหลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เป็นหลักการสำคัญ (Main point) ได้แก่

- ๑) เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒) เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่ยึดหลักความสามัคคีในชุมชน
- ๓) การผลิตข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลักการพื้นฐาน
- ๔) การจัดทำแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร^{๒๒}

สุกัญญา เอมอัมมธรรม กล่าวถึง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในบทความประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ความรู้ที่ครอบคลุมและประชาคมรวมตัวกันสร้างผลิตภัณฑ์และประสบความสำเร็จในด้านผลผลิตการตลาดการบริหารจัดการในรูปแบบธุรกิจชุมชนที่สามารถพัฒนาไปเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้มีอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนและครอบครัวได้ทั้งในด้านการวางแผนการประกอบอาชีพการออมเงินและการใช้จ่ายเงินเพื่อสร้างธุรกิจภายในครัวเรือนที่เน้นทรัพยากรและภูมิปัญญาของท้องถิ่นเมื่อได้พัฒนาอาชีพไปสู่ความมั่นคงแล้วปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของภาคประชาชนก็จะลดน้อยลงรัฐบาลสามารถทุ่มเทเวลาและงบประมาณที่เคยใช้ในการพัฒนาในระดับฐานรากไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนสร้างเสถียรภาพและความเข้มแข็งได้อย่างเต็มศักยภาพ^{๒๓}

^{๒๑} สุรเกียรติ์ เสถียรไทย, อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ, ทฤษฎีใหม่ในหลวงวิถีชีวิตที่พอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๘.

^{๒๒} วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๒๓} สุกัญญา เอมอัมมธรรม, บทความประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพ, คณะมนุษย

ซูเมกเกอร์ อี.เอฟ ได้กล่าวว่าไม่มีใครคาดคิดว่าวิถีชีวิตของชาวพุทธจะกลายเป็น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปได้และเขาได้แสดงให้เห็นสาระสำคัญของเชิงพุทธว่านักวัตถุนิยม สนใจแต่สินค้าเป็นสำคัญพุทธศาสนิกชนสนใจแต่การให้มีอิสระเสรีภาพเป็นส่วนใหญ่แต่พุทธ ศาสนาถือหลักมัชฌิมาปฏิปทาตั้งนั้นจึงมิได้ขัดแย้งกับหลักการกินดีอยู่ดีทางกายภาพอุปสรรค ของการปลดปล่อยให้มีอิสระเสรีภาพนั้นมีได้อยู่ที่ทรัพยากรแต่ว่าอยู่ที่ค้นหาที่ดินร่นเพื่อให้ ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้นตั้งนั้นสาระสำคัญของเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธก็คือความเรียบง่ายและหลัก อหิงสา^{๒๔}

ซูเมกเกอร์ได้กล่าวถึงสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบที่เป็นองค์ประกอบของ มรรคมรรคแปดว่าเป็นรากฐานที่สามารถใช้วางแผนการพัฒนาประเทศสู่ระบบเศรษฐกิจ สมัยใหม่แนวพุทธได้ นอกจากนี้ซูเมกเกอร์ยังชี้ให้เห็นจุดเน้นที่แตกต่างกันระหว่างเศรษฐศาสตร์ สมัยใหม่กับพุทธเศรษฐศาสตร์ในเรื่องบรรทัดฐานของการดำเนินชีวิต โดยที่นักเศรษฐศาสตร์ เน้นที่ตัวเลขปริมาณการบริโภคว่าเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความกินดีอยู่ดีของคนในสังคม ยิ่ง บริโภคมากก็ยิ่งแสดงถึงความกินดีอยู่ดีที่บริบูรณ์มาก ในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์นั้นเน้นการ ได้มาซึ่งการมีชีวิตที่บริบูรณ์จากการใช้ปัจจัยเพื่อการบริโภคในการดำรงชีวิตให้น้อยที่สุด

โจมณฑาณี ตันติสุข กล่าวว่า ในเรื่องเงินเราเรียนรู้จากประสบการณ์ของคนรวยๆ ในสังคมนี้ เช่นจากหนังสือชีวประวัติ หรือบทสัมภาษณ์ ซึ่งมักเป็นเรื่องของการใช้เงินซื้อความ หุรรหาและไลฟ์สไตล์แพงๆ ทุกวันนี้หนังสือสอนเรื่องการเงินในเมืองไทยมักเป็นหนังสือหลังยุค ฟองสบู่แตก ว่าด้วยการปลดหนี้ การปลดตัวเองจากหนี้บัตรเครดิตหรือเป็นหนังสือสอนให้ต่อ เงิน ให้ความรู้การลงทุนในการซื้อที่ดิน หุ่น พันธบัตรฯลฯ มากกว่า ทว่ากลับไม่มีหนังสือสอน พื้นฐานการบริหารเงินแบบคนธรรมดาอย่างเราๆ เลย ที่ช่วยให้เราคิดและทำตามเป็น ให้เรารู้ว่า ทำไมคุณค่าของการรับผิดชอบตัวเองในเรื่องการเงินถึงได้สำคัญนักวิธีเริ่มต้นง่าย ๆ ต้องทำ อย่างไบบ้าง เช่นตั้งแต่หลักการ ๓อย่าง คือ “รายได้ รายจ่าย เงินเก็บ”^{๒๕} หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหา แบ่งออกเป็น ๒๖ บท ในหนังสือได้กล่าวถึงเรื่องเงินไว้อย่างละเอียดตั้งแต่การสำรวจตนเองว่ามี เงินอยู่เท่าไร ควรใช้จ่ายอย่างไร เก็บออมอย่างไร เมื่อมีหนี้จะบริหารหนี้อย่างไรโดยไม่เครียด ไม่วิตกกังวล โดยเฉพาะบทที่ ๒๖ ได้กล่าวถึงหลักความรู้เรื่องการสร้างอิสรภาพทางการเงินและ ความร่ำรวยอย่างเปี่ยมสุขและยั่งยืน วิธีคิดถึงเงินให้มีคุณค่าทางจิตใจ เป็นวิธีจูงใจคนเราให้รู้จัก

ศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่๒๐ ฉบับที่๓ เมษายน – มิถุนายน๒๕๔๖.หน้า ๙๘.

^{๒๔}ซูเมกเกอร์ อี.เอฟ, “จีวแต่แจ้ว” เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, แปลโดยสมบุญธศุภศิลป์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๘),หน้า๗๑.

^{๒๕}โจมณฑาณี ตันติสุข, เงินเรื่องใหญ่ที่โรงเรียนไม่เคยสอน, (กรุงเทพฯสำนักพิมพ์ออฟฟิศ เมท, ๒๕๔๙)หน้า ๒๔.

เป็นนายเงิน และสร้างชีวิต ลิขิตฝันของตัวเองโดยใช้เงินเป็นผู้รับใช้ของเราได้ดีที่สุดเร็วที่สุด การเรียนรู้วิธีบริหารเงินคือหนทางสู่การนับถือตัวเอง ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกว่าตนเองมีค่า ๔ ขั้นตอนของการบริหารที่เรียบง่ายได้ใจความมากคือ Earning – หาเงิน/Spending – ใช้เงิน/Saving-ออมเงินและInvesting-นำเงินไปลงทุน

หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงการบริหารเงินเหมือนกับหลักโภควิภาค ๔ ของพระพุทธเจ้า ในหนังสือได้กล่าวถึงการหาเงิน การใช้เงิน การออมเงินและการนำเงินไปลงทุนไว้อย่างละเอียดแต่โดยหลักแล้วยังอยู่ในหลักโภควิภาค ๔ ของพระพุทธเจ้านั่นเอง

สุวรรณ สถาอานันท์ กล่าวว่า พุทธศาสนาเชื่อว่า เมื่อเงินอยู่ในอำนาจของธรรมแล้ว เงินสามารถจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากมายแม้ว่าประโยชน์นั้นจะจำกัดอยู่แค่ระดับโลกียะธรรมก็ตาม ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงไม่ปฏิเสธความมั่งคั่งของคฤหัสถ์ เพราะคนดีที่ร่ำรวยย่อมสามารถบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นได้มาก^{๒๖} หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงเงินกับศาสนาว่ามีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างไรผู้เขียนได้ยกตัวอย่างทัศนะของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเงินเมื่อคราวที่พระองค์เสด็จไปกับพระอานนท์แล้วเห็นถุงเงินที่เจ้าของทำหล่นไว้พระองค์ทรงตรัสถามพระอานนท์ว่า “อานนท์เห็นไหม นั่นอสรพิษ” จากพระดำรัสนี้ทำให้เราเห็นว่าในสถานะหนึ่งเงินสามารถทำให้ชีวิตสุขสบายเพราะสามารถใช้เงินจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่ต้องการได้ แต่ในอีกสถานะหนึ่งเงินก็เปรียบเสมือนอสรพิษ หรืออีกนัยหนึ่งสำหรับพระสงฆ์แล้วเงินนั้นเปรียบเหมือนอสรพิษสำหรับพระสงฆ์

โจ โดมิงเกซ และวิกกี โรบิน กล่าวว่า การบริหารเงินโดยใช้สติปัญญา ทำได้โดยถอยออกมาจากสมมติฐานและความรู้สึกเดิมๆ ที่เคยมีต่อเงิน และเฝ้าสังเกตการใช้เงินอย่างไม่ถือคติ ถามตัวเองดูซิว่า เงินนะซื้อความสุขได้จริงหรือ ทุกคนจำเป็นจริง ๆ หรือที่จะต้องทำเงินให้ได้มากๆ เงินเป็นสิ่งที่เราต้องกลัวหรือไม่ก็อยากได้ใจจะขาดงั้นรึ ถ้าไม่รักเงินก็ต้องเกลียดไปเลยใช้ไหม ถ้าเราเอาเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตไปแลกเป็นเงินมาแล้ว ชีวิตจะมั่นคงจริงหรือเปล่า^{๒๗}

เบอร์นาร์ต ลีตาร์ท กล่าวว่า หลังจากหาเงินมาได้ด้วยความยากลำบาก ท่านจะเก็บออมเงินไว้ใช้ในยามจำเป็นได้อย่างไร เงินออมไม่ว่าจะเก็บอยู่ในรูปแบบใด อาจนำไปใช้เป็นหลักประกันในการกู้เงินจากธนาคาร ตรงกันข้ามกับความเชื่อของบางคน เงินในตัวเองไม่ใช่เครื่องมือรักษาค่าที่ดี เงินเป็นเพียงเครื่องมือแสดงอำนาจการซื้อชั่วคราว ระหว่างที่ท่านได้รับเงินและก่อนนำไปใช้จ่าย ถ้าท่านคิดจะเก็บเงินไว้ได้ทีนอนหรือฝากไว้ในบัญชีธนาคาร ตัวเลข

^{๒๖} สุวรรณสถาอานันท์, เงินกับศาสนาเทพพุทธแห่งยุคสมัย , (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒) หน้า ๑๓.

^{๒๗} โจ โดมิงเกซ และวิกกี โรบิน, จะเลือก เงินหรือชีวิตเปลี่ยนทัศนคติต่อเงินสู่สภาพของชีวิต, แปลโดย พล วงษ์พฤษ, กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง พ.ศ. ๒๕๔๖) หน้า ๑๔.

เงินเพื่อจะเป็นเครื่องเตือนใจท่านว่าไม่ใช่เป็นการกระทำที่ฉลาด^{๒๔}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่ามีเอกสารที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพย์สิน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการบริหารจัดการด้านรายรับและรายจ่ายเป็นจำนวนมากทั้งเอกสารที่คนไทยเขียนขึ้นและเอกสารที่ชาวต่างประเทศเขียน นอกจากเอกสารแล้วยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธซึ่งเป็นการศึกษาถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ากับหลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตะวันตก การศึกษาเรื่องสัมมาอาชีวะในพุทธศาสนา การศึกษาเกี่ยวกับการรู้จักพอประมาณในพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ ซึ่งก็เป็นการศึกษาในหลักการบริโภคอย่างรู้จักพอประมาณตามแนวแห่งพุทธศาสนายังไม่มีการศึกษาให้กว้างไปถึงการบริหารจัดการทรัพย์สิน(โภคทรัพย์)อย่างครบวงจรคือการหาทรัพย์สิน การใช้จ่ายทรัพย์สิน การเก็บออมและการลงทุนตามนัยแห่งพุทธศาสนา การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพย์สิน ตามแนวของโมคคิภาด ๔ ที่พุทธิดา รัชพงศ์ ศึกษาไว้ ก็เป็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกรณีโมคคิภาด ๔ เท่านั้นยังไม่มี การเปรียบเทียบระหว่างหลักการ วิธีการ เป้าหมายของโมคคิภาดกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการบริหารจัดการทรัพย์สินตามหลักโมคคิภาด กับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการทำวิจัยเรื่องนี้จะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งในการประยุกต์หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในการดำเนินชีวิตประจำวันและเป็นการเสนอแนวทางในการบริหารจัดการทรัพย์สินตามวิถีแห่งพระพุทธศาสนาให้ เป็นทางเลือกอีกทางเลือกหนึ่งแก่พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจทั่วไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพย์สินเช่น การสะสมทรัพย์สิน การแสวงหาทรัพย์สิน การใช้จ่ายทรัพย์สิน และการลงทุน ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่นนอรรถาภิธาน งานวิชาการของนักปราชญ์ต่างๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่มีผู้ทำวิจัยไว้

๑.๗.๒ ศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิเช่นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๙ ของไทย ที่ตรัสถึงหลัก

^{๒๔} เบอร์นาร์ต ลีตาร์, เงินตราแห่งอนาคต, แปลโดย จินตลา วิเศษกุล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๗) หน้า ๕๓.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิชิ้นงานของนักวิชาการที่กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๗.๓ ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (induction) คือการเชื่อมโยงความหมายของข้อมูล การหาข้อสรุปจากข้อมูลเชิงรูปธรรม การวิเคราะห์ประเด็นและบริบทของหลักโมควิภาคเช่นการใช้จ่ายทรัพย์ มีความเชื่อมโยงกับการแสวงหาทรัพย์ อย่างไร การออมและการลงทุนมีความเชื่อมโยงกันอย่างไรเป็นต้น การวิเคราะห์ถึงความเหมือนและแตกต่างกันระหว่างหลักการ วิธีการ เป้าหมายของโมควิภาคกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนการตีความนั้นผู้วิจัยจะใช้ศาสตร์แห่งการตีความที่ยึดทฤษฎีที่ถือว่าความหมายสมบูรณ์อยู่ที่คัมภีร์คือการยึดคัมภีร์เป็นศูนย์กลางจากนั้นจึงทำการสังเคราะห์ข้อมูลและรวบรวมเรียบเรียง รายงานผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบหลักการ วิธีการ เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพย์ (โมคทรัพย์) ตามแนวทางโมควิภาค ๔

๑.๘.๒ ได้ทราบหลักการ วิธีการ เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙

๑.๘.๓ ได้ทราบความเหมือนและแตกต่างระหว่างหลักการ วิธีการ เป้าหมาย ของการบริหารจัดการทรัพย์ (โมคทรัพย์)ตามหลักของโมควิภาค ๔ กับหลักการ วิธีการ เป้าหมายของปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ ๒

หลักโภควิภาค ๔

การบริโภคเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ในอดีตสิ่งที่คุณคนทั้งหลายบริโภคนั้น ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ตนผลิตมากับมือ หรือไม่ก็หามาได้ด้วยตนเอง ไม่ว่า อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สังคมไทยอดีตก็บริโภคสิ่งที่ตนเองผลิตขึ้นมา หรือหามาได้ด้วยกำลังกายของตนเองเช่นการเลี้ยงสัตว์ ทำนา ทำสวน ปลูกผัก แต่ละครัวเรือนต่างก็มีคอกเลี้ยงหมู เล้าไก่ มีข้าวในนาเป็นต้น พระไพศาล วิสาโล^๑ กล่าวว่า สังคมในอดีตมีความต้องการเพียงแค่ปัจจัยสี่คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ต้องการบริโภคอะไร ก็ลงมือทำขึ้นหรือหามาด้วยตนเอง เงินหรือการซื้อขายมีบทบาทน้อยมาก สิ่งที่เราเรียกว่า “ผู้บริโภค” หรือผู้ที่บริโภคสิ่งที่ตนไม่ได้ผลิตเป็นส่วนใหญ่นั้น เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมไทยเมื่อไม่ถึงร้อยปีมานี้เอง การขยายตัวของระบบทุนนิยมผ่านกลไกตลาด (market capitalism) ทำให้เกิดการซื้อขายกันอย่างแพร่หลาย โดยมีเงินเป็นสื่อกลาง ทำให้วิถีชีวิตของคุณคนเปลี่ยนไป ไม่ว่าชุมชนใดที่เศรษฐกิจแบบตลาดเข้าไปถึง คุณคนก็เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคใช้สอยเอง มาเป็นการผลิตเพื่อขายแล้วเอาเงินที่ได้นั้นไปซื้อของที่ต้องการบริโภคอีกทีในชนบทนั้นสิ่งที่ผู้คนผลิตนั้นเจ้าตัวยังสามารถเอามาบริโภคได้ เช่น ข้าว หรือผัก แต่ถ้าเป็นในเมืองสิ่งที่ผู้คนผลิตส่วนใหญ่เอามาบริโภคได้น้อยมาก เช่น ชิ้นส่วนรถยนต์ หรือสินค้าบริการ อาทิ ตัดผม ทำบัญชี

เมื่อเงินกลายเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อนำมาบริโภค เงินจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ทุกคนต่างแสวงหาเพราะมีความเชื่อว่าถ้ามีเงินมากก็จะได้ใช้เงินไปในการบริโภคมากยิ่งขึ้น ชีวิตของตนเองก็จะได้มีความสุขมากยิ่งขึ้น ด้วยความคิดแบบนี้จึงทำให้มนุษย์แต่ละคนพยายามที่จะได้เงินมาครอบครองให้มากที่สุด พื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์จึงมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการแสวงหา การกินดื่มเพื่ออยู่รอด

พุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะแนะนำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่รอดเท่านั้น การจะทำให้ชีวิตประเสริฐกว่าการแสวง ครอบครองอยู่ร่วมกับสังคมหลายรูปแบบซึ่งมีความแตกต่างกันตามภูมิประเทศผู้ศึกษาเห็นแนวความคิดที่สัมมาสัมมาพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมโดยใช้หลักโภควิภาค ๔ ไว้เป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างมากในบทนี้มีประเด็นที่ศึกษาคือ แนวคิดและความเป็นมา ความหมาย หลักการและวิธีการ องค์ประกอบและเป้าหมาย ความสำคัญและประโยชน์ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักโภควิภาค และการประยุกต์ใช้ ดังต่อไปนี้

^๑พระไพศาล วิสาโล, วิถีพุทธไทในยุคบริโภคนิยม, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.visalo.org>. เข้าถึงเมื่อ [๑๑ มี.ค. ๕๕].

๒.๑ แนวคิดและความเป็นมา

แนวคิดในการจัดการหรือการบริหารนั้น ในพระพุทธศาสนามีมาแล้วตั้งสมัยพุทธกาล เช่นเมื่อจำนวนภิกษุสงฆ์มากขึ้นที่อยู่ไม่เพียงพอพระพุทธเจ้าตรัสให้มีการแต่งตั้งพระภิกษุในการทำหน้าที่ในการจัดการเสนาสนะ^๒ นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสให้มีการแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมเพื่อแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่ในการทำการสงฆ์อื่นๆ เช่น ภิกษุผู้ดูแลเรือนคลัง^๓ ผู้รับจีวร ผู้แจกจีวร ผู้แจกข้าวยาคุ ผู้แจกผลไม้ ผู้แจกผ้า ผู้แจกบาตร เป็นต้น เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการจัดการบริหารองค์กร นอกจากนี้ในหลักคำสอนของพระองค์นอกจากจะมีหลักคำสอนในส่วนที่เป็นโลกุตตระแล้วยังมีส่วนที่เป็นโลกียะคือธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตในโลกเช่นความขยันหมั่นเพียร ความอดทน การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์อีกด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้นสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันนี้ที่กำลังตกอยู่ในยุคของบริโภคนิยม

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักโภควิภาค ๔

หลักโภควิภาค ๔ กล่าวถึงหลักการบริหารจัดการทรัพย์ โดยให้แบ่งทรัพย์ที่หามาได้ออกเป็นส่วนๆ หรือกองๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการนำไปใช้ในหลักของโภควิภาค ได้กล่าวถึงการใช้จ่ายทรัพย์ การเก็บรักษาทรัพย์ การนำทรัพย์ไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยขึ้นมา แนวคิดที่ปรากฏในหลักโภควิภาคนั้น สอดคล้องกับการวางแผนทางการเงินในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคล การวางแผนทางการเงินในระบบธุรกิจ ต่างก็มีความสอดคล้องกับหลักโภควิภาคทั้งสิ้น คือมีการวางแผนในการใช้จ่าย การวางแผนในการเก็บออม และการวางแผนในการลงทุน สาเหตุที่ทำให้ปัจจุบันนี้การมีความรู้ในเรื่องการวางแผนทางการเงินมีความสำคัญแก่คนในสังคมไทยมากกว่าสมัยก่อนก็เพราะว่า ปัจจุบันนี้คนเรามีอายุยืนยาวขึ้น การเตรียมเงินให้พร้อมและเพียงพอสำหรับใช้จ่ายตลอดชีวิตจึงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

๒.๑.๒ ความเป็นมาของวิโภควิภาค ๔

มนุษย์ในปัจจุบันนี้ไม่ได้มีความต้องการแค่ปัจจัย ๔ ในการดำเนินชีวิต ความต้องการของมนุษย์มีมากกว่าปัจจัย ๔ มนุษย์แต่ละคนจึงพยายามแสวงหา ไขว่คว้าหาเงินหรือทรัพย์เพื่อนำเงินไปแลกเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น การมีความรู้หรือทักษะในการบริหารจัดการทรัพย์หรือพูดในภาษาปัจจุบันว่าการบริหารเงินจึงมีความสำคัญ เพราะความสามารถในการบริหารเงินจะทำให้มี

^๒วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๑๗/๑๓๕.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔.

เงินใช้อย่างไม่ผิดเคืองไม่ตกเป็นทาสของเงิน ในการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการดำเนินชีวิตเพื่อให้ชีวิตมีความสุขไม่ประสบกับปัญหาด้านการเงินนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสังคาลกสูตรน่าสนใจซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสังคาลกสูตรแก่สังคาลกคหบดีบุตรผู้กำลังไหว้ทิศทั้ง ๖ อยู่ ตามคำสั่งของบิดาที่ได้สั่งไว้ก่อนที่จะเสียชีวิต ในสังคาลกสูตรนี้ถือได้ว่าเป็นพระสูตรที่เป็นกล่าวถึงโครงสร้างหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดีเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร อาจารย์กับลูกศิษย์ นายจ้างกับลูกจ้าง เพื่อนกับเพื่อน ซึ่งแต่ละคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสมถือเป็นพระสูตรที่สามารถนำมาประยุกต์กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี พระพุทธเจ้าได้สอนให้สังคาลกมานพไหว้พระอย่างในอริยวินัยไหว้ คือ การเว้นจากบาปกรรม ๑๔ ประการ คือกรรมกิเลส ๔^๙ เหตุ ๔^๕ ประการที่ให้ทำบาปกรรม และอบายมุข ๖^๖ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปิดบังทิศ ๖ ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสวรรค์ ในสังคาลกสูตรนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสแจกแจงบาปกรรม ๑๔ ประการ ดังกล่าวมาอย่างละเอียดหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คิหิปฏิบัติ คือข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ เป็นหลักธรรมที่ผู้ครองเรือนหรือคฤหัสถ์เมื่อนำไปใช้แล้วย่อมประสบแต่ความสุขความเจริญ ไม่มีความเสื่อมเช่นการเว้นขาดจากอบายมุข ๖ ประการ ซึ่งเป็นปากทางแห่งความเสื่อมทั้งเสื่อมโภคทรัพย์ เสียชื่อเสียง ยากจนเพราะเกียจคร้านเหล่านี้เป็นต้น สังคาลกสูตรนี้จึงเป็น พระสูตรที่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนควรศึกษา ทำความเข้าใจเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต

กล่าวโดยสรุป โภควิภาค คือการจำแนก หรือการเงินออกเป็นส่วน เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ หรือเพื่อสะดวกในการใช้สอย จากที่กล่าวมา เมื่อพูดถึงโภค ย่อมหมายถึงเงินด้วย บางครั้งเรียกโภคทรัพย์ หรือโภคสมบัติ โภควิภาคปัจจุบันหมายถึง การบริหารการคลัง หรือการบริหารการเงินเพื่อก้าวไปสู่อิสรภาพทางการเงิน ซึ่งการรู้จักวิธีจัดการทางการเงิน หรือการบริหารทรัพย์สมบัติที่หามาได้อย่างยากลำบากด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมสามารถทำให้ชีวิตตนเองไม่ประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิต และส่งคมต่อไปในอนาคต

^๔กรรมกิเลส ๔ ประการคือ ๑) กรรมกิเลสคือปาณาติบาต ๒) กรรมกิเลสคืออทินนาทาน ๓) กรรมกิเลสคือกาเมสุมิฉณาจาร ๔) กรรมกิเลสคือมุสาวาท, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๐.

^๕อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการคือ ๑) ย่อมถึงฉันทาคติ ทำบาปกรรม ๒) ย่อมถึงโทสาคติทำบาปกรรม ๓) ย่อมถึงโมหาคติทำบาปกรรม ๔) ย่อมถึงภยาคติ ทำบาปกรรม. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๑

^๖อบายมุข ๖ คือ ๑) หมกมุ่นในการเสพของมีนเมา ๒) หมกมุ่นในการเที่ยวกลางคืน ๓) การเที่ยวดูมหรสพ ๔) หมกมุ่นในการเล่นการพนัน ๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร ๖) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน.ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๒.

๒.๒ ความหมาย

คำว่า “โภควิภาค” ประกอบด้วยศัพท์ ๒ ศัพท์ คือ “โภค” กับ “วิภาค” การให้ความหมายตามรูปศัพท์ วิภาเคน ภูษิตพุโติ โภคํ สิ่งอันคนใช้สอยโดยส่วน (แบ่งกัน) เหตุ นั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า โภคํ ๑ มาจาก ภูษ ชาติ ในความบริโภค หรือใช้สอย ลง ฌย ปัจจัยในกิริยา กิตกั ซึ่งเป็นปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ วิการ อุ เป็น โอ ลบ ณ เสีย เอา ช กับ ย เป็น คุค สำเร็จรูปเป็น โภคํ แปลว่า การใช้สอย หรือการบริโภค พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) ได้ให้ความหมายของคำว่า “โภค” ว่า โภค ป. การใช้สอย, เครื่องใช้, สมบัติ, โภค^๙ และคำว่า วิภาค ว่า วิภาค ป. การจำแนก การแบ่ง^{๑๐} พระธรรมกิตติวงศ์ได้ให้ความหมายไว้ว่า โภค หมายถึง สมบัติ ทรัพย์สินโดยมีรูปวิเคราะห์ว่า ภูษชียเต ภูษิตพุโติ ว่า โภค สิ่งอันคนใช้สอย หรือสิ่งที่ต้องใช้สอย เรียกว่า โภค^{๑๑} ในหนังสือธาตุปทีปิกา ได้แสดงความหมายของ โภค ไว้ว่า โภค ทรัพย์ สมบัติ ความกิน ความบริโภค^{๑๒} โภค มีสองประเภท คือ อุปโภค หมายถึง ของใช้ เครื่องใช้สอยและ บริโภค หมายถึงของกิน

เมื่อนำทั้งสองศัพท์รวมกันเป็นโภควิภาค ก็คือการแบ่งทรัพย์ หรือการใช้สอยทรัพย์ นั้นเอง ปัจจุบันนี้เรียกว่าการบริหารจัดการทรัพย์ จะเห็นได้ว่าคำว่าโภคหรือทรัพย์ในพระพุทธศาสนามีความหมายกว้าง เพราะหมายถึงทั้งส่วนที่เป็นของใช้สอยและส่วนที่เป็นของกิน ในชีวิตประจำวัน

๒.๓ หลักการและวิธีการ

การแสวงหา รวบรวม และใช้จ่ายทรัพย์เป็นกิจกรรมที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคน การที่จะมีทรัพย์มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความรู้จักแสวงหาและใช้ทรัพย์ ในพระพุทธศาสนามีหลักของการแสวงหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์เรียกว่าโภควิภาค มีรายละเอียดดังนี้

๒.๓.๑ หลักการของโภควิภาค

พฤติกรรมการบริโภค ในการหาความบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจใช้เวลาว่าง และ

^๙ พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), พจนานุกรมบาลี-ไทยสำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, พ.ศ. ๒๕๔๖) ,หน้า ๓๘๖.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๒.

^{๑๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ชุด ศัพท์วิเคราะห์. (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เลียงเชียง) พ.ศ. ๒๕๕๐ หน้า ๔๙๔.

^{๑๒} หลวงเทพรัตนานุกิษฏ์, พจนานุกรม บาลี-ไทย แผนกธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๘), หน้า ๒๗๑.

การแต่งตัว ล้วนเป็นส่วนประกอบของรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตจะถูกดำเนินเป็นอุปนิสัย เป็นวิธีประจำที่กระทำสิ่งต่างๆ รูปแบบการดำเนินชีวิต โดยทั่วไปแล้วจะ บ่งบอกถึง ทัศนคติ ค่านิยม และ มุมมอง ของแต่ละบุคคล ดังนั้นรูปแบบการดำเนินชีวิต จึงมีความหมายในเชิงของอัตตาหรือตัวตน และใช้ในการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ประกอบกับอัตลักษณ์ของบุคคลเส้นแบ่งระหว่างอัตลักษณ์ของบุคคลกับการทำกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละวันนั้นเลื่อนลางลงในสังคมยุคใหม่ ในอดีตพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงตระกูลที่รวบรวมทรัพย์ไว้แล้วรู้จักการแบ่งปันในการใช้จ่ายทรัพย์โดยใช้ หลักโภควิภาค และวิธีของโภควิภาคดังนี้

“บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมสว่างช่วงโชติดังดวงไฟเมื่อบุคคลสะสมโภคทรัพย์อยู่ตั้งตัวฝั่งสร้างรัง โภคทรัพย์ของเขาก็มืดมนเพิ่มขึ้น ดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้นฉะนั้น คฤหัสถ์ในตระกูลผู้มีความสามารถ ครั้นรวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งใช้สอย ๒ ส่วนใช้ประกอบการงาน ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตรายจึงผูกมิตรไว้ได้”^{๑๑}

ในพระดำรัสนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ ผู้ยังต้องทำการงานเพื่อหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว การที่จะทำให้อุปการะมีความสุขประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตได้นั้น การรู้จักแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักเก็บออมทรัพย์เพื่อไว้ใช้ในคราวจำเป็นและการนำทรัพย์ไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยเพิ่มขึ้น

พระอรรถกถาจารย์^{๑๒} ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้มีโภคย่อมสามารถประสานมิตรไว้ได้ คนนอกนั้นไม่สามารถ พึงบริโภคะโดยส่วนเดียว ความว่าพึงบริโภคะด้วยหนึ่งส่วน พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน ความว่า พึงประกอบการงานมีกสิกรรมและพาณิชยกรรมเป็นต้น และพึงเก็บส่วนที่สี่เอาไว้เพื่อใช้ในยามมีอันตราย เพราะการงานนั้นย่อมไม่เป็นไปเช่นกับวันหนึ่งตลอดกาลของตระกูลทั้งหลาย บางครั้งแม้อันตรายก็ย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจราชภัยเป็นต้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ถึงหลักโภควิภาคไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่า^{๑๓} โภควิภาค ๔ การแบ่งโภคเป็น ๔ ส่วน หลักการแบ่งทรัพย์โดยจัดสรรเป็น ๔ ส่วน คือ

^{๑๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑.

^{๑๒}พระสูตรและอรรถกถาแปลที่มณิกาย ปาฏิภวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๑.

^{๑๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๘.

๑) เอเกน โภเคน ภูษะเยย ได้แก่ แบ่ง ๑ ส่วน สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์การจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้ก็เพื่อใช้จ่ายภายในบ้าน การเลี้ยงดูครอบครัว การเลี้ยงดูบุพพการี หรือบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์ เป็นส่วนสร้างเสริมคุณภาพชีวิตคือตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของร่างกาย

๒) ทวีทิ กมัม ปโยชเย ได้แก่ แบ่ง ๒ ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบการงานลงทุน ประกอบอาชีพ ที่สุจริตเป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทำธุรกิจการงาน เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพที่จัดไว้ ๒ ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงาน จัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น และเมื่อระดับหน้าที่การงานก้าวหน้ามากขึ้น ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดสรรส่วนอื่นๆ พัฒนามากขึ้นด้วย การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้เองที่จะเป็นตัวชี้วัดการพัฒนายกระดับฐานะให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ เพราะหากมีอาชีพการงานหรือทุนในการประกอบอาชีพที่ขัดสน การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ย่อมอดตัดขัดสนไปด้วย

๓) จตุตถญจ นิธาเปยย ได้แก่ แบ่งส่วนที่สี่ สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วน คือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉิน หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วย หรืออุบัติเหตุ เป็นต้น ทั้งนี้การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้ไว้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อเหตุการณ์เร่งด่วนนั้นเกิดขึ้น การดำเนินการช่วยเหลือจะเป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็วขึ้น ซึ่งหากขาดการจัดสรรส่วนนี้แม้จะสามารถดำเนินการได้ แต่ก็อาจเป็นอุปสรรคจนอาจไม่ทันเวลาก็เป็นไปได้^{๔๔}

หลักการของโภควิภาคคือการแบ่งทรัพย์หรือการจัดการบริหารทรัพย์สมบัติที่หามาได้ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งสำหรับใช้เลี้ยงชีวิตทั้งของตนเองครอบครัวและญาติมิตรให้มีความสุขคิดเป็น ๒๕ % อีกสองส่วนสำหรับการลงทุนเพื่อทำให้ทรัพย์งอกเงยเพิ่มพูนขึ้นมากคิดเป็น ๕๐ % และอีกหนึ่งส่วนสำหรับเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นเช่นเกิดทุกข์ภัย ภัย ภัย อุทกภัย ราชภัย อัคคีภัย หรือการได้รับเหตุอันไม่คาดฝันเช่นเกิดอันตรายต่างๆ เป็นต้นคิดเป็น ๒๕ % เมื่อรวมกันทั้งหมดก็เป็น ๑๐๐ % พอดี

หลักการของโภควิภาคนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างครอบคลุมคือมีทั้งหลักของการใช้จ่ายทรัพย์ซึ่งเป็นส่วนที่หนึ่ง การทำให้ทรัพย์เพิ่มพูนหรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือการแสวงหาทรัพย์ก็คือการนำทรัพย์ส่วนนี้ไปลงทุนทำกิจการต่างๆ เพื่อให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้นซึ่งในส่วนของการลงทุนนี้พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมากเพราะพระองค์ให้ใช้ทรัพย์สองส่วนสำหรับการลงทุนซึ่งคิดเป็น ๕๐ % คือครึ่งหนึ่งของทรัพย์ทั้งหมด และการเก็บออมซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น ซึ่งทรัพย์ส่วนนี้ก็คือส่วนที่ต้องเก็บต้องออมนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าหลักของโภค

^{๔๔} ปิตโปถิต หมายถึงปกปิดช่องว่างระหว่างตนกับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกว่าทิต ๖.ที.ปา. ฎีกา.๒๔๔/๑๕๙,

วิภาค ๔ นี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างครอบคลุมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งปัจจุบันนี้รัฐบาลก็พยายามรณรงค์ให้ประชาชนเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วให้เก็บออมหนึ่งส่วนใช้สามส่วนซึ่งตรงกับหลักการของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ในโกศวิภาค

ภาพที่ ๑

หลักการของโกศวิภาค ๔

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า ทรัพย์ ไว้ว่า^{๑๕} หมายถึง เครื่องปลื้มใจ ใครมีทรัพย์คนนั้นก็ปลื้มใจ หรือว่าทรัพย์เป็นเครื่องทำความปลื้มใจให้แก่บุคคล พุดง่าย ๆ ก็คือ ความปลื้มใจ เป็นชื่อของสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์

ทรัพย์ในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ รูปียทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์สินเงินทองที่เป็นวัตถุสิ่งของจับต้องได้ สัมผัสได้ จัดเป็นทรัพย์ภายนอก และ อริยทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ภายใน ทรัพย์ที่ประเสริฐ คือคุณธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจ ในนิธิกัณฐสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ได้กล่าวถึงทรัพย์ว่ามี ๔ ชนิด^{๑๖} คือ

๑. ถาวรระ คือทรัพย์ถาวร เช่น ที่ดิน ที่นา ที่สวนและทอง
๒. ชัฏคมะ คือทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้เช่น ทาสชาย ทาสหญิง ช้าง ม้า โค กระบือ ไก่ และสุกร เป็นต้น

^{๑๕}พุทธทาสภิกขุ, สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วย วิธีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ตถาตา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔๔.

^{๑๖}ดูรายละเอียดในนิธิกัณฐสูตร ขุ.ขุ.(ไทย) ๒๕/๑-๑๖/๑๗-๒๐.

๓. อังคสมะ คือทรัพย์ที่ติดตัว เช่น วิชาความรู้ ศิลปวิทยา เป็นต้น

๔. อนุคามิกะ คือทรัพย์ตามตัวทางคุณธรรมได้แก่ บุญกุศล ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา เป็นต้น

ในการทำงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาทรัพย์ที่เป็นรูปียทรัพย์โดยเน้นไปที่การจัดการหรือบริหารทรัพย์คือเงิน เมื่อผู้วิจัยกล่าวถึงการจัดการทรัพย์ที่ดี การบริหารจัดการทรัพย์ที่ดี หรือกล่าวว่าการบริหารเงินนั้น ผู้วิจัยกล่าวในความหมายเดียวกัน คือกล่าวหมายถึง “เงิน” นั่นเอง เงินนั้นเมื่อกกล่าวในความหมายทางเศรษฐศาสตร์หมายถึงอะไรก็ได้ที่สังคมยอมรับให้ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและมีมูลค่าค่อนข้างที่จะคงที่ หรือพูดให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือ เงิน คือข้อตกลงร่วมกันของสังคมที่จะใช้อะไรก็ได้เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ดังนั้นจึงปรากฏในประวัติศาสตร์ของการใช้เงินในรูปแบบต่างๆ เช่น หอย โลหะ ทองแดง ทองคำ และเงินเป็นต้น เงินถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในระบบเศรษฐกิจที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการซึ่งหน้าที่หลักของเงินทางเศรษฐกิจมี ๔ ประการ คือ

๑) เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Medium of Exchange) คือต้องเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของคนในสังคมให้เป็นไปอย่างคล่องตัว

๒) เงินทำหน้าที่เป็นหน่วยวัดมูลค่า (Measure of Value or Unit of Value) คนส่วนใหญ่ในสังคมที่จะทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการต่อกัน ต้องมีการวัดมูลค่าของสินค้าและบริการต่างๆ โดยการเปรียบเทียบค่าของสินค้าและบริการออกมาในรูปของหน่วยเงินตราเพื่อความสะดวกในการแลกเปลี่ยน

๓) เงินทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการรักษามูลค่า (Store of Value) เนื่องจากในระบบเศรษฐกิจมีทรัพย์สินหลายชนิดให้เลือกเก็บเพื่อให้ผู้เก็บได้รับประโยชน์มากที่สุด การเปลี่ยนเป็นเงินก่อนก็จะทำให้มูลค่าที่เก็บรักษาไว้มีความมั่นคง

๔) เงินทำหน้าที่เป็นมาตรฐานในการชำระหนี้ภายหลัง (Standard of Deferred Payment) การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการมีทั้งที่ชำระเป็นเงินสดและชำระในรูปแบบการให้เครดิตหรือการกู้ยืม ซึ่งทั้ง ๒ สิ่งนี้ถือเป็นการชำระในอนาคต ซึ่งปัจจัยที่นิยมกำหนดให้ใช้จ่ายหรือชำระหนี้คืนในอนาคตก็คือเงินนั่นเอง

เพื่อให้หลักการจัดสรรทรัพย์ที่เรียกว่าโมควิภาคมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นต่างๆ ในหลักโมควิภาคทั้งวิธีการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัวให้มีความสุข วิธีการเก็บรักษาทรัพย์ ปัจจุบันเรียกว่าการเก็บออมทรัพย์เพื่อไว้ใช้ในคราวจำเป็นและการนำทรัพย์ไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยขึ้นมาในแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

๒.๓.๒ วิธีการของโภควิภาค ๔

มนุษย์เราเมื่อแสวงหาและสะสมทรัพย์ได้แล้ว ขั้นต่อไปก็คือการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภคซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญของมนุษย์ ยิ่งยุคสมัยนี้ที่เรียกว่ายุคทุนนิยมมนุษย์ต่างแสวงหาทรัพย์มาเพื่อบริโภคอันเป็นการสนองตอบต่อความต้องการหรือความอยากของตนเอง การบริโภคนั้นมีทั้งบริโภคตามความจำเป็นในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นไปตามหลักปัจจัยสี่ซึ่งมีความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ และการบริโภคที่เกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตแต่เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความอยาก การใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคนั้นถ้าไม่มีการวางแผนในการใช้จ่ายให้ดีแล้วย่อมประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตเพราะจะทำให้ทรัพย์ที่มีอยู่ไม่พอต่อการใช้จ่าย การรู้จักวางแผนในการใช้จ่ายหรือที่เรียกว่าการรู้จักวางแผนทางการเงินจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นไม่ว่าจะอยู่ในอาชีพอะไรจะเป็นเกษตรกร ข้าราชการ หรือพ่อค้าถ้ารู้จักวางแผนในการใช้จ่ายย่อมทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ในหลักของโภควิภาค ๔ นั้น พระพุทธเจ้าตรัสให้แบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วนเพื่อให้สามารถนำหลักโภควิภาคไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการศึกษาวิธีการของโภควิภาคดังนี้

๑) การใช้ทรัพย์ส่วนที่ ๑

พระพุทธเจ้าให้แบ่งทรัพย์ส่วนที่ ๑ เพื่อการใช้จ่ายสำหรับตนเองและครอบครัวเป็นการใช้จ่ายเพื่อการบริโภค พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นข้อแรกในหลักของโภควิภาค เนื่องจากการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นเครื่องชี้วัดว่าชีวิตและครอบครัวจะเจริญก้าวหน้าหรือล้มเหลวก็อยู่ที่การรู้จักใช้รู้จักจ่าย เรียกว่ารู้จักการวางแผนในการใช้จ่ายคือให้มีสติ ไม่ให้หลงไปกับการโฆษณาเพื่อกระตุ้นให้เราใช้จ่ายเพื่อบริโภคอย่างเกินพอดี หรือเกินความจำเป็น เพราะสิ่งของบางอย่างไม่จำเป็นต่อเราในทางที่จะหาмаบริโภค หรือสิ่งของบางอย่างเรามีอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องไปหาใหม่อีก ให้รายจ่ายสมดุลกับรายรับไม่ให้แร้นแค้นหรือฝืดเคืองเกินไป และก็ไม่ใช่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยจนประสบปัญหาทางการเงิน เพราะเมื่อประสบปัญหาทางการเงินหรือที่เรียกว่าเงินไม่พอใช้แล้ว ย่อมมีปัญห่อื่นๆตามมาอีกมากมาย เช่นปัญหาการทุจริต คอร์รัปชัน อาชญากรรมเป็นต้น การรู้จักวางแผนหรือการจัดสรรทรัพย์เพื่อการใช้จ่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ดังคำพูดที่ว่า “การหาเงินเป็นเรื่องสำคัญ แต่การรู้จักใช้เงินเป็นเรื่องสำคัญกว่า” ทรัพย์หรือเงินจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดกลไกต่างๆ ในสังคม เช่นทำให้สถานะทางสังคมของคนใดคนหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากคนที่ไม่มีเงิน เป็นคนมีเงิน มีผู้คนให้ความเคารพยกย่อง เงินอาจเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนเช่นคนจนกินข้าวราดแกง กินกวยเตี๋ยวริมฟุตบาท คนรวยกินหูลามอาหารตามห้างหรือร้านที่โด่งดัง เงินยังเป็นตัวกำหนดการศึกษาที่เน้นการผลิตคนเพื่อสนองตอบระบบเศรษฐกิจหรือการจ้างงาน หลักสูตรใดจะเปิดได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าตลาดแรงงานมีความต้องการมากน้อยเพียงใด หรือเปิดแล้วจะทำให้มีรายได้เข้าสถาบันหรือไม่

มีเงินพอที่จะจ้างอาจารย์พิเศษที่มีชื่อเสียงมาบรรยายหรือไม่ หลักสูตรที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต สติปัญญาของมนุษย์แต่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หลักสูตรนั้นจะถูกมองข้าม หลักสูตรที่ส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม จึงถูกเมินเฉยจากสถาบันการศึกษา เพราะหลักสูตรเหล่านี้ไม่สามารถทำเงินให้สถาบันได้

(๑) วิธีการใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักโยนิโสมนสิการ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการว่า ภิกษุทั้งหลายเมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิตฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุฉันนั้น^{๑๗} ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค^{๑๘} จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญต่อโยนิโสมนสิการเป็นอย่างมาก เพราะถ้าภิกษุเจริญโยนิโสมนสิการหรือมีโยนิโสมนสิการในการปฏิบัติธรรม ย่อมทำให้อริยมรรคมีองค์แปดเจริญ เมื่ออริยมรรคมีองค์แปดเจริญ ก็ย่อมเข้าถึงพระนิพพาน โยนิโสมนสิการนี้แปลว่า การทำในใจโดยอุบายอันแยบคาย หรือการคิดอย่างมีหลัก มีวิธีในการคิด เช่นคิดในทางที่ถูกที่ชอบ มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ มีเหตุมีผล เช่นเมื่อเราจะใช้จ่ายซื้อของอะไรสักอย่างหนึ่ง ก่อนอื่นเราต้องคิดก่อนว่าสิ่งของที่เราจะซื้อ มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของเรามากน้อยเพียงใด ราคาแพงเกินไปหรือไม่ มีความคุ้มค่าหรือไม่อย่างไร ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นเราหนีไม่พ้นในการใช้ความคิดในการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคปัจจัยสี่อย่างใดอย่างหนึ่ง การคิดโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการจึงสามารถช่วยให้เราไม่หลงไปกับคำโฆษณาเพื่อขายสินค้าหรือบริการในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าได้วางหลักในการใช้โยนิโสมนสิการในการใช้จ่ายเพื่อบริโภคปัจจัยสี่ซึ่งเป็นการบริโภคขั้นพื้นฐานของมนุษย์ดังนี้

การใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภคจึงต้องให้มีความสมดุลกับรายได้ การใช้จ่ายใช้สอยซื้อของที่ตนเองต้องการเป็นเรื่องสนุก หลายคนมีสติในการใช้จ่าย แต่หลายคนก็ขาดสติใช้จ่ายจนเกิดความเดือดร้อนในเรื่องเงินทองซึ่งมีผลกระทบไปถึงการดำเนินชีวิตด้วย บ่อยครั้งคนที่เริ่มเดือดร้อนเรื่องเงินยังไม่ตระหนักถึงสถานะของตนเองเพราะไม่มีไฟแดงกะพริบเตือนเป็นสัญญาณให้ทราบที่กำลังใช้จ่ายเกินตัว กินอยู่เกินฐานะ และชีวิตในอนาคตกำลังจะลำบาก สิ่งนี้อาจจะเป็นตัวแทนของไฟแดงกะพริบได้แก่^{๑๙}

๑. รายได้ส่วนหนึ่งถูกใช้ชำระหนี้เพิ่มมากขึ้นทุกที

๒. จ่ายเงินชำระหนี้บัตรเครดิตหรือเงินกู้ด้วยจำนวนเงินต่ำสุดเท่าที่เจ้าหนี้จะยอมได้

^{๑๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๖/๓๗.

^{๑๘} วรากร สามโกเศศ, รู้จักใช้เข้าใจเงิน, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทดาวฤกษ์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐๓.

๓. ใช้เงินเต็มวงเงินกู้ของบัตรเครดิต
๔. ต้องเอาเงินส่วนที่ตั้งใจไว้ทำอย่างอื่นมาจ่ายชำระเงินตามใบเรียกเก็บเงิน
๕. ใช้บัตรเครดิตชำระเงินสำหรับหลายสิ่งทั้งๆ ที่แต่เดิมใช้เงินสด
๖. ชำระเงินตามใบเรียกเก็บเงินเกินกำหนดเวลาอยู่เนืองๆ
๗. ผัดผ่อนไม่ไปหาหมอหรือหมอฟันเพราะเงินตึงมือ
๘. ถูกเตือนให้จัดการกับบิลค้างชำระอยู่บ่อยๆ
๙. ทำงานล่วงเวลาหรือหาเงินพิเศษตัวเป็นเกลียวเพื่อหาเงินสดมาชำระบิลที่ส่งมาเรียกเก็บ

๑๐. หากต้องออกจากงานที่ทำอยู่ก็จะเกิดปัญหาการเงินขึ้นทันที

๑๑. นึกกังวลถึงเรื่องเงินอยู่เสมอ

สัญญาณข้างต้นไม่จำเป็นต้องมีครบทุกอย่างก็แสดงว่ากำลังอยู่กินอย่างเดือดร้อนแล้ว สาเหตุก็มาจากความไม่สมดุลระหว่างรายได้และรายจ่าย หนทางแก้ไขแรกก็คือ ต้องหารายได้ให้พอกับรายจ่ายที่กำลังเกิดขึ้น หรือพูดอีกอย่างว่าฐานะการเงินขึ้นมาให้ทัดเทียมกับระดับการอยู่กิน หนทางที่สองคือ ลดรายจ่ายลงให้พอดีกับรายได้ หรือลดการอยู่กินลงมาให้พอดีหรือต่ำกว่าฐานะ หรือทั้งสองทาง

พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักแห่งการใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเอง และครอบครัวไว้ว่าต้องรู้จักใช้จ่ายอย่างพอประมาณ ไม่ให้มากจนเกินไป ไม่ให้น้อยจนฝืดเคือง ให้รู้จักประมาณการในการใช้จ่าย เพราะการใช้จ่ายมีความสัมพันธ์กับการผลิต การบริโภค และการแสวงหา การรู้จักพอประมาณ คือรู้จักพอดี เช่นรู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค รู้จักประมาณในการพูด รู้จักพอประมาณในการพักผ่อนในการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ให้สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่ง คือสนุกสนาน รื่นเริงจนเสียคน หรือเคร่งเครียดจนเสียงาน การรู้จักพอประมาณหรือพอดีในการจ่ายทรัพย์จึงเป็นการสอนให้ดำเนินชีวิตด้วยการใช้สติปัญญาพิจารณาถึงการดำเนินชีวิตในแต่ละวันไม่ใช้จ่ายตามแฟร์ชั่น ค่านิยม เห็นเขามีรถคันใหม่ก็อยากได้ตามเขาทั้งที่เรามีรายได้หรือเงินน้อยกว่าเขา เห็นเขาสร้างบ้านหลังใหญ่โต ก็อยากสร้างอย่างเขาทั้งที่เราไม่มีความจำเป็นในการสร้างบ้านหลังใหญ่โตอย่างนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการรู้จักพอประมาณหรือการใช้จ่ายอย่างพอดีในการใช้ปัจจัยสี่ในการดำเนินชีวิตไว้ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวรบิณฑบาตเสนาสนะและคิลานะ ปัจจัย เกสัชชะบริหารหากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต.เสนาสนะ และคิลานะปัจจัย เกสัชชะบริหารเราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวรบิณฑบาตเสนาสนะ.และคิลานะปัจจัยเกสัชชะ

บริหารฉะนั้นเราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู^{๑๙}

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการรับ การใช้ ปัจจัยสี่ซึ่งเป็นเครื่องดำเนินชีวิตอย่างมากพระองค์สอนให้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงของปัจจัยสี่ว่าเป็นเพียงเครื่องช่วยให้ชีวิตดำเนินไปได้ การได้มาซึ่งปัจจัยสี่ไม่ใช่จุดมุ่งหมายสูงของชีวิต จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือความหลุดพ้น การอุปโภคหรือบริโภคนปัจจัยสี่เพียงเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้ เพื่อทำประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน อีกอย่างหนึ่งพระองค์ทรงเห็นถึงการมีอยู่อย่างจำกัดของปัจจัยสี่พระองค์จึงสอนให้ใช้ปัจจัยสี่อย่างคุ้มค่าที่สุด ในการใช้ปัจจัยสี่อย่างคุ้มค่า ในหลักโยนิโสมนสิการกำหนดไว้ดังนี้

ด้านเครื่องนุ่งห่ม พระพุทธเจ้าสอนให้ใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันเหลือบยุงลิ้นไร เพื่อป้องกันหนาวร้อนให้ใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างรู้คุณค่า ในเรื่องนี้พระอานนท์เถระซึ่งเป็นพุทธอุปัฏฐากเป็นตัวอย่างที่ดี ในการรู้จักใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างรู้คุณค่า การใช้เครื่องนุ่งห่มพระพุทธเจ้าตรัสไว้ก็เพื่อไม่ให้ภิกษุฟุ่มเฟือย ไซแต่พอตามความจำเป็น การใช้เครื่องนุ่งห่มในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระภิกษุสงฆ์กำหนดพิจารณาจนจะใช้เครื่องนุ่งห่มว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว ไซสอยเครื่องนุ่งห่ม เพียงเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่ให้เกิดความละอาย”^{๒๐}

พระอานนท์เถระซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ ตัวอย่างการบริโภควัตถุใช้สอยทรัพย์สินอย่างประหยัดและคุ้มค่าในพระไตรปิฎกมีตัวอย่างอันดีเยี่ยมของการบริโภควัตถุใช้สอยทรัพย์สินอย่างประหยัดและคุ้มค่ามากตัวอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องที่พระอานนท์ได้ตอบกับพระราชาพระองค์หนึ่งที่เมืองโกสัมพี พระนามว่าพระเจ้าอุเทน เมื่อครั้งพระอานนท์เดินทางไปและพักที่นั่น ในระหว่างทางที่จะไปทำหน้าที่ลงพรหมทัณฑ์แก่พระภิกษุฉันทะผู้ต้อร้าย โดยพระมเหสีของพระเจ้าอุเทนทราบว่าพระอานนท์มาพักอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งใกล้พระราชอุทยาน จึงเสด็จไปเยี่ยมมนัสการและถวายผ้าห่ม จำนวน ๕๐๐ ผืน ซึ่งเมื่อพระเจ้าอุเทนทราบเข้าก็สงสัยว่า พระอานนท์รับผ้าไปทำไมตั้งมากมาย จึงได้เสด็จมาไต่ถามและเกิดการโต้ตอบกันขึ้น ดังนี้

พระเจ้าอุเทน ตรัสถามว่า “พวกเธอได้ถวายอะไรแก่สมณะอานนท์บ้าง”

พระมเหสีทูลว่า “พวกหม่อมฉันได้ถวายผ้าห่มจำนวน ๕๐๐ ผืน แก่พระคุณเจ้าอานนท์พระเจ้าข้า”

พระเจ้าอุเทน เฟงโทษติเตียนโพนทะนาว่า “ในพระสมณะอานนท์จึงรับผ้ามากถึงเพียงนี้” พระสมณะอานนท์จึงทำการค้าขายผ้าหรือจกตั้งร้านค้าหนอ แล้วเสด็จเข้าไปหาท่าน

^{๑๙} อ.สุตต.ก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔.

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒-๒๓

พระอานนท์ ทรงปราศรัยกับพระอานนท์ ครั้นปราศรัยพอเป็นที่เข้าใจกันแล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วตรัสว่า พระมเหสีของข้าพเจ้ามาหาท่านหรือ

พระอานนท์ “พระมเหสีของพระองค์มาหาอาตมา มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “ก็พระนางได้ถวายอะไรแก่ท่านพระอานนท์บ้าง”

พระอานนท์ “ได้ถวายผ้าห่มจำนวน ๕๐๐ ผืนแก่อาตมภาพ มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “ก็ท่านจัดทำอะไรกะผ้ามากมายถึงเพียงนั้นพระอานนท์”

พระอานนท์ “อาตมภาพจักแจ้งให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่มีผ้าจีวรคร่ำคร่า มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอานนท์จักทำอย่างไรกะผ้าจีวรเก่าคร่ำคร่าเหล่านั้นต่อไป” พระ

อานนท์ “อาตมภาพจะทำผ้าเก่าคร่ำคร่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าดาดเพดาน มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอานนท์จักทำอย่างไรกะผ้าดาดเพดานเก่าเหล่านั้น”

พระอานนท์ “อาตมภาพ จักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าปูฟูก มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “ท่านจักทำอย่างไรกะผ้าปูฟูกเก่าเหล่านั้น”

พระอานนท์ “อาตมภาพ จักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าปูพื้น มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอานนท์ท่านจักทำอย่างไรกะผ้าปูพื้นเก่าเหล่านั้น”

พระอานนท์ “อาตมภาพจักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าเช็ดเท้า มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอานนท์จักทำอย่างไรกะผ้าเช็ดเท้าเก่าเหล่านั้น”

พระอานนท์ “อาตมภาพจักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าเช็ดธุลี มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอานนท์จักทำอย่างไร กะผ้าเช็ดธุลีเก่าเหล่านั้น”

พระอานนท์ “อาตมภาพจักโขลกผ้าเก่าเหล่านั้นขยำกับโคลนแล้วฉาบทาฝาผนัง มหาบพิตร”

เมื่อพระเจ้าอุเทน ได้ทรงสดับเช่นนั้นจึงทรงดำริว่า พระสมณะเชื้อสาย พระศากย บุตรทั้งหลายนำผ้าไปทำแบายคายดีไม่เก็บผ้าเข้าเรือนคลัง ไม่ตั้งร้านขายผ้า ทรงเลื่อมใสแล้ว ถวายผ้าอีกจำนวน ๕๐๐ ผืน แก่พระอานนท์เมื่อรวมจำนวนผ้าที่ พระมเหสีของ พระเจ้าอุเทน ถวายพระอานนท์ในคราวนั้นรวมเป็นจำนวน ๑๐๐๐ ผืน

เรื่องนี้ก็แสดงให้เห็นว่า พระอานนท์เถระใช้ทรัพย์สินของที่มีอยู่นั้นให้เป็นประโยชน์ แก่ส่วนรวมเป็นอย่างมาก ทั้งยังใช้ทรัพย์สินอย่างประหยัดและได้ประโยชน์สูงสุดอย่างหาที่ติมิได้ ด้วย สมควรที่เราจะได้ระลึกนึกถึงและนำไปปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านต่อไป^{๒๑} เป็น ตัวอย่างของการรู้ประมาณในการรับและการใช้จ่าย การ รู้จักประมาณในการรับ ที่พระพุทธเจา ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายนั้น หมายความว่า “ภิกษุแมเมื่อทายกถวายนอยภิกษุก็รับเพื่อความ เอ็นดูตระกูลเพื่อการรักษาตระกูล เพื่อความ อนุเคราะห์ตระกูล แมทายกถวายมากภิกษุก็รับ

^{๒๑}วิ.จุพ.(ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๗-๓๘๘.

จิรวพอ คุณครองกาย รับผิดชอบบาตพอบริหารทอง ภิกษุชื่อว่ารู้จักประมาณโดยการรับ”^{๒๒} กล่าวคือ ภิกษุควรแสวงหาปัจจัยด้วยการเพ่งเล็งที่ความต้องการของตน แต่ให้แสวงหาปัจจัยด้วยการใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง (โยนิโสมนสิการ) ความรู้จักพอประมาณเมื่อกล่าวในภาพรวมแล้ว สามารถสรุปได้ ๒ อย่าง คือ ความรู้จักพอประมาณตน ประมาณคน

ความรู้จักประมาณตน คือ ใ้รู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรมกล่าวคือการดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกายวาจาให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริต คือถูกต้องเป็นไปตามเหตุผลซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวของมันเอง และเป็นการไม่เบียดเบียนหรือ ก่อความวุ่นวายเดือดร้อนให้กับใคร ยังเป็นการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม ความรู้จักพอประมาณตนนี้ถ้าพูดในรายย่อยแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของการทำงาน ทำหน้าที่ การบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์ การพูด ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ เช่น การบริโภคที่ดีต้องบริโภคโดยการใชปัญญาพิจารณาก่อนบริโภค ซึ่งตรงกันข้ามกับการบริโภคเพื่อสนองตัณหา มักจะก่อให้เกิดโทษต่อร่างกาย เช่น โรคอ้วน หรือเรื่องของชู้ชกซึ่งเป็นตัวอย่างในเรื่องเวสสันดรชาดกที่บริโภคแบบไม่รู้จักพอประมาณ คือ บริโภคแบบไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมา บริโภคแบบสนองความต้องการอย่างเดียว ผลสุดท้ายทองก็ต้องแตก ดังสุภาษิตอีสานบทหนึ่งว่า “กินมำมำบคำเบิ่งทอง คนที่กินไม่รู้จักประมาณทอง ปากมีแต่กิน ไม่เคยคลำดูทองว่าเต็มแล้วหรือยังสักวันหนึ่งทองจะแตก”^{๒๓} เหมือนชู้ชก เป็นต้น

รู้จักประมาณในคน คือ รู้จักเสวนาคบหา หรือ รวมหมุกกับกลุ่มบุคคลผู้รู้ผู้ทรงคุณ และผู้ที่เกื้อกูลแก่การแสวงหาธรรม ความรู้ ความก้าวหน้า และความเจริญโดย ธรรม การรู้จักประมาณในคนนี้นับเป็นประโยชน์ในกิจนั้นๆ ตามฐานะเป็นกิจที่บุคคลจะพึงเลือกหาบุคคลที่สมควรคบเพราะคนเรามีทั้งดีและชั่ว ถ้าเลือกแล้วด้วยคนไม่ดี (ปาปมิตร) ก็มักจะพาให้ตนชั่วลงไปด้วย แต่ถาคบคนดี (กัลยาณมิตร) มักจะพาไปหาผล คือประโยชน์ตนและประโยชน์ชุมชน การคบคนที่ดีก็สามารถให้คำปรึกษาได้และสามารถเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ การเลือกคบคนเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างเช่นบาลีว่า “ ยํ เว เสวติ ตาทีโส คบคนเช่นใด ก็ยอมเป็น เช่นกับคน

^{๒๒} พ.ม.อรรถก. (ไทย) ๒๙/๒๐๖/๕๙๙-๖๐๑.

^{๒๓} รศ.อุดม บัวศรี, ฌญากรอม ปรัชญาชีวิตอีสาน, (ขอนแก่น : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐.

นั้น”^{๒๔} ขอนี้แม่ใน “นิทานชาดกเรื่องของลูกนกแขกเตาสองตัว”^{๒๕} ที่ถูกพายุพัดตกไปในคนละที่ และเจริญเติบโตในคนละสำนักก็เป็อนุหาทรณอีกขอหนึ่ง จึงเห็นว่าการคบเพื่อนนั้นเป็ปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ถ้าเราคบคนดีมีเหตุผลเป็เพื่อน เทากับ วาเราไคที่ปรึกษาไปในตัวและที่ปรึกษานั้นก็จะช่วยแนะนำเราในปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขไค ด้วยตัวเอง สวนการคบคนชั่วเป็เพื่อนนั้นบุคคลเหล่านั้นส่วนมากมักจะเป็เพื่อนกิน เพื่อน เล่นเท่านั้นพอ มีปัญหาไคจะตัวใครตัวมันหรือมีฉะนั้นไคจะคอยแนะนำในการแก้ปัญหาแบบผิดๆ อย่างเช่นการแก้ปัญหาชีวิตก็ชักชวนไปกินเหล้า ปัญหาทางเศรษฐกิจก็ชักชวนให้ทำโจรกรรมเป็ตน

ลักษณะของความรู้จักพอประมาณ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แกภิกษุว่า ภิกษุควรรู้จักประมาณในการรับและการบริโภค ในที่นี้ไคเพื่อจะให้ภิกษุนั้นเป็ผู้พอใจตามที่ดินมีตนไคเพื่อเป็แบบอย่างในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักในการรับ และการใช้จ่ายนั้นไคเพื่อไหคนเหล่านั้นพ้นทุกข์ มีคนจำนวนมากที่เขาคึงไค (โลกุตตรสุข) แต่ไคมีคนจำนวนมากเช่นเดียวกันที่พอใจที่จะใช้ชีวิตแบบชาวโลก โดยแสวงหาความสุขในโลกและยินดีที่ไคได้รับความทุกข์ที่แฝงอยู่ในสุขแบบโลก (โลกียสุข)

เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้ว แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์แท้จริงที่ไคได้รับจากเครื่องนุ่งห่มไคคือ เพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติ มีหนาว รอน ฝนตกและช่วยบ้ำบัต บรรเทาอันตรายจากสัตว์ จำพวกเหลือบ ยุง เป็ตน ที่สำคัญเพื่อปกปิดอวัยวะที่ควรปกปิด หากไม่ปกปิด เป็เรื่องน่าละอายเสื่อมเสียถูกตำหนิตไคเตียนไค การนุ่งห่มตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวมานี้ จะช่วยไหคนไม่ไปไหความสำคัญแกคานิยมแฟชั่นต่างๆ จนกลายเป็ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างไคปรากฏอยู่ในปัจจุบัน การใช้เครื่องนุ่งห่มตรงตามวัตถุประสงค์ไคเป็การไม่สร้างความเดือดรอนไหแกตนเอง เช่นการใช้ผ้าไตรจีวรของพระภิกษุสามเณรเพราะอำนวยประโยชน์ไหเป็ไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้เครื่องนุ่งห่มนั้น พระพุทธเจ้าทรงเนนหนักในดานความสะอาด การทะนุถนอมใช้เพื่อไหเกิดประโยชน์คุมคาคของเครื่องนุ่งห่ม เมื่อเครื่องนุ่งห่มเหล่านั้นขาดหากอยู่ในวิสัยที่ไคจะซ่อม ซุน ปะไคไคควรทำหากขาดมากแล้วไหปรับไคตามควรแกชนิดของผ้า ขอนี้พระอานนทเถระไคแสดงวิธีการใช้จีวรที่พระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพีถวายเป็นไหเกิด ประโยชน์สูงสุดเริ่มจากการหมุนเวียนใช้ (Recycle) นำกลับมาใช้ใหม่ (Reuse) นำกลับไปผลิตใหม่ (Reduce) ดังนี้ ภิกษุเมื่อไคจีวรใหม่มาไหมอบจีวรเก่าของตน

^{๒๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระนิพนธ์ พุทธศาสนสุภาษิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๗๘.

^{๒๕} มังคลัตถกัปปนี แปล, ๑/๒๑-๒๓. (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔-๒๗.

แกภิกษุรูปอื่น ภิกษุรูปนั้นจะให้จีวรเกาของตนแก่รูปที่มีจีวรเกากว่า จากนั้นทำจีวรเกาเป็นผาปูนอน ผาปูนอนเกาทำเป็นผาปูพื้น ผาปูพื้นเกาทำเป็นผาเช็ดเท้า เมื่อเช็ดเท้า เกาแลวก็นำขยำปนกับดินฉาบผา^{๒๖} เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าสอนให้พระภิกษุสงฆ์เห็นคุณค่าของวัตถุเครื่องใช้ และให้รู้จักประหยัด

ด้านอาหาร ถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เพราะคนเราต้องบริโภคอาหารสามมื้อในหนึ่งวันหรือบางคนอาจจะมากกว่าวันละสามมื้อหรือน้อยกว่า แต่โดยทั่วไปแล้วเราบริโภคอาหารกันวันละสามมื้อ ในการบริโภคอาหารแต่ละมือนั้นพระพุทธเจ้าสอนให้พิจารณาโดยโยนิโสมนสิการ (โดยแยบคาย) ถึงจุดประสงค์ของการบริโภคอาหารว่าเราบริโภคอาหารนั้นเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงปราศจากโรค เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปได้ด้วยดีเพื่อทำหน้าที่การงานได้ ไม่ใช่บริโภคเพื่อบำรุงบำเรอตนเอง หรือบริโภคตามใจอยากเพื่ออวดความร่ำรวย ถ้าเราพิจารณาก่อนบริโภคอาหารจะทำให้เรามีสติในการใช้จ่ายเพื่อหาอาหารมาบริโภค ทำให้ไม่สิ้นเปลืองเงินทองเกินความจำเป็น โดยถือคติกินเพื่ออยู่ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องการบริโภคอาหารด้วยวิธีการพิจารณาความรูจักพอประมาณในการรับประทานอาหาร อาหารนั้นอาจจะส่งผลให้เป็นคุณและโทษแก่ชีวิตได้เหมือนกัน การบริโภคอาหารจึงต้องอาศัยหลักพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของคุณค่าของอาหารให้ถ่องแทวก่อนที่จะบริโภค คำสอนจึงมุ่งให้พิจารณาด้วยปัญญาก่อนบริโภคและหลังบริโภค การไม่พิจารณาก่อนบริโภคถือว่าการบริโภคเช่นนั้นเป็นการบริโภคของคนเพนहीं แทนที่จะได้ประโยชน์จากการบริโภค ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนแก่พระภิกษุในการพิจารณาก่อนบริโภคว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงบริโภคอาหาร มิใช่เพนการบริโภคเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง แต่บริโภคเพื่อใหร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อระวังความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ความดีด้วยความหวังว่า เราจักบำบัดทุกข์เกา ป้องกันทุกข์ใหม่ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยการบริโภคนี้ ความไม่มีโทษ และความ เป็นอยู่อย่างผาสุกจักเกิดขึ้น”^{๒๗} จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายที่แยบคายของการบริโภคก็เพื่อป้องกันอัสวะอันจะบังเกิดขึ้นในตนรวมทั้งผู้อื่นด้วย เมื่อตรัสสอนในเชิงให้ละและป้องกันกิเลสแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงสอนถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องในการบริโภค กล่าวคือ ให้พิจารณาว่าพระภิกษุบริโภคอาหารก็เพื่อยังชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ต่อไป และเพื่อบรรเทาความหิว แล้วอาศัยกำลังกายอันเกิดจากการบริโภคนั้น ศึกษาไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ประพฤติพรหมจรรย์โดยบริสุทธิ์บริบูรณ์

^{๒๖}วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๔๔/๒๐๙., วิ.จุ.(ไทย) ๗/๓๖๐/๒๒๗. พระรัชมมปัทมฐกถา แปล ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๖), หน้า ๘๐-๘๑.

^{๒๗}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒-๒๓.

เพื่อความหลุดพ้นของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็สามารถทำประโยชน์ให้เกิดแก่สังคม ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตากรุณาและสันติสุข

การบริโภคพอประมาณนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ควรบริโภคหย่อน ๔-๕ คำ แล้วดื่มน้ำตามไปก็จะรู้สึกอิ่มพอดีไม่ทำให้ท้องพอง และไม่ทำให้แน่นท้องจนรู้สึกอึดอัดถึงอย่างไรก็ตามอาหารที่บริโภคเข้าไปเป็นอาหารร่างกาย เพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ บรรเทาความหิวเคา ป้องกันความหิวใหม่ เมื่อบริโภคตามวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่เป็นโทษเพราะไม่ตกเป็นโทษของอาหาร ความผาสุกย่อมเกิดขึ้น และจะเป็นกำลังในการสร้างความดีบำเพ็ญกรรมจนสามารถละกิเลสได้เป็นลำดับ

พระพุทธเจ้าทรงประทานแนวคิดเรื่องการรับประทานอาหารให้กับคฤหบดีอุโปสถิสฺส ในข้อที่ ๖ กำหนดให้งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ก็เพื่อให้ผู้บำเพ็ญนั้นไม่มีความกังวลในเรื่องของอาหารในเวลาวิกาล การงดเว้นอาหารในเวลาวิกาลนั้นนอกจากจะมีผลในทางประหยัดแล้ว ยังช่วยให้ผู้รักษาศีลอุโปสถสามารถบำเพ็ญความดีที่สูงขึ้นไปได้ ในชั้นการบำเพ็ญเพียรทางจิต ทรงแสดงหลักกรรมฐานข้อหนึ่งไว้ เรียกว่าอาหารปฏิกลุสสัญญา คือพิจารณาให้เห็นความปฏิกลุสแห่งอาหาร เมื่อคนมาพิจารณาตามนัยที่ทรงแสดงไว้จะช่วยบรรเทาความอยากดื่ม อยากลิ้มเป็นต้น และจะช่วยลดปัญหาในการบริโภคได้เป็นอย่างดี สอนการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเสวยพระกระยาหารมากเป็นปกติว่า “คนที่หาวนอนด้วย กินจุด้วย หมั่นนอนหลับก็ถึงเกลือกไปมาเหมือนหมูใหญ่ที่เขาเลี้ยงไว้ด้วยอาหาร เขาเป็นคนเขลาจอมเขาสูหงอบอยๆ”^{๒๔} พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สำนึกจึงเสวยอาหารตามที่ทรงแนะนำทำให้มีความสุขสบายไม่อึดอัดและ ง่วงนอนอย่างแตกอน

ด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของการดำเนินชีวิต เพราะการมีที่อยู่อาศัยเช่นบ้านเรือนนั้นสร้างความอบอุ่นให้แก่ครอบครัว การมีบ้านอยู่เป็นของตนเองเป็นหลักแหล่งเป็นยอดปรารถนาของทุกชีวิต ในการที่จะสร้างบ้านหรือซื้อบ้านอยู่เป็นของตนเองนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้เราพิจารณาถึงประโยชน์และคุณค่าที่แท้จริงของบ้านว่าบ้านนั้นเรามีเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันลม ฝน แดด เพื่อสร้างความอบอุ่นให้แก่คนในครอบครัว ไม่ใช่ให้มีบ้านเพื่ออวดความร่ำรวย ถ้าเราทำได้อย่างที่พระพุทธเจ้าสอนเราจะไม่มีปัญหาเรื่องบ้านและจะมีความสุขที่มีบ้าน ปัจจุบันนี้บางคนมีบ้านแล้วอาจไม่มีความสุขเพราะสร้างบ้านใหญ่โตเกินฐานะหรือซื้อบ้านใหญ่โตเกินฐานะของตนเองทำให้ต้องเป็นหนี้เพราะการมีบ้าน

^{๒๔} วจ.ป.จก. (ไทย) ๒๒/๒๐๖/๓๔๘-๓๕๐., ขุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๑๗/๓๐๗.

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องที่อยู่อาศัยเป็นอย่างมาก กรณีผู้บวชใหม่ ก็จะมีพระอุปัชฌาย์บอกให้ทราบหลังจากผ่านพิธีอุปสมบทแล้วเพื่อให้รู้จักใช้ปัจจัยเหล่านั้นตามควรแก่ฐานะ จะได้ไม่เดือดร้อนเพราะปัจจัย ๔ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงวัตถุ ประสงค์ และประโยชน์ที่พึงประสงค์จากการใช้เสนาสนะ จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ทรงให้พิจารณาด้วยอุบายวิธีแบบคายนะและต้องการให้มีการพิจารณาอยู่บ่อยๆ เพื่อค่อยๆ ปรับ จิตใจให้ยอมรับความจริงเรื่องการบริโภคใช้สอยที่อยู่อาศัยโดยให้พิจารณาตามนัยว่า “ เรา พิจารณาโดยแบบคายนะแล้ว จึงได้ใช้สอยที่อยู่อาศัยว่าเพียงพอเพื่อบำบัดความหนาวร้อน บำบัด สัมผัสจากเหลือบยุ้ง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาลและ เพื่อแสวงหาความสงบ”^{๒๙} เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ในการใช้ที่อยู่อาศัยแล้วย่อมเห็นว่าพระพุทธ เจ้าทรงมุ่งเน้นการใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อเป็นที่นอนและที่นั่งอย่างแท้จริง คือ เพื่อบำบัดความหนาว ร้อน และเพื่ออยู่ตามลำพังอย่างสงบ นอกจากนี้ก็เพื่อบรรเทาอันตราย ๒ อย่างคืออันตรายอัน เนื่องจากการเบียดเบียนของเหล่าสัตว์ร้ายต่างๆ และอันตรายอันจะเกิดขึ้นเนื่องจากการเห็นรูป แล้วทำให้กิเลสกำเริบพุ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้พระภิกษุสงฆ์จึงจำเป็นต้องพิจารณาโดยแบบคายนะใน การใช้สอยเสนาสนะอันเป็นที่อยู่อาศัย การใช้สอยเสนาสนะตามลักษณะนี้ ช่วยให้เกิดการ ประหยัดในการสร้างโดยไม่จำเป็นต้องใหญ่โตจนเกินไป เพียงให้สำเร็จประโยชน์ตามความ ต้องการ และเพื่ออายุการใช้ที่อยู่อาศัยในการดำรงอยู่ได้ก็เป็อันไช้ได้ หลักคำสอนในการใช้ สอย บำรุงรักษาที่อยู่อาศัยพระพุทธองค์ตรัสเอาไว้มากเหมือนกัน เช่น การสร้างกุฏิของ ภิกษุจะต้องใหญ่ถูกต้องตามหลักวินัย ถาสรางนอกเหนือจากนั้นก็ตองอาบัตติ ถึงแมจะเป็หลัก ที่ทรงเนนให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตาม แต่โดยเนื้อหาแล้ว ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แม่แก่ชาวบาน ทั่วไปที่จะนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่โอกาสฐานะของตน

ด้านยารักษาโรค การใช้ยารักษาโรคนั้นพระพุทธเจ้าสอนให้ใช้เมื่อถึงคราวจำเป็น เมื่อเจ็บไข้ไม่สบาย สอนให้รู้จักป้องกันรักษาสุขภาพของตนเองอยู่เสมอเช่นถ้าเป็นพระก็ทำ กิจวัตรของตนเองเช่นเดินบิณฑบาตในยามเช้า เดินจงกรม กวาดลานวัดเป็นการออกกำลังกาย ไปในตัวเมื่อร่างกายแข็งแรงโรคภัยไข้เจ็บก็ไม่เบียดเบียนพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงประเภทคน ไข้ไว้ใน ไฉ่ฉิน ไฉ่ฉิน

ประเภทที่ ๑ คนไข้บางคน จะโดยยา อาหาร คนพยาบาล เปนที่สบาย หรือไม่ก็ตาม ไม่อาจหายจากการอาพาธได้

^{๒๙}ม.ม.ญ.(ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒.

ประเภทที่ ๒ คนไขบางคน จะไถยา อาหาร คนพยาบาลอันเป็นที่สบาย หรือไม่ก็ตามก็หายจากโรคได้

ประเภทที่ ๓ คนไขบางคน จะต้องไถยา อาหาร คนพยาบาลอันเป็นที่สบายเท่านั้น จึงจะหายจากโรคได้^{๓๐}

พระพุทธเจ้าทรงอาศัยคนประเภทหลังเป็นหลักจึงทรงประทานพุทธานุญาตคนพยาบาล อาหารเป็นพิเศษสำหรับคนป่วย ทำให้มีส่วนช่วยคนไข ๒ ประเภทแรกด้วย คนป่วยจะต้องรับประทานยา ในยามที่ป่วยไขเท่านั้น เหตุนี้จึงทรงสอนให้ภิกษุพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ หรือ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการไชยาตามนัยว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว รับประทานยา เพียงเพื่อบำบัดเวทนา มีอาพาธต่าง ๆ เป็นมูลอันเกิดขึ้นแล้ว เพื่อเป็นผูกความลำบากมิได้เป็นอย่างยิ่ง”^{๓๑} ในเภสัชขันธ์กะมหารวคแห่งพระวินัยพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตพืชที่เป็นยาและเภสัชที่ช่วยบรรเทาความหิวและโรคดังนี้

๑. ทรงอนุญาตให้พระฉันเภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อยในเวลาวิกาลได้ เมื่อถูกความหิวเสียดแทง

๒. ทรงอนุญาตให้ไชรากไมบางชนิดเป็นยาได้ เช่น ขมิ้น ขิง วานน้ำวน เปราะ ขาดพิษ แผล และรากพืชต่าง ๆ ที่ไชยาได้

๓. ทรงอนุญาตให้ไชน้ำฝาดของพืชบางชนิดเป็นยาได้ เช่น น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดมูกมันน้ำฝาดกระดอม หรือ ขี้กา น้ำฝาดบรเพ็ด พยามือเหล็ก กถินพิมาน และน้ำฝาดที่เกิดจากพืชชนิดอื่นๆ

๔. ใบไมบางชนิดที่ไชเป็นยาได้ ทรงอนุญาตให้นำสิ่งเหล่านั้นมาประกอบเป็นยา เช่น ใบสะเดา ใบมูกมัน ใบขี้กา ใบกระดอม ใบแมงลัก ใบกะเพรา เป็นต้น

๕. ทรงอนุญาตให้ไชผลไมบางชนิดเป็นยาได้ เช่น สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม พริก ลูกพลีลังกาสา ดีปลี เป็นต้น และพืชบางอย่าง ยางของพืชเหล่านั้นไชเป็นได้ เช่น มหาหิงค เป็นต้น^{๓๒}

พระพุทธเจ้าทรงประทานพุทธานุญาตให้ไชเกลือเป็นยาได้ เรียกยาประเภทนี้ว่า โลณเภสัช เช่น เกลือสมุทร เกลือสินเธาร เกลือโปง เกลือหุง ภาชนะที่ทรงอนุญาตให้ไชไชยาตา เช่น กลักยาตาที่ทำด้วยกระดูก งา เขาสัตว์ไม้ออ ไมไผ่ ไม้ทั่วไป ทำด้วยผลไม้ ทำด้วยยาง

^{๓๐} อ.จ.ติก.(ไทย) ๒๐/๒๒/๑๖๙-๑๗๐.

^{๓๑} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒.

^{๓๒} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๖๐-๒๖๓./๔๓-๔๔.

โลหะเปลือยหอยสังข์ เป็นต้น เมื่อภาชนะที่บรรจุภาชนะชนิดต่าง ๆ ไม่มีคามากนัก แต่อาจารย์ชยาให้ความสะอาด พรอมที่จะบำบัดโรคได้ ราคาของยาที่จะใช้ดื่ม ยอดจะน้อยลง แต่คนป่วยกลับได้รับประโยชน์คือหายจากโรคอันเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการชยา

การใช้ปัจจัยสี่อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นพระพุทธเจ้าให้พิจารณาถึงคุณค่า ประโยชน์และความจำเป็นของปัจจัยนั้นก่อนใช้สอยเพื่อให้ได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากการใช้ปัจจัยสี่ถ้าทำได้อย่างที่พระพุทธเจ้าสอนย่อมประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ไม่ประสบปัญหาในด้านต่างๆ การใช้จ่ายตามหลักโยนิโสมนสิการคือพิจารณาอย่างถ่องแท้ก่อนใช้จะทำให้เรามีสติในการใช้จ่ายมากขึ้น ไม่หลงมัวเมาไปกับการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้ใช้สินค้า ทرفฟ์ที่เราหามาได้ยอมพอเพียงต่อการใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงชีพ หลักการใช้จ่ายแบบโยนิโสมนสิการนี้ ถ้ามีการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันแล้วจะเห็นว่ามียุทธประโยชน์มาก ทำให้มีสติในการใช้จ่ายอย่างรู้เท่าทัน

(๒) วิธีการใช้จ่ายทرفฟ์ตามหลักโมคคาทียะ

เมื่อทำงานและเก็บสะสมทرفฟ์ได้พอสมควรแล้ว ต้องนำทرفฟ์มาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์โดยการเลี้ยงดูตนเอง ครอบครัว ช่วยเหลือสังคมให้ได้รับประโยชน์จากการมีทرفฟ์ของตนเอง การมีทرفฟ์แล้วไม่ใช่ให้เกิดประโยชน์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและผิดหลักการเกี่ยวกับทرفฟ์ในทางพระพุทธศาสนา

วิธีการใช้จ่ายเมื่อได้ทرفฟ์มาแล้วพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโมคคาทียสูตร^{๓๓} คือเมื่อหาทرفฟ์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงด้วยการประกอบกิจการงานอันสุจริตแล้ว ควรใช้จ่ายทرفฟ์เพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัวตามหลักโมคคาทียะคือหลักของการใช้จ่ายทرفฟ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือ

๑. ใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงบิดามารดา บุตรภรรยาและคนในปกครองทั้งหลายให้มีความสุข

๒. ใช้จ่ายเพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้มีความสุข

๓. ใช้จ่ายเพื่อปกป้องรักษาสวัสดิภาพทำตนให้มั่นคงปลอดภัย

๔. ทำพละ คือใช้จ่ายเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง

๔.๑ ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

๔.๒ อติถิพละ ต้อนรับแขก

๔.๓ ปุพพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะผู้ล่วงลับ

๔.๔ ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากรเป็นต้น

๔.๕ เทวตาพละ ถวายเทวดา คือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

^{๓๓} อง ปจก (ไทย) ๒๒/ ๘๗/ ๑๒๙ .

๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา

วิธีการใช้จ่ายทรัพย์ตามแนวโศกอาทิตยะถือว่าการใช้จ่ายทรัพย์ที่เป็นวิถิพุทธอีกวิธีหนึ่ง เมื่อทำได้ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้อย่อมทำให้คนในสังคมมีความสุข เพราะการใช้จ่ายทรัพย์ตามวิธีของโศกอาทิตยะนี้เป็นการใช้จ่ายที่ไม่เห็นแก่ตัวคือไม่ได้เป็นการใช้จ่ายที่มุ่งเพื่อประโยชน์ของตนเองอย่างเดียวแต่เป็นการใช้จ่ายเพื่อสังคมและส่วนร่วมด้วย การใช้จ่ายทั้งห้าข้อนี้พระพุทธเจ้าไม่ได้ให้แบ่งทรัพย์เพื่อจ่ายเท่าๆกันในทุกข้อแต่พระองค์บอกบอกว่าเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วควรนำไปใช้จ่ายอะไรบ้าง ซึ่งวิธีการใช้จ่ายที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นี้พระองค์ไม่ได้มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวเท่านั้นแต่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติและศาสนาด้วย ซึ่งแตกต่างจากการใช้จ่ายทรัพย์ของคนทั่วไปที่มุ่งแต่เพื่อการบริโภคสำหรับตนเองหรือครอบครัวเท่านั้น

พุทธทาสภิกขุ^{๓๔} กล่าวไว้ในเรื่องของการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ว่า เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์นี้พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์จะหาทรัพย์อย่างไร จะทำอะไร พระองค์ทรงระบุว่า “จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้สำหรับตนเอง จะต้องมีทรัพย์สำหรับจะใช้เพื่อครอบครัว จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นราชพลี จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นอติถิพลี จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นบุพพเปตพลี จะต้องมีทรัพย์และรู้จักใช้ให้ตัวเองไม่เดือดร้อนเพียงไม่เดือดร้อนยังไม่พอ ต้องให้เกิดความก้าวหน้า ฆราวาสก็ต้องมีทรัพย์พอที่จะบริหารครอบครัวให้เป็นไปด้วยดี ต้องมีทรัพย์สมบัติพอที่จะบริหารครอบครัวให้เป็นไปได้ คืออยู่กันอย่างผาสุกทั้งครอบครัว ที่นี้ทรัพย์เพื่อราชพลีนี้เป็นภาษาโบราณ ถ้าเป็นอย่างสมัยไทยปัจจุบันนี้เราก็เรียกว่าเพื่อเสียภาษี เมื่อก่อนนี้อะไรๆ ก็สำเร็จอยู่ที่พระราชาเดี่ยวนั้นระบบการปกครองเปลี่ยนแปลงไป จนถึงกระทั่งมีรัฐบาลในนามของพระราชา ทุกคนต้องมีทรัพย์สมบัติเพื่อบริจาคเป็นราชพลี เช่นการเสียภาษีทั้งหลายแต่เราก็ไม่ค่อยอยากเสียภาษี ยังจะหลบภาษี ยังจะโกงภาษี ยังจะอะไรกันต่างๆ อีกมากมายนี้เรียกว่าไม่ตั้งใจจะประพฤติให้ตรงตามคำสอน แล้วยังมีคำว่า จะมีทรัพย์เพื่อ อติถิพลี คำนี้ฟังดูก็แปลก คำว่า “อติถิพลี” เพื่อแขกที่มาบ้านเรา คำว่า “ดีถิ” นั้นแปลว่า วัน หรือเวลาที่กำหนดไว้ “อติถิ” แปลว่าไม่กำหนดวัน ก็คือแขกนั่นเอง แขกมาบ้านเราเมื่อไรเราไม่รู้ได้ มันไม่มีกำหนดวัน พระพุทธเจ้าให้จัดทรัพย์ไว้เพื่อต้อนรับแขก เรื่องแขกไปมานี้คนที่คิดหยาบๆ ก็คงจะคิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย พระพุทธเจ้าไม่ทรงมองอย่างนั้นพระองค์เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ แขกนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเป็นตัวแทนแห่งความวินาศ หรือเป็นตัวแทนแห่งความเจริญได้เหมือนกัน ถ้าเราต้อนรับ

^{๓๔} พุทธทาสภิกขุ, “ทรัพย์สมบัติคืออะไร”, ในสารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง, รวบรวมโดย กวีวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท ตถาพัลลิกซ์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐๐-๔๐๑.

แขกดี แขกก็จะเอาสิริมงคลมาให้ ถ้าเราต้อนรับแขกไม่ดี แขกก็จะขนเอาสิริมงคลในบ้านเรือนไปจนหมดสิ้น แล้วก็มีคำว่า เพื่อปुพเพตพลี คือทรัพย์นี้จะต้องจ่ายเพื่อประโยชน์แก่บุคคลบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วย การทำอย่างนี้จะต้องเป็นไปเพื่อการดำรงไว้ซึ่งสกุลวงศ์อย่างมั่นคง นี้แหละเมื่อถามว่าทรัพย์สมบัติเพื่ออะไร มันก็ไม่ใช่เพียงแต่จะเพื่อปลื้มอกปลื้มใจของบุคคลผู้เป็นเจ้าของ มันมีอยู่เพื่อความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องในทางวิวัฒนาการยิ่ง ๆ ขึ้นไป แล้วยังจะต้องใช้ป้องกันสิ่งที่ควรป้องกัน คือความผิดพลาดหรืออันตราย เราจะใช้เพื่อมีขึ้น หรือรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่เราเรียกกันว่าสวัสดิมงคลในชีวิต เพื่อเลี้ยงครอบครัว เพื่อราชพลี เพื่ออดิธิพลีเพื่อปुพเพตพลี เป็นต้น นี่แหละทรัพย์มันเป็นอย่างนี้^{๓๔}

ถือได้ว่าการใช้จ่ายตามหลักโศกอาทียะนี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนี้ได้เป็นอย่างดีและเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ก็คือพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการเสียภาษีหรือที่เรียกว่าราชพลีตามที่ท่านพุทธทาสอธิบายไว้ก็คือว่าสมัยก่อนสิทธิขาดในทรัพย์สินทั้งหมดเป็นของพระราชา ประชาชนเป็นเพียงผู้อาศัยทำมาหากิน เมื่อทำมาหากินได้แล้วควรจ่ายเงินเป็นราชพลีก็คือการเสียภาษีนั่นเอง แม้อดิธิพลี การต้อนรับแขกพระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้เพราะเห็นถึงความสำคัญต่อแขกหรือมิตรที่มาเยี่ยมเยียนที่บ้านหรือเมื่อมีกิจธุระที่ต้องดำเนินธุรกิจเกี่ยวข้องกัน แขกคือบุคคลสำคัญสามารถทำให้กิจการของเราเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมถอยได้ พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงปุพเพตพลีการทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษที่วายชนม์ไปแล้ว สุดท้ายการอุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของการใช้จ่ายทรัพย์แบบโศกอาทียะ ผู้วิจัยเชื่อว่าถ้าประชาชนสามารถนำหลักของโศกอาทียะไปประยุกต์หรือปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว นอกจากตัวเองจะได้ประโยชน์จากการมีทรัพย์ สังคมส่วนร่วมทั้งที่เป็นชาติและศาสนาก็ย่อมได้รับประโยชน์ด้วย

(๓) วิธีใช้จ่ายตามหลักสมชีวิตา

การใช้จ่ายตามหลักสมชีวิตาคือการเลี้ยงชีวิตแต่พอดีไม่ให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือยเกินไปให้รายได้อยู่เหนือรายจ่าย ความสำคัญของสมชีวิตาก็คือการดำรงชีวิตอยู่อย่าง พอดี พอมี พอกิน โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักของสมชีวิตาไว้ว่า

“..กุลบุตรในกรณีนี้ รู้จักความได้มาแห่งโภคทรัพย์ รู้จักความสิ้นไปแห่งโภคทรัพย์แล้วดำรงชีวิตอยู่อย่างสม่าเสมอไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ผิดเคืองนัก” โดยมีหลักว่า “รายได้ของเราจักท่วมรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่ท่วมรายรับ ด้วยอาการอย่างนี้ เปรียบเหมือนคนถือดาซัง หรือลูกมือของเขายกดาซังขึ้นแล้ว ก็รู้ว่า “ยังขาดอยู่เท่านี้ หรือเกินไปแล้วเท่านี้” ดังนี้ ฉันทใด กุลบุตรนี้ ก็ฉันทนั้น เขารู้จักความได้มาแห่งโภคทรัพย์ รู้จักความสิ้นสิ้นไปแห่งโภคทรัพย์ แล้วดำรงชีวิตอยู่อย่างสม่าเสมอ

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๐ – ๔๐๑.

ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ผิดเคื่องนัก โดยมีหลักว่า "รายได้ของเราจกท่วมรายจ่าย และรายจ่ายของเราจกไม่ท่วมรายรับ ด้วยอาการอย่างนี้ ถ้ากุลบุตรนี้ เป็นผู้มีรายได้น้อย แต่สำเร็จการเป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือยแล้วไซ้ร ก็จะมีผู้กล่าวว่า กุลบุตรนี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์ (อย่างสุรุ่ยสุร่าย) เหมือนคนกินผลมะเดื่อ ฉันใดก็ฉันนั้น แต่ถ้ากุลบุตร เป็นผู้มีรายได้น้อยมหาศาล แต่สำเร็จการเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นแล้วไซ้ร ก็จะมีผู้กล่าวว่า กุลบุตรนี้จักตายอดตายอยากอย่างคนอนาถา เมื่อใด กุลบุตรนี้ รู้จักความได้มาแห่งโภคทรัพย์ รู้จักความสิ้นไปแห่งโภคทรัพย์ แล้วดำรงชีวิตอยู่อย่างสม่าเสมอ ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ผิดเคื่องนัก โดยมีหลักว่า "รายได้ของเราจกท่วมรายจ่าย และรายจ่ายของเราจกไม่ท่วมรายรับ ด้วยอาการอย่างนี้" นี้เรียกว่า สมชีวิตา^{๓๖}

การรู้จักวางแผนในการใช้จ่ายแต่ละอย่างไม่ให้รายจ่ายมากกว่ารายรับเป็นอยู่อย่างพอดีและพอเพียงคือไม่ให้ผิดเคื่องเกินไปและไม่ฟุ่มเฟือย การจะทำได้อย่างนี้ต้องมีการวางแผนทางการเงินที่ดี คือต้องรู้ว่าตัวเองมีเงิน(ทรัพย์) อยู่เท่าไร ต้องมีการใช้จ่ายอะไรบ้างในแต่ละวันและจะสามารถหาเงิน(ทรัพย์)มาได้อีกเท่าไร ก็คือการรู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่ายนั่นเอง ยิ่งทำได้ละเอียดเท่าไรยิ่งทำให้เราสามารถบริหารเงิน(ทรัพย์)ที่เราได้อยู่ให้สมดุลกับการดำเนินชีวิตได้มากเท่านั้น เพราะจะช่วยให้สามารถประเมินรายรับ-รายจ่ายของตนเองในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ได้ เช่น รายรับ-รายจ่ายในหนึ่งวัน หนึ่งเดือน หรือหนึ่งปี เป็นต้นไป นอกจากนี้แล้วเราต้องประเมินสินทรัพย์ที่มีอยู่ด้วยไม่ว่าจะเป็นสินทรัพย์ที่อยู่ในรูปของเงินสด รถ บ้าน หรือที่ดิน ฯลฯ รวมถึงภาระหนี้สิน ทั้งระยะสั้น และระยะยาว เพื่อนำไปประมาณการและวางแผนทางการเงินในขั้นต่อไป

ในปัจจุบันนี้การมีความรู้ในการวางแผนทางการเงิน (ทรัพย์) ถือเป็นทักษะที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่งเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ว่าพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาของชาวพุทธได้ตรัสให้เห็นถึงความสำคัญในการรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เพื่อดำเนินชีวิตไว้เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว และสิ่งที่พระองค์ตรัสไว้ก็ยังไม่ล้าสมัยในปัจจุบันนี้แต่กลับเป็นสิ่งที่ทันสมัยเพราะปัจจุบันมีหลักสูตรและองค์ความรู้มากมายที่สอนเกี่ยวกับการวางแผนทางการเงิน หรือสอนเกี่ยวกับการใช้จ่ายทรัพย์ การไม่รู้จักบริหารจัดการค่าใช้จ่ายของตนเองให้เหมาะสมกับเงินที่หามาได้ การใช้เงินโดยไม่มีเป้าหมายทางการเงินอย่างเหมาะสม การไม่รู้จักทางเลือกในการรักษาและเพิ่มมูลค่าของเงิน รวมทั้งความไม่มีวินัยทางการเงิน อาจทำให้เราต้องทำงานหนักไปตลอดทั้งชีวิตเพียงเพื่อให้มีเงินใช้จ่ายเฉพาะหน้า การวางแผนการเงินเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับทุกคน เราควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการวางแผนการเงินของตนเองอย่างรอบด้านทั้งในการหาเงิน การใช้เงิน การเก็บรักษาและการเพิ่มมูลค่าเงินอย่างชาญฉลาด ที่สำคัญเรา

^{๓๖} อกุ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๓/๙๑.

ต้องลงมือปฏิบัติ เพื่อสร้างนิสัยทางการเงินที่ดี ใครอยากสบายทั้งในวันนี้และวันข้างหน้า คงต้องเริ่มวางแผนการเงินตั้งแต่เดี๋ยวนี้ คนส่วนใหญ่คุ้นเคยกับ “การใช้เงิน” ก่อนที่จะ “หาเงินได้” โดยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ให้เงินเราใช้ตั้งแต่เรายังเป็นเด็ก เราจึงมีความสุขจากการใช้เงินทั้งที่ยังหาเงินไม่ได้ ต่อมาเมื่อเราหาเงินได้เองจากการทำงาน ปัญหาทางการเงินจึงเกิดขึ้น เพราะคิดว่าการหาเงินได้มากขึ้น จะสร้างความสุข ความสบายในชีวิตได้มากขึ้น แต่กลายเป็นว่าเงินที่หาได้เพิ่มขึ้น กลับไม่เคยเพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเลย การมีความรู้เรื่องการวางแผนทางการเงินจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งถ้าเราทำได้ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ในวิธีการใช้จ่ายตามหลักการที่กล่าวมาคือการใช้จ่ายอย่างมีสติพิจารณาถึงความจำเป็น คุณค่า ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ของสิ่งที่เราต้องการย่อมสามารถทำให้เราหลุดพ้นจากปัญหาทางการเงินได้ นอกจากนี้หลักของภคอาทิยะคือประโยชน์ที่พึงถือเอาหรือที่พึงใช้จ่ายเมื่อมีภคะหรือมีทรัพย์ย่อมเป็นหลักที่ช่วยให้ตนเองครอบครัว สังคมอยู่อย่างมีความสุขได้ เพราะหลักการใช้จ่ายแบบภคอาทิยะไม่ได้เน้นเฉพาะการใช้จ่ายเพื่อตนเองหรือครอบครัวเท่านั้น แต่หลักนี้ยังครอบคลุมถึงการใช้จ่ายแก่สังคมวัฒนธรรมหรือศาสนาอีกด้วย เมื่อสามารถใช้จ่ายหรือมีความเข้าใจในการใช้จ่ายตามหลักทั้งสองที่กล่าวมาแล้วหลักการใช้จ่ายแบบสมชีวิตาย่อมเกิดขึ้น การใช้ชีวิตอย่างพอดี พอเพียงและมีความสุขโดยไม่มีปัญหาทางการเงินย่อมมีได้ การใช้จ่ายทรัพย์ตามที่กล่าวมาอาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้จ่ายแบบวิถีพุทธ

๒) ทรัพย์ส่วนที่ ๒ (เก็บทรัพย์ไว้ในยามจำเป็น)

ในหลักภควิภาค ๔ พระพุทธเจ้าให้จัดสรรทรัพย์อีกส่วนหนึ่งหรือประมาณ ๒๕ % สำหรับเก็บหรือออมไว้ใช้ในยามจำเป็น ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรอบคอบ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต การเก็บออมก็คือการรู้จักประมาณตน ลดความฟุ้งเฟ้อ รู้จักเก็บเงินที่หามาได้จากการประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นซึ่งอาจจะเป็นความเจ็บป่วย การได้รับอุบัติเหตุอย่างไม่คาดคิดสิ่งเหล่านี้เราไม่สามารถทราบล่วงหน้าว่าจะเกิดแก่เราหรือคนในครอบครัวเราเมื่อไร การมีเงินเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นการเตรียมความพร้อมและเป็นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท การที่จะมีเงินเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นได้นั้น ต้องมีการใช้จ่ายอย่างประหยัดเพราะการใช้จ่ายอย่างประหยัดทำให้มีเงินเหลือเก็บทำให้สามารถเก็บออมเงินไว้ใช้ได้ให้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาชีวิตของเรา ไม่ว่าจะเป็นการออมเงินและออมทรัพยากรอื่น หากจะแยกให้เห็นเป็นเรื่องๆ ก็แยกได้ดังนี้

๑. ด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจ แปลว่า กิจที่ประเสริฐ คือ เป็นกิจที่ช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่และเปิดโอกาสให้คนได้พัฒนาชีวิตคนให้เจริญ ให้สูงขึ้นได้ การประกอบอาชีพ เช่น การปลูกพืชผัก เพื่อบริโภค เพื่อแจกจ่ายแก่เพื่อนบ้าน หรือเพื่อจำหน่ายให้ได้เงินมา เพื่อนำไปแลกกับปัจจัยด้านอื่น เช่น ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ เป็นต้น เรียกกันว่า เป็นเรื่องกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ คือ เรื่องการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค เงินเป็นตัวกลาง

ของการแลกเปลี่ยน หรือซื้อขายปัจจัยทั้งหลาย จึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีพสูงมาก โดยเฉพาะปัจจุบัน การจะมีเงินได้ก็เป็นเรื่องยาก ดังนั้น เมื่อได้มาก็ต้องรู้จักประหยัดรู้จักออม เพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของปัจจัยในการดำรงชีพต่อไป

๒. ด้านสังคม ในกระบวนการออม ถ้ารวมกลุ่มการออมตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ถึงจังหวัด ที่ปฏิบัติกันอยู่ขณะนี้ เห็นได้ชัดว่า มีผลดีด้านสังคม คือ เป็นกิจกรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ให้คนคิดถึงกัน เอื้ออาทรต่อกัน หรือรักกันมากขึ้น อย่างกรณีการออมสัจจะลดรายจ่ายวันละ ๑ บาท เป็นเครื่องมือให้คนที่เป็นสมาชิกคิด เอื้ออาทรต่อเพื่อนสมาชิก ต่อผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการช่วยตัวเองไม่ได้ และได้มีส่วนช่วยเพื่อนตั้งแต่วินาทีตามา ดูโลกจนถึงวันตาย ถ้าได้ปฏิบัติกันอย่างจริงจังก็จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว และชุมชนได้ทางหนึ่ง

๓. ด้านวัฒนธรรม กิจกรรมที่คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย มีสาระทั้งที่เป็นความรู้ ความคิด การปฏิบัติที่มีแบบแผนแน่นอน และทำอย่างต่อเนื่อง และให้ผลเป็นความดีแก่ผู้ปฏิบัติ เราจัดว่าเป็นวัฒนธรรม พฤติกรรมการออม กิจกรรมการออม ผลการออมมีลักษณะเช่นว่านี้ จึงจัดว่าเป็นวัฒนธรรมสำคัญของชุมชนได้อย่างหนึ่ง ถ้าได้ปฏิบัติกันอย่างจริงจังตลอดไป เพราะเนื้อในของการออม นั้นมีองค์ประกอบของความเป็นวัฒนธรรมครบถ้วน คือ มีทั้งองค์ความรู้ วิธีปฏิบัติ และผลการปฏิบัติที่ชัดเจน ให้ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกายด้านสังคมด้านใจและด้านจิตวิญญาณ

๔. ด้านการศึกษา ภาพรวมทางกระบวนการการออมเป็นเรื่องของการเรียนรู้ การฝึกตนเอง ผู้ทำการออม หรือเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อออมเพราะต้องรู้หลักคิด หลักการและหลักปฏิบัติ ตลอดถึงผลลัพธ์ที่พึงได้พึงมี การที่ทุกคนเดินเข้าสู่กระบวนการนี้ได้ชื่อว่า เดินเข้าสู่กระบวนการทางการศึกษา เพื่อพัฒนาตนเอง ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ อย่างตั้งใจจะเรียนรู้ก็จะได้รับประโยชน์ส่วนนี้อย่างครบถ้วน โดยไม่รู้ตัว และจะพบว่าตนเองเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านการรู้การคิดการพูดและการทำ

๕. ด้านทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า เขา สัตว์ พืชที่เราได้เห็น อยู่รอบ ๆ ตัวเรา บ้านเรา ชุมชนเรา คือ ชีวิตเรา เพราะว่า เราต้องอาศัยดิน น้ำ ป่า เขา พืช สัตว์ เหล่านั้น จึงมีชีวิตอยู่ได้ ดินหด น้ำแห้ง ฝนแล้ง ป่าถูกเผา ภูเขาพัง สัตว์ล้มตายด้วยโรคบางชนิด ภาวะเช่นนี้ คือ สัญญาณเตือนภัยอันใหญ่หลวง ได้เกิดขึ้นแก่มนุษย์แล้ว เพราะเราเป็น อยู่ได้ พัฒนาได้ ก็โดยอาศัยสิ่งเหล่านี้ การพูดถึงการออมทรัพย์สินหรือทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นเรื่องใหญ่ยิ่งเท่ากับการออมชีวิต เงินทองจะมีความหมายก็เมื่อมีสิ่งนี้ เมื่อไม่มีสิ่งนี้ เงินทองก็หมดความหมาย กลายเป็นเศษกระดาษ เศษโลหะที่กินไม่ได้ ช่วยชีวิตมนุษย์ไม่ได้เลย การใช้เงินเพื่อจัดการทรัพยากรให้คงอยู่ในภาวะปกติจึงเป็นเรื่องต้องคิดต้องทำ

๖. ด้านการพัฒนาชีวิต การออมเป็นเรื่องการรู้ การคิด และการทำ การออมที่เริ่ม

ด้วยการเรียนรู้เรื่องสัจจะ คือ ความจริงที่รู้ ที่คิด ที่พูด ที่ทำ ของตนเอง ว่าจะต้องพูดจริง ทำจริง คิดจริง และรู้จริงนั้น นับเป็นการเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผู้คนในครอบครัว ในชุมชน เป็นต้น โดยเฉพาะคนในครอบครัว มีภรรยา หรือสามี และลูกๆ รวมปู่ย่าตายาย ถ้าคนในครอบครัวรู้จักสัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ จริงวาจา จริงการกระทำกัน รู้จักข่มใจในบางโอกาสบางกรณี รู้จักอดทนอดกลั้น รู้จักสละสิ่งของให้แกกัน และรู้จักสละอารมณ์มัวหมอง เป็นต้น ก็มีคุณค่าต่อชีวิตของคนในครอบครัว อย่างมากมายแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าได้ศึกษาให้ลึกลงไปในสัจจะของชีวิตทั้งที่ตนเอง ผู้อื่น สิ่งอื่น รอบๆ ตัวอีกด้วยแล้ว ก็ยังเพิ่มคุณประโยชน์ให้อีกมากมาย จนถึงขั้นเข้าใจสัจธรรม ทั้งที่ตนเองผู้อื่น และสิ่งอื่น ก็ถือว่า ถึงขั้นสุดยอด ของการพัฒนาชีวิตแล้ว

๓) ทรัพย์ส่วนที่ ๓, ๔ นำทรัพย์ไปลงทุน

ในหลักโภควิภาคพระพุทธเจ้าให้จัดสรรทรัพย์สำหรับการลงทุนไว้ ๒ ส่วน ซึ่งถือเป็นครึ่งหนึ่งของทรัพย์ที่มีอยู่ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการนำทรัพย์ไปลงทุนเป็นอย่างมาก เพราะการลงทุนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น ถ้าเรารู้แต่วิธีการใช้จ่ายทรัพย์ วิธีการรักษาทรัพย์ แต่ไม่รู้วิธีการแสวงหาทรัพย์หรือการนำทรัพย์ไปลงทุนก็อาจไม่สามารถทำให้ทรัพย์งอกเงยหรือพอกพูนขึ้นมาได้ การลงทุน หรือการแสวงหาทรัพย์ คือ การที่เราใช้จ่ายเงินสดรูปแบบหนึ่งในปัจจุบัน โดยมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนจากการใช้นั้นในอนาคต ซึ่งผู้ลงทุนเชื่อว่าเงินสดหรือผลตอบแทน ส่วนเพิ่มที่จะได้รับคืนนั้นจะสามารถชดเชยระยะเวลา อัตราเงินเฟ้อ และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างคุ้มค่า หรืออาจกล่าวได้ว่า การลงทุน หมายถึง การออมเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนที่มากขึ้น ซึ่งเราจะต้องยอมรับความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน การตัดสินใจนำเงินออมมาลงทุน เราจึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ และศึกษาหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อให้ได้รับผลตอบแทนตามที่คาดหวังไว้และเพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากการลงทุน

พระพุทธศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับการแสวงหาในรูปการทำงานไว้มากมาย ดังแสดงออกมาในรูปของพุทธภาษิตต่างๆ เช่น อาพวกสูตรว่า ปฏิรูปการี ฐรฺว อฏฐาตา วินฺทเต ธนํ แปลว่าบุคคลผู้ทำการเหมาะเจาะ ไม่ทอดธุระ ขยันหมั่นเพียร ยอมหาทรัพย์ได้^{๓๗} หญิงหรือชาย โภคะทั้งหลายสำเร็จได้เพราะความคิดไม่มีเลย^{๓๘} ในที่มชาณสูตรว่า อฏฐาตา กมฺมเชยฺยสุ อปฺปมตฺโต วิชานวา สมํ กปฺเปติ ชีวิกํ สมฺภตํ อนฺรฺกฺขติ แปลว่า คนขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่

^{๓๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

^{๓๘} ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๓๙/๒๘๗., ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓๙/๔๑๙.

ประมาท รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ย่อมรักษาทรัพย์ที่หามาได้^{๓๙}

จากพุทธภาษิตที่นำมาเสนอไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาส่งเสริมการทำงานเพื่อแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อหรือทอดย้อต่ออุปสรรค ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายเมื่อมีความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ดูแลธุรกิจหรือการงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ย่อมมีทรัพย์สมบัติพอกพูนขึ้นมาได้ พระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมของนักแสวงหาหรือนักลงทุนที่ดีซึ่งเรียกว่า ปาปณิกธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ประกอบการค้าขาย หากหวังที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพการค้าขายแล้ว ต้องยึดหลักธรรม ๓ ประการ ดังปรากฏหลักฐานในทุติยปาปณิกสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตว่า

“...พอลาประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ไม่นานนักก็ถึงความเป้นผู้ยิ่งใหญ่ไพบลูย” ใน โภคทรัพย์ คือ

๑) มีตาดี

๒) มีธุรกิจดี

๓) เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย^{๔๐}

หลักปาปณิกธรรมทั้ง ๓ ประการ ขาดตอนอธิบายได้ว่า

๑.จักขุมา คือ มีตาดี หรือมีวิสัยทัศน์ที่ดี ยาวไกล ไตแก่ มีความรู้จักสินค้าเป็นอย่างดี สามารถดูของเป็น และคำนวณราคา กระตุ้นเก็งกำไรได้อย่างแม่นยำ

๒.วิภูโร คือ มีความชัดเจนในธุรกิจ สามารถรู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้าเป็นอย่างดี

๓.นิสสยสัมปนโน หมายถึง มีความพร้อมเรื่องเงินทุนและปัจจัยการผลิต เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของนักลงทุนต่างๆ มีความสามารถในการประสานงานเพื่อหาทุนมาดำเนินธุรกิจการค้าขายได้โดยง่าย^{๔๑}

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมสำหรับนักลงทุนหรือผู้แสวงหาทรัพย์ด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ดังความที่ปรากฏในปฐมปาปณิกสูตร ว่า

“...พอลาประกอบด้วยองค์ ๓ ประการอาจได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนมากขึ้น คือ

๑) เวลาเขา ตั้งใจจัดแจงการงานดี

๒) เวลาเที่ยง ตั้งใจจัดแจงการงานดี

^{๓๙} วจ.อภฺรฺก. (บาลี) ๒๓ / ๕๔/๒๓๗., วจ.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๔.

^{๔๐} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓.

^{๔๑} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๙/๑๖๒.

๓) เวลาเย็น ตั้งใจจัดแจงการงานดี”^{๔๒}

ในการทำงานนั้น หากหวังผลที่สมบูรณ์แห่งการงานที่ทำอยู่จะต้องยึดหลักการเหล่านี้ ด้วยคือ

๑. ตื่นแต่เช้าเอาใจใส่ในกิจการงานของตน กล่าวคือ ไม่เป็นคนนอนตื่นสาย ไม่เห็นแก่การนอนมากเกินไปจนเป็นเหตุให้อาชีพการงานเสียหาย

๒. เวลากลางวันเอื้อเฟื้อสนใจในกิจการงานของตน กล่าวคือ ต้องหมั่นดูแลเอาใจใส่กิจการงานของตน ไม่ทิ้งธุระหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่

๓. เวลาเย็น ตรวจตรากิจการงานของตน กล่าวคือ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจในแต่ละวันแล้ว ต้องคอยตรวจตราดูแลความเรียบร้อย เพื่อให้รู้วาทังใดควรปรับปรุงแก้ไข ถูกต้องมีประสิทธิภาพหรือไม่อย่างไร เพื่อจะได้จัดการอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป^{๔๓}

การลงทุนทำธุรกิจหรือลงทุนเพื่อแสวงหาทรัพย์ย่อมมีผลอยู่ ๓ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ขาดทุน เท่าทุน และได้กำไรในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างเดียวกัน โดยในวินัยชฎสูตรแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้บุคคลประกอบธุรกิจดำเนินกิจกรรมการค้าขาย ขาดทุนหรือได้กำไรไว้อย่างน่าสนใจ สรุปได้ว่า

นักค้าขาย ๔ ประเภท ที่เขาไปบอกกับบวชวาจะอุปถัมภ์บำรุงพวกที่หนึ่ง พุดแล้วไม่ทำตามทีพุด พวกที่สองพุดแล้วทำบางไม่ทำบางไม่เอาใจใส่พวกที่สาม พุดแล้วทำตามทีพุด พวกที่สี่ พุดแล้วทำดีกว่าทีพุด ย่อมมีผลต่าง ๆ กัน คือพอกาที่พุดอย่างใด ไม่ทำอย่างทีพุด เป็นเหตุให้ขาดทุน พอกาที่พุดว่าจะให้สิ่งใดแต่ให้สิ่งทีต่างจากทีพุดไว้ เป็นเหตุให้ไม่ได้กำไร พอกาที่พุดอย่างใด ทำอย่างนั้น เป็นเหตุให้ได้กำไรตามที่หวังไว้ สอนพอกาที่พุดอย่างใดทำยิ่ง กว่าทีพุดไว้เป็นเหตุให้ได้กำไรยิ่งกว่าทีหวังไว้^{๔๔}

ในการค้าขายนั้นอุบาสกที่เป็นอริยสาวกนับถือพระพุทธศาสนา ที่หวังความเจริญรุ่งเรืองจากการทำการค้า ในวินัยชฎสูตร^{๔๕} เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยการค้าขายที่อุบาสกไม่ควรประกอบดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการ การค้าขาย ๕ ประการ

^{๔๒} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๙/๑๖๒.

^{๔๓} พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๗.

^{๔๔} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๗๙ / ๑๒๔.

^{๔๕} วจ.ปญจก. ฦก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

อะไรบ้างคือ

๑. การค้าขายศัสตราวุธ^{๔๖}
๒. การค้าขายสัตว์^{๔๗}
๓. การค้าขายเนื้อ^{๔๘}
๔. การค้าขายของมีนเมา^{๔๙}
๕. การค้าขายยาพิษ^{๕๐}

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้

พระสูตรนี้ทำให้เห็นว่าแม้ในการทำการค้า พระพุทธเจ้าก็ให้ทำการค้าที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เพราะการทำการค้าที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นแม้ได้ทรัพย์มาจากการค้านั้นก็เป็นทรัพย์ที่ไม่บริสุทธิ์การนำทรัพย์ที่ไม่บริสุทธิ์ไปทำบุญ ผลบุญที่ได้ก็ย่อมไม่บริสุทธิ์ด้วย

การลงทุนดังที่กล่าวมาเป็นการลงทุนเพื่อต้องการผลกำไรจะได้มีทรัพย์สมบัติกองเงยเพิ่มพูนมากกว่าเดิมถ้าการลงทุนนั้นไม่ขาดทุน แต่การลงทุนมีความเสี่ยงคือเสี่ยงที่จะขาดทุนหรือไม่ได้กำไรอาจทำให้ทรัพย์สมบัติที่นำไปลงทุนสูญสิ้นไปได้ เพราะฉะนั้นเมื่อคิดจะลงทุนต้องคิดด้วยสติปัญญาที่รอบคอบก่อนนำเงินไปลงทุน และจากหลักธรรมที่กล่าวมาทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้สอนวิธีการลงทุนเอาไว้อย่างมากมายและครอบคลุม โดยเน้นย้ำให้ผู้จะนำทรัพย์ไปลงทุนหรือผู้ที่ต้องการมีทรัพย์เพิ่มพูนขึ้นต้องมีสติปัญญาและความขยันหมั่นเพียรการมีสติปัญญาและความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นสาเหตุที่จะทำให้เกิดทรัพย์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในราหุลยสูตร^{๕๑} ซึ่งเป็นพระสูตรที่กล่าวถึงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนที่เรียกว่ากามโกคิบุคคลว่ามีอยู่

^{๔๖} การค้าขายอาวุธ หมายถึงการให้สร้างอาวุธแล้วขายอาวุธนั้น (องฺ ปรุจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘) ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายอาวุธเป็นเหตุให้ทำความผิดก่อโทษแก่ผู้อื่นได้ (องฺ ปรุจก.ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖).

^{๔๗} การค้าขายสัตว์ ในที่นี้หมายถึงการค้าขายมนุษย์ ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายมนุษย์ทำให้มนุษย์หมดอิสราภาพ (องฺ ปรุจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘,องฺ ปรุจก.ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖).

^{๔๘} การค้าขายเนื้อ หมายถึงการเลี้ยงสัตว์มีสุกรเป็นต้นไว้ขาย หรือการค้าขายเนื้อสัตว์ ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายเนื้อเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์ (องฺ ปรุจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘,องฺ ปรุจก. ฎีกา.๓/๑๗๗-๘/๖๖).

^{๔๙} การค้าขายของมีนเมา หมายถึงการให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามขายก็เพราะการค้าขายของมีนเมาเป็นเหตุให้มีการดื่มแล้วเกิดความประมาท (องฺ ปรุจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘,องฺ ปรุจก. ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖).

^{๕๐} การค้าขายยาพิษ หมายถึงการให้ทำยาพิษแล้วค้าขายยาพิษนั้น การค้าขาย ๕ ประการนี้ อุบาสกไม่ควรทำทั้งด้วยตนเองและไม่ควรชักชวนบุคคลอื่นให้ทำด้วย (องฺ ปรุจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘).

^{๕๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๔๒๑-๔๒๒.

๓ จำพวกคือ

กามโกติบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนา และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกติบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกติบุคคลบางพวก แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม...เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ และแจกจ่ายทำบุญ

กามโกติบุคคลบางคนแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิดบ้างไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกติบางคนแสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานผิดบ้างถูกบ้าง...เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกติบางคน แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม...เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ แจกจ่ายและทำบุญ

กามโกติบางคนแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกติบางคนแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม...เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญแต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกติบางคนแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม...เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ แจกจ่าย ทำบุญแต่เป็นผู้มัวเมา หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเครื่องสลัดออกใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น กามโกติบางคน แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม...เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนาสำราญ แจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญกามโกติที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนา แจกจ่ายและทำบุญ แสดงให้เห็นหลักในการแสวงหาทรัพย์ สะสมทรัพย์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาว่าต้องหามาด้วยอาชีพที่สุจริต เมื่อได้มาแล้วให้ใช้จ่ายเลี้ยงตนเอง ครอบคร้ว มิตรสหายบริจาคทำบุญ แจกจ่ายสงเคราะห์คนในสังคมและให้ทำด้วยสติปัญญาไม่หลงมัวเมาในการทำดี ทำบุญ คือไม่ให้ติดยึดในความดีและบุญนั่นเอง

๒.๓.๓ เป้าหมายของโกติวิภาค

เป้าหมายของโกติวิภาคคือการสอนให้รู้จักดำเนินชีวิตด้วยการใช้จ่ายทรัพย์และสะสมทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความยากลำบากให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม โดยเป้าหมายหลักก็คือการรู้จักหา รู้จักใช้และรู้จักเก็บ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายอีกขั้นของชีวิตก็คือการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต มีทรัพย์สมบัติไว้จับจ่ายใช้สอยอย่างไม่ผิดเคือง สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้

เป้าหมายของโมคคิภาค ๔ ปัจจุบันนี้อาจเรียกว่าการมีอิสรภาพทางการเงินเพื่อนำไปสู่การมีชีวิตอย่างมีความสุขทั้งตนเอง ครอบครัว คนรอบข้างและสังคม

๑) เป้าหมายระดับองค์กรหรือสังคม

องค์กรหรือสังคมที่ปฏิบัติตามหลักโมคคิภาค ๔ คือมีการเก็บออมเงินไว้อย่างเป็นระบบ การใช้จ่ายอย่างเป็นระบบและการนำเงินไปลงทุนอย่างเป็นระบบยอมทำให้องค์กรนั้นหรือสังคมเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง

๒) เป้าหมายระดับประเทศชาติ

การออมหรือการเก็บเงิน การนำเงินไปลงทุน เพื่อให้เงินงอกเงยขึ้นมาเป็นภาระสำคัญของรัฐเพื่อให้การบริหารประเทศเป็นไปโดยราบรื่น การใช้จ่ายงบประมาณในแต่ละประเภทต้องเป็นไปอย่างคุ้มค่า การเก็บออมไว้ในคลังหลวงต้องเตรียมให้พร้อมสำหรับเหตุไม่คาดฝันอยู่เสมอ และการนำเงินไปลงทุนต่างๆ การใช้หลักโมคคิภาค ๔ ในระดับประเทศชาติจะทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าในทุกด้านเพราะเมื่อประเทศมีความมั่งคั่ง มั่นคง ผู้ที่ได้รับประโยชน์ก็คือประชาชนในประเทศนั้นๆ นั่นเอง

๒.๔ ความสำคัญและประโยชน์

หลักโมคคิภาค ๔ เป็นหลักที่กล่าวถึงการใช้ทรัพย์เพื่อบริโภค การเก็บออมทรัพย์หรือเงินเพื่อใช้จ่ายในคราวจำเป็น และการนำเงินที่หามาได้ด้วยความสุจริตไปลงทุน หลักการที่กล่าวถึงเป็นหลักที่สำคัญในการดำเนินชีวิต ถ้าสามารถปฏิบัติได้ตามหลักที่กล่าวถึง ย่อมทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ เช่นการรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค การเก็บออมไว้ใช้ในคราวจำเป็น การนำทรัพย์ไปลงทุน เหล่านี้ล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่มนุษย์ต้องปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้ว

๒.๔.๑ ความสำคัญของโมคคิภาค

จากการศึกษาพบว่าหลักโมคคิภาค ๔ มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคลและสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ ส่วนมากแล้วเกิดจากการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด เช่น รายรับไม่พอรายจ่าย ทำให้ต้องเป็นหนี้โดยการกู้ยืมหรือโดยการทำอาชีพไม่สุจริต การไม่มีเงินออมไว้ใช้ในคราวจำเป็นเพราะอาจจะหาได้ไม่มากจนเหลือเพื่อการออม หรืออาจจะไม่เห็นความสำคัญของการออม เมื่อเหตุจำเป็นต้องใช้เงิน เช่นอาจเกิดอุบัติเหตุกะทันหัน ก็ไม่มีเงินพอที่จะใช้จ่าย ก็ต้องเป็นหนี้ก็อีกเพราะต้องหาแหล่งเงินกู้มาใช้จ่าย เมื่อมีความสามารถในการหาทรัพย์อย่างสุจริต มีการเก็บออมอย่างเป็นระบบ เมื่อมีเงินเหลือเพื่อนำไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์พอกพูน เพิ่มพูนขึ้น หลักโมคคิภาคที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเมื่อตนเองมีความสุข ก็ยอมทำให้สังคมมีความสุขด้วย

๒.๔.๒ ประโยชน์ของโกศวิภาค

โกศวิภาค ๔ มีประโยชน์ทั้งในในปัจจุบันคือประโยชน์เพื่อตนเอง ครอบครัว ญาติมิตรสหายและประโยชน์ในอนาคตดังนี้

๑) ประโยชน์ในระดับภิกษุธรรมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สำหรับตนเอง ครอบครัว เมื่อปฏิบัติได้ตามหลักของโกศวิภาคตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว ย่อมไม่ประสบปัญหาทางการเงิน การดำเนินชีวิต ใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

๒) ประโยชน์ในระดับสัมปราชัยกัตถะ คือประโยชน์ในอนาคตหรือในภายภาคหน้า เมื่อปัจจุบันไม่ประสบปัญหาทางการเงิน การดำเนินชีวิตในอนาคตย่อมมีหลักประกันว่าจะไม่ประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิด หรือเมื่อประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิดย่อมมีวิธีแก้ไขไปได้ด้วยดี เพราะได้เตรียมพร้อมไว้แล้ว

๒.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักโกศวิภาค

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักโกศวิภาค ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและหนังสือวิชาการอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกนั้น มีหลักธรรมอยู่หลายหมวดด้วยกันที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายทรัพย์ การแสวงหาทรัพย์และการเก็บออมทรัพย์ ซึ่งจะได้นำมาประกอบงานวิจัยดังต่อไปนี้

๑) ติฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

หลักติฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเป็นแนวทางสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน มีความเป็นมาปรากฏในทิวชาณสูตร ว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกพิยะชื่อว่ากักรปตตะ เขตกรุงโกพิยะ ครั้นนั้น โกพิยบุตรชื่อว่าทิวชาณุได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์คุณเจริญ พวกข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์เป็นกามภอกี อยู่ครองเรือนนอนเบียดบุตร ไซจันทรของชาว กาสี ทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงิน ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้เพื่อสุขในภพนี้และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้าแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด”^{๕๒}

พระผู้มีพระภาคได้ทรงอธิบายถึง ติฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ วายอมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อความสุขได้แก่

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการ

^{๕๒} อ.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

หมั้นประกอบการทำงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่อง สอดส่อง อันเป็นอุปายในการทำงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (ที่หามาได้ด้วย ความ ขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคบชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้ว เลี่ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจัก ต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

๒) จักร ๔

หลักจักร ๔ เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุแห่งความเจริญ เมื่อบุคคล ประกอบด้วยจักร ๔ ย่อมประสบแต่ความเจริญไพบูลย์แห่งภคะ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย จักร ๔ ประการ^{๕๓}นี้เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ผู้ประกอบแล้ว เป็นไปได้ และถึงความเป็นใหญ่ ความไพบูลย์ในภคะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนักจักร ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

- ๑) ปฏิรูปเทสวาสะ (การอยู่ในถิ่นที่ดี)
- ๒) สปัปฺริสุปฺสสยะ (การสมาคมกับสัตบุรุษ)
- ๓) อตฺตสัมมาปณฺธิ (การตั้งตนไว้ชอบ)

๔) ปุพฺเพกตปุญฺญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว)

จักร ๔ ประการนี้แลเป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ผู้ประกอบแล้วเป็นไปได้ และถึง ความเป็นใหญ่ ความไพบูลย์ในภคะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนักข้าพเจ้าเปลือก ทรัพย์ ยศ ชื่อเสียงและความสุขย่อมหลั่งไหลมาสู่ชนผู้อยู่ในถิ่นที่ดี ผูกไมตรีกับอริยชน สมบูรณ์ด้วยการตั้งตนไว้ชอบ ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว^{๕๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า หลักความเจริญ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ที่เรียกว่า จักร (ธรรมประจตุลล่อทั้งสี่ที่จะนารถไปสู่จุดหมาย) ซึ่งมี ๔ ข้อ^{๕๕} คือ

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ เลือกอยู่ถิ่นที่เหมาะสม คือ เลือกหาถิ่นที่อยู่ หรือแหล่งเล่าเรียน

^{๕๓} จักร ในที่นี้หมายถึงสมบัติ (อง. จตุกก. อ. ๒๑/๓๑/๓๒๗).

^{๕๔} อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐.

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๑๔.

ดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งมีบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกการศึกษา พัฒนาชีวิต การแสวงหาความรู้ การสร้างสรรค์ความดีงาม และความเจริญก้าวหน้า

๒. สัมปยุตตสัมปยุตตะ เสาะเสวนาคณดี คือ รู้จักเสวนาคบหา หรือร่วมหมูกับบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณ และผู้ที่จะมีเกื้อกูลแก่การแสวงหาความรู้ ความก้าวหน้าองกาม และความเจริญโดยธรรม

๓. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ถูกวิถี คือ ดำรงตนมั่นอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตั้งเป้าหมายชีวิต และการทำงานให้ตั้งงามแน่ชัด และนำตนไปถูกทางสู่จุดหมาย แน่วแน่มั่นคง ไม่พราสา่ย ไม่ไถลเลื่อนแซ

๔. ปุพเพกตปุญญตา มีทุนดีได้เตรียมไว้ ทุนดีส่วนหนึ่ง คือ ความมีสติปัญญา ความถนัด และร่างกายดี เป็นต้น ที่เป็นพื้นมาแต่เดิม และอีกส่วนหนึ่ง คือ อาศัยพื้นเดิมเท่าที่ตัวมีอยู่ รู้จักแก้ไขปรับปรุงตน ศึกษาหาความรู้ สร้างเสริมคุณสมบัติ ความดีงาม ผูกพันความชำนาญชำนาญเตรียมไว้ก่อนแต่ต้น ซึ่งเมื่อมีเหตุต้องใช้ ก็จะเป็นผู้พร้อมที่จะต้อนรับความสำเร็จ สามารถสร้างสรรค์ ประโยชน์สุข และก้าวสู่ความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป

๓) อิทธิบาท ๔

หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ

๑. ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และ ทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

๒. วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำให้สำเร็จด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓. จิตตะ เอาจิตฝึกฝน คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องเป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

๔) กุลจักริฐัตติธรรม ๔

หลักกุลจักริฐัตติธรรม ๔ ประการคือหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน เป็นหลักธรรมที่สอนเกี่ยวกับการใช้ทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การรู้จักยอมแซมของเกาที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับคืนสภาพใช้ได้ดังเดิม เป็นเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งอยู่ได้นาน ดัง

เนื้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี ปรากฏในอาทิสสูตรแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาตว่า “...อริยสาวกยอมป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือจากทายาท ทำตนให้ปลอดภัย นี่เป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโรคทรัพย์”^{๕๖} กุลจิรัฐติธรรม ๔ ประการประกอบด้วย

- ๑) ัญญูคเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว
- ๒) ชินณปฏิสังขรณา ของเกาของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
- ๓) ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการกินการใช
- ๔) อธิปจสึลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพอบานแมเรือน^{๕๗}

เมื่อใดทรัพย์มาแล้วก็จะต้องใช้ทรัพย์ที่ไดมานั้นให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสวนรวมด้วยจึงจะจัดเป็นการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องด้วยทรัพย์สินเงินทองที่ถูกต้องสมบูรณ์ ดังเนื้อความที่พระรัฐपालะกล่าวไว้ปรากฏในรัฐपालสูตรแห่งคัมภีร์มัชฌิมนิกายมัชฌิมนิพนธสกา

...อาตมาเห็นผู้คนที่มียทรัพย์ในโลกใดทรัพย์เครื่องปลื้มใจ แล้วไม่ยอมให้ (ใคร)

เพราะความหลงใหลทรัพย์แล้ว เก็บสะสมไว้ และปรารถนาความคุณยิ่งๆ ขึ้นไป ฯลฯ ทายาททั้งหลายก็ชนทรัพย์สมบัติของเขาไป สวนสัตว์ที่ตายไปก็ยอมไปตามกรรมเมื่อตายไป ทรัพย์ใดๆ คือ บุตร ภรรยา ทรัพย์ ขาวของ เงินทอง และแวนแควนก็ติดตามไปไม่ได้ ทรัพย์ช่วยคนใหม่อายุยืนไม่ได้ ทั้งช่วยคนให้ละความแก็ไม่ได้ ฯลฯ เพราะเหตุนั้นแล ปัญญาเท่านั้นเป็นเหตุบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นที่สุดแห่งภพในโลกนี้ จึงประเสริฐกว่า ทรัพย์^{๕๘}

๕) อบายมุข ๖

อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖ ประการ^{๕๙} แห่งโรคะทั้งหลาย อะไบบ้าง คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่ง

^{๕๖} วจ.ป.จก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๕.

^{๕๗} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๓.

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๗/๓๖๙-๓๗๑.

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗-๒๕๗/๒๐๒/๒๐๕

โกะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

คหบดีบุตรการหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เสียทรัพย์ทันตาเห็น
๒. ก่อการทะเลาะวิวาท
๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
๔. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักกาย
๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้แล

คหบดีบุตรการหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืนมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาดิน
๒. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
๓. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
๔. เป็นที่สงสัยของคนอื่นด้วยเหตุต่าง ๆ
๕. มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริง
๖. ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืนมีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งการเที่ยวดูมหรสพ ๖ ประการคหบดีบุตร การเที่ยวดูมหรสพมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)
๒. มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)
๓. มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)
๔. มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)
๕. มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)
๖. มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)

คหบดีบุตร การเที่ยวดูมหรสพมีโทษ ๖ ประการนี้แล

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมิโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. ผู้ชนะย่อมก่อเวร
๒. ผู้แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป
๓. เสียดายทรัพย์ทันตาเห็น
๔. ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
๕. ถูกมิตรอำมาตย์ ๑ ดุหมิ่น
๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมิโทษ ๖ ประการนี้แล

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตรมิโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
๒. เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
๓. เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
๔. เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
๕. เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย
๖. เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

คหบดีบุตรการหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตรมิโทษ ๖ ประการนี้แล

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมิโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มักอ้างว่า ‘หนาวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
๒. มักอ้างว่า ‘ร้อนเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
๓. มักอ้างว่า ‘เวลาเย็นเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
๔. มักอ้างว่า ‘เวลายังเช้าเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
๕. มักอ้างว่า ‘หิวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
๖. มักอ้างว่า ‘กระหายเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศ ผัดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้ โภคะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไปคหบดีบุตรการหมกมุ่นในความเกียจคร้านมิโทษ ๖ ประการนี้แล”

การพัฒนาให้มนุษย์เป็นคนดีอาศัยหลักธรรมเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปด้วยความสงบสุขโดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม เป็นผู้มีความประพฤติดีทั้งกายและวาจา มีวินัยต่อตัวเอง รู้จักกาลเทศะ ประกอบอาชีพอย่างสุจริต มี

ความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาในขั้นนี้ มนุษย์ก็จะลดละจากกิเลส ตัณหา ตั้งอยู่ในความมีเหตุผล คำนึงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำอย่างรอบคอบ เตรียมพร้อมที่จะรับสภาพสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ซึ่งเป็นการสร้าง ความมั่นคงในการดำรงชีวิต เนื่องจากสามารถพึ่งพาตัวเองได้อยู่บนขาของตนเองได้ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น มนุษย์ก็จะอยู่กับสรรพสิ่งในโลกด้วยความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนทำลายล้าง ทุกสิ่งในโลกก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ ๓

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจุบันปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศไทยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการรณรงค์จากหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนให้รู้และเข้าใจถึงแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้กำหนดกรอบการวิจัยไว้ดังนี้ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของนักปราชญ์ ความสำคัญและประโยชน์

๓.๑ แนวคิดและความเป็นมา

แนวคิดในด้านเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทยนั้นมีมานานมากแล้วเช่น เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เศรษฐศาสตร์สีเขียว เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจชุมชน ที่ตั้งอยู่บนหลักของการพึ่งตนเอง รวมถึงการมีอาชีพที่อยู่นอกกระแสการตลาดอย่างเกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน แต่ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นก็อยู่ในลักษณะที่กระจัดกระจาย ไม่ได้รับการยอมรับมากนัก จากผลพวงของวิกฤติ “ เศรษฐกิจฟองสบู่ ” ทำให้แนวความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “ แนวคิดเศรษฐกิจ” พอเพียง ได้รับความสนใจและนำมาพิจารณาวิเคราะห์กันอย่างจริงจังมากขึ้น เนื่องจากมีข้อสรุปตรงกันเป็นส่วนใหญ่จากนักคิด นักวางแผน นักพัฒนา ฯลฯ ว่าการพัฒนาเท่าที่ผ่านมานั้นยังไม่ประสบความสำเร็จและคงจะดำเนินการอย่างที่เคยปฏิบัติมาไม่ได้อีกต่อไปแล้ว จึงน่าจะมี “ทางเลือก” ที่มั่นคงกว่าเหมาะสมกว่าและปลอดภัยกว่าสำหรับอนาคตของประเทศชาติ และทุกคนในชาติเป็นส่วนรวม “ การพัฒนาที่ยั่งยืน ” (Sustainable Development) และ “ เศรษฐกิจพอเพียง ” (Sufficiency Economy) ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงเป็นสดมภ์หลักของแนวความคิดการพัฒนาประเทศเป็นต้นมา แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯจะได้ทรงใช้หลักการนี้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินานเกือบจะเท่ากับเวลาของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเลยทีเดียว และไม่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้นแม้แต่คนสำคัญในสถาบันการเงินของโลกก็ได้แสดงความวิตกกังวลไว้เช่นกันดังที่ มิสเตอร์ เจมส์. ดี. วูล์ฟเพนสัน (Mr.James D.Wolfenson) ได้กล่าวไว้ในคำปราศรัยในการประชุมร่วมกันระหว่างธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๑ ว่า^๑

^๑ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, วัฒนาการการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ใน *ห้าทศวรรษ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๗.

“เราได้รับรู้แล้วว่า เราตอบไม่ได้ทุกคำถามในวิกฤติการณ์ของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในโลก ที่พัฒนาแล้ว และไม่อาจป้องกันตัวเองได้ วิกฤตการณ์ของมนุษยชาติจะไม่อาจเยียวยาได้หากเราไม่นำเอาแนวทางแบบองค์รวมมาใช้ในการพัฒนา และรับมือกับวิกฤติโดยมองภาพของ การเงิน สังคม การเมืองระบบสถาบันวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของสังคมไปพร้อม ๆ กัน” และความเติบโตทางเศรษฐกิจแม้จะเป็นเรื่องจำเป็น แต่ก็ไม่ใช่สิ่งเดียวที่จะลดความยากจนได้ การพัฒนาจะต้องวางคนด้วยโอกาสไว้เบื้องหน้าและ เป็นจุดศูนย์กลาง”

จากบทเรียนและประสบการณ์ที่ได้รับจากผลของการพัฒนาประเทศในสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้มีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศกันอย่างขนานใหญ่ โดยมีการอัญเชิญพระราชกระแส เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญาและวิสัยทัศน์นำในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๙ โดยนายสีปนนท์ เกตุทัต ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๒ กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายวางแผนและทำแผนปฏิบัติการในทุกระดับเพื่อให้ประเทศชาติรอดพ้นจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดี ของคนในชาติได้อย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไปและในการนี้ได้รับไว้ในความนำของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙) ด้วยว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็น ปรัชญานำทาง ในการพัฒนาและบริการประเทศ โดยยึดหลัก ทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ^๒

เหตุผลสำคัญที่ได้มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักและวิสัยทัศน์ ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจและเป็นแนวทางพัฒนาประเทศในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อและเป็นจุดหักเหที่สำคัญในประวัติศาสตร์การพัฒนาประเทศไทย ก็เนื่องมาจากการยอมรับว่า ทฤษฎีและกรอบแนวคิดของการพัฒนาประเทศโดยการอาศัยแนวคิดและทฤษฎีทุนนิยมตามแบบตะวันตกนั้น ไม่สามารถทำให้ประเทศชาติและประชาชน ก้าวหน้าอย่างมั่นคงและอยู่ดีมีสุขได้ดังที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ก็ได้ย้ำถึงผลสรุปของการพัฒนาที่ผ่านมาว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” และในแผนพัฒนาฉบับที่ ๙ ก็ได้วิเคราะห์และระบุไว้ในแผนฯ เช่นเดียวกันว่า “จากการประเมินผลการพัฒนาในช่วง ๔ ทศวรรษ ที่ผ่านมา

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา), หน้า ก.

ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน ถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุลโดยประสบความสำเร็จเฉพาะใน เชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลในด้าน คุณภาพ “จุดอ่อน” ของการบริหาร ทางเศรษฐกิจ การเมือง และราชการ ยังเป็นการรวมศูนย์อำนาจ และขาดประสิทธิภาพ..^๓ ดังนั้นวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศไทย ในอนาคต ๒๐ ปี ข้างหน้า จึงมีจุดมุ่งหมายเน้น

...การแก้ปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของคน ส่วนใหญ่ ของ ประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ” และ สร้างค่านิยม ร่วมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและการปรับเปลี่ยนกระบวนกรคิดทัศนคติและ กระบวนการทำงาน โดยยึด “ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้ เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ และคุณภาพและก้าวตามโลกได้อย่างรู้ทัน..^๔

วิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศไทย ในระยะ ๒๐ ปีในอนาคตจึงสามารถสรุปเนื้อหา สารโดยย่อว่า วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศในสองทศวรรษข้างหน้า จะมีปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปรัชญานำโดยจะพัฒนาประเทศไปในทางสายกลาง เพื่อให้เกิดมีความสมดุลและมีคุณภาพของการพัฒนาไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง พร้อมกับการ สร้างภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลก มีอิสรภาพในการที่จะไม่ตกอยู่ในความ ครอบงำของกระแสวัตถุนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์บางด้านที่ไม่พึงปรารถนา และไม่สอดคล้อง กับสังคมและวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่พึงประสงค์ คือ การเป็นสังคมคุณภาพ สังคมภูมิปัญญา และสังคมสมานฉันท์ และเอื้ออาทร ที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ

๓.๑.๑ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทต่อการกำหนดอุดมการณ์การพัฒนาของประเทศ โดย ปัญญาชนในสังคมไทยหลายท่านได้ร่วมแสดงความคิดเห็น อย่างเช่น ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ศ.เสน่ห์ จามริก, ศ.อภิชาติ ปันนเสน, และศ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โดยเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจ พอเพียงเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเคยถูกเสนอมาก่อนหน้าโดยองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน หนึ่งนับตั้งแต่พุทธทศวรรษ ๒๕๒๐ และได้ช่วยให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่รู้จักอย่าง กว้างขวางในสังคมไทย

นอกจากนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการ พัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มี ความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า "สังคมสีเขียว" ด้วยหลักการดังกล่าว แผนพัฒนาเศรษฐกิจ

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ข.

^๔ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ , หน้า ๙.

และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังถูกบรรจุในรัฐธรรมนูญของไทย เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ในส่วนที่ ๓ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา ๗๘ (๑) ระบุว่า: "บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคง ของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ"

๓.๑.๒ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗ เน้นการพัฒนาประเทศที่ต้องสร้างพื้นฐานความพอมี พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน โดยเน้นความหมายของการพอมีพอกิน ซึ่งปรากฏอีกครั้งในพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันพุธที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต อันถือเป็นจุดเริ่มต้นของข้อเสนอ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ชัดเจนในเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสพระราชดำรัสที่พระองค์ทรงพระราชทานอย่างชัดเจนเรื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันศุกร์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต ซึ่งอธิบายว่า “พอเพียง” คือ ๑) พอประมาณ ๒) ซื่อตรง ๓) ไม่โลภมาก และ ๔) ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อเสนอในการดำเนินการทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง โดยที่พระองค์ได้ทดลองปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม มาก่อนหน้าที่จะมีพระราชดำรัสในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ แล้วภายหลังจากที่พระราชดำรัสมีได้รับการสนองตอบจากรัฐบาลในยุคนั้นเท่าที่ควร พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าหารูปธรรมของรูปแบบที่ปฏิบัติได้จริง รูปแบบหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การเกษตรทฤษฎีใหม่ และได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าวต่อพลกนิกรของพระองค์เป็นครั้งแรก เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต หลังจากนั้นได้รับสั่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันนี้ต่อเนื่องติดต่อกันทุกปี จนล่าสุดเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ ก็ยังทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เรื่องดังกล่าว อันเป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศตามพุทธธรรม^๕ พระราชดำรัสที่ตรัสถึงแนวคิดเศรษฐกิจ

^๕อภิชาติ พันธเสน, “พุทธเศรษฐศาสตร์” ในการสัมมนาทางวิชาการโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน ครั้งที่ ๒ เรื่องฐานปัญญาไทยในโลกสากล, จัดโดยราชบัณฑิตยสถาน กระทรวงศึกษาธิการ และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓), หน้า

พอเพียงที่พระองค์ทรงพระราชทานเป็นครั้งแรกแก่นิสิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย มีข้อความสำคัญว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ไห้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...”^๖ นอกจากนี้ยังมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่พระองค์พระราชทานแก่ผู้ที่ไม่เข้าใจว่า ๙ เพื่อถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ความว่า “...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัยว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอกินพออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกินพออยู่พอกิน ไม่ใช่เราจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่าจะมีความอยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้เราก็จะอดยิ่งยวดได้”

๓.๑.๓ ทศนะของนักปราชญ์ที่มีต่อเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสไว้และทรงแนะนำให้นำไปปฏิบัติ นั้นเป็นที่สนใจของประชาชน นอกจากนี้ยังมีนักปราชญ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้แสดงทัศนะ ความเห็น และเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะเหล่านี้ มีประโยชน์ต่องานวิจัยจึงนำเสนอ ดังนี้

๑) ทศนะของนักปราชญ์ไทย

สุเมธ ตันติเวชกุล ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่างๆ เอาไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง

๑๒๖.

^๖พระบรมราโชวาท ๑๖๘ องค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ดานสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่ตนไม่ได้เป็น เจ้าของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญคือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต^๗ เศรษฐกิจพอเพียง คือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง มีใจจำกัดเฉพาะแต่ในสวนของเกษตรกรหรือชาวไรชาวนาเพียงเท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพ ทั้งทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท เช่น ผู้ที่เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมและบริษัท ในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าจะต้องขยายกิจการเพราะความเจริญเติบโตของงาน ต้องขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรือหากจะกู้ยืมก็ต้องกระทำตามความเหมาะสม ไม่ลงทุนจนเกินตัวโดยไม่เหลือที่มั่นให้ยืนอยู่ได้เองรู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ้งเฟ้อเกินตัวเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอมชูตัวเองอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ไข่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป^๘ การพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรนั้น มีการปฏิบัติตามขั้นตอน ทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้น^๙ คือ

ขั้น ๑ ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคี ในท้องถิ่น

ขั้น ๒ รวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา

ขั้น ๓ รวมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งนี้ฝ่ายจะ ต้องได้รับประโยชน์

นอกจากนี้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ยังได้แสดงถึงฐานคิดการพัฒนาเพื่อความพอเพียง

^๗สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร, ได้เบื้องพระยุคลบาท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๕.

^๘สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร, ๒๐๙ คำสอนพอเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ ๘๑ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๙.

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๐.

ไวดังนี้^{๑๐} คือ

- ๑) ยึดแนวพระราชดำริ ในการพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียง ตามขั้นตอน ทฤษฎีใหม่
- ๒) สร้าง พลังงานสังคม โดยการประสาน พลังสร้างสรรค์ ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิ ภาครัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนารัฐกิจชุมชน
- ๓) ยึด พื้นที่ เป้นหลัก และใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภาคี อื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุน
- ๔) ใช้ กิจกรรม ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้างการเรียนรู้ และ การจัดการ รวมกัน พร้อมทั้งพัฒนา อาชีพ ที่หลากหลาย เพื่อเป็น ทางเลือก ของคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งด้าน เพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ ฯลฯ
- ๕) ส่งเสริม การรวมกลุ่ม และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชนเพื่อสร้าง “คุณธรรมจริยธรรม” และ การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุข การฟื้นฟูวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
- ๖) วิจัยและพัฒนา “ธุรกิจชุมชนครบวงจร” (ผลิต แปรรูป ขาย บริโภค) โดยให้ความสำคัญ ต่อ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ “ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจาก วงจร ธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศ และระดับต่างประเทศ
- ๗) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี ศักยภาพ ของแต่ละเครือข่ายให้เป็น “เป็นศูนย์กลาง เรียนรู้ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้นๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่ สำหรับ ศึกษาดูงาน และฝึกอบรม

อภิชัย พันธเสน ไดให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดเพื่อปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทย เศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความพอประมาณ เน้นความสมควรนั้น มีรากฐานความคิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง^{๑๑} เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่ เน้นความพอประมาณหรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธ

^{๑๐} อ้างแล้ว, ๒๕๕๑.

^{๑๑} อภิชัย พันธเสน, ดร, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕๔.

ธรรมของการละกิเลส คือความไม่รู้ที่เรียกว่า อวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท^{๑๒} นอกจากนี้ ดร.อภิชัย พันธุเสน ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเองและเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ถ่ายทอดการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อย่อยทอดการสื่อสารกับพลกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่เห็นว่าเป้นพุทธเศรษฐศาสตร์ เพราะพระองค์เป้นองคศาสานุปถัมภก จะต้องให้การสนับสนุนบำรุงศาสนา ในชาติทุกศาสนา ดังนั้น การใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา

นพ.ประเวศ วะสี มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐศาสตร์ ที่ถือได้ว่าเป็นแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นคือ เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเหมือนกันกับ เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชนเพื่อการเพิ่มทุนทุก ๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ^{๑๓} เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ เศรษฐกิจพอเพียง อันจัดเป้นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นมีลักษณะสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑) เป้นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลเป้นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

๒) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป้นพื้นฐานของสังคม

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๓.

^{๑๓}ประเวศน วะสี, ศ.นพ. ปาฐกถาปวย อังภากรณ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๓.

๓) มีความเป็นบูรณาการ คือไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พรอมกันไป

๔) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทย อุตสาหกรรม การเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี

๕) มีการจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง^{๔๔}

จากการศึกษาทัศนคติของนักคิดไทยอื่นๆ ได้สรุปไว้ว่า^{๔๕} เศรษฐกิจพอเพียงที่จริงนั้นเป็นเรื่องวัฒนธรรมเพราะหมายถึงวิถีชีวิต รวมถึงแต่ความเชื่อคุณค่านการประพฤติปฏิบัติรวมกัน รวมถึงเศรษฐกิจ การศึกษา สุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี การพอยู่พอกิน การพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มเงาของวัฒนธรรม การนำชื่อเศรษฐกิจมาใช้นั้นเป็นเพียงเพื่อกระตุ้นความสนใจและให้ฟังดูมีพลังมากกว่าการพูดถึงวัฒนธรรม นอกจากนี้โดยสรุปแล้วเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงความพอเพียงในอย่างน้อย ๗ ประการ คือ

- ๑) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
- ๒) จิตใจพอเพียง
- ๓) สิ่งแวดล้อมพอเพียง
- ๔) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง
- ๕) ปัญญาพอเพียง
- ๖) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง
- ๗) มีความมั่นคงพอเพียง

ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง คือ ระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนความเห็นที่ชอบถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่เงินตราอย่างเดียวเท่านั้น หากหมายรวมถึงเศรษฐกิจที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีแห่งจิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวม คือเศรษฐกิจแห่งดุลยภาพ และเศรษฐกิจ แห่งศีลธรรม^{๔๖} สำหรับแนวทางการสนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจแบบพอเพียงด้วย

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๔๔.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก, ประเวศ วะสี, ศ.นพ, เอกวิทย์ ณ ถลาง, ดร, วัฒนธรรมเสนา ณ วัดญาณเวศกวัน, (กรุงเทพมหานคร : ภัคธรรพ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๓.

^{๔๖} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกพณเศรษฐกิจสังคม,

วิธีการ ๑๐ ประการ ซึ่งเรียกว่า ธรรมจักรแห่งเศรษฐกิจพอเพียง โดยการใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ และมุ่งไปสู่การสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน และเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้คือ

๑) นโยบายและกระแสสังคม หมายถึง การผลักดันให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายของรัฐและเป็นกระแสของสังคมที่จะต้องรวมใจกันผลักดันโดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำ

๒) การสำรวจชุมชนและเครือข่าย หมายถึง การสำรวจศักยภาพชุมชนด้วยการเขียนผังชุมชน เครือข่ายประชาชนเพื่อใหรูวาปัจจัยไทยเรามีชุมชนใดมีประสบการณ์ความรู้ในเศรษฐกิจพื้นฐานด้านใด อยู่ที่ไหนบ้างโดยหน่วยงานที่เหมาะสมในการสร้างผังศักยภาพชุมชน โดยความ รวมือจากหลายฝ่ายคือพัฒนาการตำบล เกษตรตำบล ครู องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันราชภัฏ เป็นต้น

๓) การส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน หมายถึง การขยายองค์ความรู้จากศักยภาพชุมชนที่ปรากฏในผังศักยภาพชุมชน เครือข่ายประชาชน โดยกระทรวงมหาดไทยหรือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข หรือโดยองค์กรพัฒนาเอกชน พระภิกษุ นักธุรกิจ ด้วยการชักนำให้ชุมชนอื่นเข้ามาเรียนรู้ตามผังศักยภาพชุมชนดังกล่าว

๔) การสร้างศูนย์บริการวิชาการแบบเบ็ดเสร็จ หมายถึง การพัฒนาศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ (One-Stop-Service) ประจำอำเภอ โดยรัฐบาลเป็นผู้นำหน่วยงานความรู้ต่างๆ มารวมไว้ที่เดียวกันเพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมชาวบ้านให้ไม่ลำบากในการหาความรู้ในการประกอบอาชีพ เช่น จะเริ่มต้นอย่างไร พันธุ์ไม้จะไดมาจากไหน จะขุดสระน้ำอย่างไร ฯลฯ

๕) การเชื่อมต่อการค้าขาย หมายถึง การเชื่อมต่อตลาดค้าขาย โดยกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้จัดลานค้าให้เกษตรกรหรือธุรกิจชุมชน นอกจากนี้บริษัทใหญ่ๆ ควรรับผลิตผลของชุมชนไปขายในระบบตลาดทั่วไป

๖) การจัดสรรเพื่อทำงานให้สังคม หมายถึง การสนับสนุนเพื่อสังคม เช่น วิทยุชุมชน หรือสื่อๆ ควรมีเนื้อหาหรือข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระแสสังคมและผลักดันเรื่องดังกล่าวไปสู่ นโยบายของรัฐหรือพรรคการเมือง

๗) การปรับวิธีงบประมาณ และการตั้งกองทุนเพื่อชุมชน หมายถึง การปรับวิธีงบประมาณจากเดิมที่ชากรมเป็นตัวตั้งมาให้เป็นพื้นที่และชุมชนเป็นตัวตั้ง ทั้งนี้นายกรัฐมนตรีสามารถดำเนินการในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ ควรมีการตั้งกองทุนชุมชนเพื่อสนับสนุนมาตรการที่นำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงตามขั้นตอนต่างๆ โดยรัฐมนตรีคลังมีอำนาจในการจัดการ

ดังกล่าวเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง

๘) การออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยมาตรการทางกฎหมาย เพื่อลดอุปสรรคต่างๆ และเพิ่มความสะดวกในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลุ่มนักกฎหมายจากมหาวิทยาลัยต่างๆ

๙) การฝึกอบรมทักษะการสร้างความเข้มแข็งชุมชน หมายถึง การมีศูนย์วิจัยและพัฒนาทักษะการสร้างความเข้มแข็งชุมชนในมหาวิทยาลัย ในสถาบันราชภัฏ หรือในองค์กรพัฒนาภาคเอกชน ภาคธุรกิจต่างๆ ทำหน้าที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

๑๐) การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และการประเมินผล หมายถึง การวิจัยและประเมินผล เพื่อสนับสนุนขั้นตอนตามที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๙ ขั้นตอน

อาชว เตาลานนท์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวกระแสพระราชดำรัส ไม่ได้พูดเลยว่า ต้องหยุดเราไม่ต้องขยายงานจริงๆ ที่ท่านได้ตรัสไว้ ๓ ระดับ คือ ระดับแรก ทำชีวิตตนเองให้พอเพียง ซึ่งก็ทรงตรัสถึงเกษตรกร ชาวไรชาวนา ชาวนา คนก็เลยเข้าใจว่าเป็นเรื่องเกษตรกร ทำชีวิตให้เราอยู่ได้ พอมี พอกิน พอเหลือที่ผลิตก็ขาย ก็มองในระดับนั้นก็ขายภายในชุมชน ระดับที่สอง อยู่ในชุมชนก็ทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน แล้วเมื่อมันเจริญก็มาขยายตัวไประดับประเทศ ระดับที่สาม เมื่อเป็นระดับประเทศก็ต่อไประดับระหว่างประเทศต่อไปด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อมันมีผลดีมีการ ค้าขายก็มีธุรกิจ มันก็ไม่ได้เกี่ยวแต่เรื่องเฉพาะเกษตร มันมีเรื่องธุรกิจ มีเรื่องบริการ คือเป็นอยู่แล้ว แต่ว่ายากให้เราเริ่มจากตัวเอง ก่อน คือจากภายในออกไป ดังนั้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้ขัดกับระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก แต่จะช่วยเหลือให้สถานภาพเศรษฐกิจดีขึ้น^{๑๗}

๒) ทรรศนะของนักปราชญ์ต่างประเทศ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)^{๑๘} สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคมและสถาบันไทยพัฒน์ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ร่วมกับบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด(มหาชน)หรือ ดีแทค และบริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด เปิดบทสัมภาษณ์ ๑๓ ภูวนักคิด นักวิชาการและบุคคลที่มีชื่อเสียงชาวต่างประเทศ เกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการเปรียบเทียบกับระบบ

^{๑๗} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๐ – ๔๖.

^{๑๘} แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนักปราชญ์ต่างประเทศ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา www.sufficiencyeconomy.com. [๕ ม.ค. ๕๕]

เศรษฐกิจอื่นๆ ที่มีในโลก เช่น เศรษฐกิจสีเขียว(Green Economy)ในออสเตรเลีย เศรษฐกิจสมานฉันท์ (Solilarity Economy) ในบราซิล เศรษฐกิจแบบคานธี (Gandhian Economics) รวมถึงมีการแลกเปลี่ยน มุมมองในระดับสากลกันเป็นครั้งแรกโดยมุมมองของกูรูทั้ง ๑๓ คน ประกอบด้วยดร.วูล์ฟกัง ชัคส์ ผู้เชี่ยวชาญประจำสถาบัน วุฟเฟิลทอล ประเทศเยอรมนี มองว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับทุกประเทศในเวลานี้ ขณะที่ ศ.ดร. ฟรานซ์ ฮีโอกอตวอลล์ ผู้อำนวยการมูลนิธิริชไวเฟิร์ทเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มองเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีรากฐานมาจากพุทธธรรม ที่จะทำให้เกิดการปล่อยวางและเป็นสุข

อมาตยา เซน ศาสตราจารย์ชาวอินเดีย ที่ได้รับรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ปี ๒๕๔๑ ให้ความเห็นว่า เป็นการใช้สิ่งต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและโอกาสพอเพียงในการมีชีวิตที่ดี ส่วนพณฯ จิกมี ทินเลย์ นายกรัฐมนตรีประเทศภูฏาน ให้ทรงเห็นว่าหัวใจของหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือการอยู่ได้ด้วยสิ่งที่มีอยู่อย่างยั่งยืน และไทยจะสร้างโลกใบใหม่จากแนวคิดดังกล่าวนี้ และสุดท้ายหากสำเร็จจะกลายเป็นหลักการและแนวปฏิบัติของโลก

ปีเตอร์ วอร์เร่ ศาสตราจารย์เศรษฐศาสตร์ ประจำองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ มองเศรษฐกิจพอเพียงใน ๒ เรื่องหลักรวมกันอยู่ คือ ความต้องการในปัจจุบันใช้สอยตามที่เป็นจริง ไม่ใช่สิ่งเกินจำเป็น และการไม่สร้างความเสี่ยงเกินกำลังที่ตัวเองจะรับได้ สำหรับดร. ดอจี คินเลย์ นักเศรษฐศาสตร์ชาวภูฏาน ประจำองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ เชื่อว่าความสุขมวลรวมประชาชาติ และเศรษฐกิจพอเพียง มีความคล้ายกันในจุดที่เน้นเรื่องการให้ความเคารพต่อธรรมชาติและระบบนิเวศ และไม่ไปไกลเกินขีดความสามารถของทรัพยากรที่มี

ทาริก บานูรี ผู้อำนวยการหลักสูตรความยั่งยืนแห่งอนาคต สถาบันสิ่งแวดล้อมสตอกโฮล์ม สวีเดน เชื่อว่าสิ่งที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้คือ การรับรู้เรื่องความยุติธรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเช่นกัน ด้าน เพอร์นันโด โคลแมน เลขาธิการสำนักงานเศรษฐกิจสมานฉันท์แห่งชาติ ประเทศบราซิล เชื่อว่าแนวทางสมานฉันท์ไม่ต่างจากเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

ปีเตอร์ บูทรอยด์ ผู้อำนวยการศูนย์เพื่อการตั้งถิ่นฐานมนุษย์แห่งมหาวิทยาลัยบริติชโคลัมเบีย แคนาดา ชี้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงในไทยกำลังเป็นตัวอย่างนำร่องของทางเลือกสำหรับการพัฒนาซึ่งในอเมริกาได้มีคนสนใจแนวคิดนี้มาก ส่วน ศ. ปีเตอร์ คัลกินผู้อำนวยการหลักสูตรนานาชาติ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชี้ให้เห็นว่าการจะนำแนวคิดนี้มาปรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติไม่ว่าจะอยู่ในภาคส่วนใด ต้องสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน

ฟาสติโน คอร์โดโซ และโยฮันเนส อัสโบไก อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยแห่งชาติติมอร์ตะวันออก กำลังนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในประเทศ และศ.ดร. วิมาลา

วีระรัควาน ผู้อำนวยการสถาบันอมิตีแห่งพฤติกรรมสุขภาพและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ประเทศอินเดีย มองว่า โลกกำลังอยู่ในยุคของระบบทุนนิยม แต่เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นทางออกของยุคนี้

บทสัมภาษณ์ดังกล่าวยังเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำโครงการแผนที่เดินทาง (Roadmap) เศรษฐกิจพอเพียง ที่ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการ สกว. กล่าวว่า ต้องการถกเถียงในเวทีโลกว่าเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้เศรษฐกิจเติบโตได้อย่างมีภูมิคุ้มกัน เพราะวันนี้วิกฤติการเงินที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ทำให้ระบบทุนนิยมสหรัฐฯ ก้าวมาถึงทางตันแล้ว "เราเชื่อว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางแก้ปัญหาโลกได้" เช่นเดียวกับ ดร. อภิชัย พันธเสน ผู้อำนวยการ สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม กล่าวถึงเหตุผลที่สหรัฐฯมาถึงทางตันเป็นเพราะวิธีคิด ที่เกิดจากความโลภทั้งระบบและสถาบัน โดยเชื่อว่าการมีเงินมากๆ เป็นความดี และความสุขของมนุษย์ยิ่งได้มากยิ่งดี ทำให้มองหาทางออกไม่ได้ ส่วนหลักเศรษฐกิจพอเพียง ยึดที่ความพอดี ถ้าคนรู้จักพอเพียงและใช้ให้พอดี เอาส่วนที่เหลือไปให้คนอื่นจะอยู่กับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข "สหรัฐฯและยุโรป ไม่เข้าใจธรรมชาติและพยายามฝืนธรรมชาติ แต่ Oriental Wisdom หรือวิถีเอเชีย อยู่กับธรรมชาติอย่างสมดุลและใช้อย่างพอเพียง" สำหรับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศไทย ดร.อภิชัย มองว่า ทุกคนมีส่วนนำประเทศไทยไปสู่ความเสียหาย การเอาชนะกันเพื่อผลประโยชน์ระยะสั้นสุดท้ายจะมีแต่ล้มจมจะต้องหันมาคิดถึงความยั่งยืนของประเทศเป็นหลัก

จากการศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับคนกลุ่มหนึ่ง ก็ยังเข้าใจว่า พอเพียง คือ การพึ่งตนเอง ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Self-sufficiency แต่คำว่า พอเพียง ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตรงกับคำว่า Sufficiency Economy นั้น มีความหมายกว้างกว่าแค่การพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่มีการรวมตัวกัน เพื่อร่วมกันดำเนินงานในเรื่องต่างๆ มีการสร้างเครือข่ายและการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ โดยประสานความร่วมมือกับภายนอก เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงมิใช่แค่เพียงเรื่องของพึ่งตนเองโดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับใคร และมีแค่เรื่องของประหยัด แต่ยังครอบคลุมถึงการข้องเกี่ยวกับผู้อื่น การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แท้จริงแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ระดับดังนี้

๑) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวได้ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกลมเกลียว และมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้วยการประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น จนสามารถ

ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและใจ

๒) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคล/ครอบครัว มีความพอเพียงในระดับที่หนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยราชการ มูลนิธิ และเอกชน

๓) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กร มีความพอเพียงในระดับที่สองแล้ว ก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารและบริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน การผลิต การตลาด การจำหน่าย และการบริหารจัดการ เพื่อการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านสวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา ให้สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

การจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงใน ๓ ระดับข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา (Dependent) เป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระ (Independent) แล้วจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน จนนำไปสู่การพึ่งพิงอิงกัน (Inter-dependent) สงเคราะห์เกื้อกูล ร่วมมือกัน และประสานกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

จากที่ได้ศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งที่เป็นหลักการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และความคิดเห็น อธิบายเพิ่มเติมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักปราชญ์ทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำให้มองเห็นถึงความหวัง ความใส่ใจ และการชี้แนะแนวทางในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ หัวใจหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่าอยู่ได้อย่างยั่งยืน ด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง ด้วยการรู้จักพอ มีคุณธรรม มีความรู้ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี เมื่อสามารถนำมาปฏิบัติได้ก็ย่อมได้รับประโยชน์อย่างแน่นอน

๓.๒ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงความต้องการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในการผลิตเพื่อบริโภคเองบ้าง เพื่อแลกเปลี่ยนบ้างตามความเหมาะสม จุดหมายของการปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียง คือ ให้คนไทยทุกคนสามารถมีสิ่งต่างๆ เพียงพอสนองความต้องการเบื้องต้นหรือปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิต ซึ่งปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างพอเพียงได้ คือ รากฐานทางศีลธรรมจรรยาที่มั่นคง และการเปลี่ยนกระบวนความคิดของคนไทยเป็นจำนวนมาก โดยครอบครัวคือหัวใจของการสอนให้คนมีศีลธรรมจรรยาและมีความคิดว่าจะดำรงชีวิตอย่าง

พอเพียงอย่างไร เศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศไม่ได้หมายความว่า เราทำเองทุกอย่าง ไม่ได้หมายความว่าเราหยุดค้าขายแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศ แต่หมายความว่า เราต้องหาความสมดุลระหว่างการผลิตทุกอย่างเพื่อตลาด ซึ่งมีความเสี่ยงสูงต่อเหตุการณ์ภายนอก และการสิ้นสลายภายใน กับการผลิตทุกอย่างเองเพื่อสนองความต้องการเบื้องต้นอันเป็นการขจัดความเสี่ยงนั้น ประเด็นที่จะต้องพิจารณาคือ การหาจุดสมดุลนั้น โดยเศรษฐกิจพอเพียงอันได้แก่ การอยู่ที่ความสมดุล หมายความว่าความสมดุลหลายๆ ด้าน^{๑๙} คือความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ไขว่หวังแต่จะทุบทุบสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้^{๒๐} รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของ รัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่ยืนอยู่บนทางสายกลางไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย หรือที่เรียกว่าทุนนิยมแบบสุดขั้วที่มองเห็นแต่ผลกำไรเอารัดเอาเปรียบสังคมและเห็นแก่ตัว แต่เป็นระบบเศรษฐกิจที่สร้างความสมดุลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนหลักการพึ่งตนเอง โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ คือ

๑. **ด้านจิตใจ** ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดังกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการพัฒนา

^{๑๙} ไสว บุญมา, เศรษฐกิจพอเพียง : ภูมิปัญญาชาติไทย, อ้างใน พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ), หน้า ๑๐.

^{๒๐} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๘๐ พรรษาเกิดไททองคราชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๘.

คน ความว่า “บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรมและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกลยุทธ์หรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน.”

๒. ดานสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ชุมชนที่แข็งแรงเป็นอิสระตั้งกระแสนพระราชดำรัส ความว่า “...เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ลดหลั่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน..”

๓. ดานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใ้ไขและจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการความยั่งยืน และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังกระแสนพระราชดำรัส ความว่า “...ถารักษาสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม นี่ก็ว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้นลูกหลานของเราก็อาจหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป เป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของเร แต่เราก็ทำได้ ใ้รักษาสิ่งแวดล้อมไว้ให้พอสมควร..”

๔. ดานเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เขามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง ดังกระแสนพระราชดำรัส ความว่า “...การเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชาวชนบทขาดแคลนและต้องการ คือความรู้ในดานเกษตรกรรมโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม...” “...การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปแบบหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมมีปัญหา...”

๕. ดานเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะ ต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังกระแสนพระราชดำรัส ความว่า “...การที่ต้องให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้น ต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง.” “หากพวกเราเรามีความใจกันทำสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ประเทศชาติของเรา ก็สามารถรอดพ้นจากวิกฤติได้...”

๓.๓ หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน"ทางสายกลาง" โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ยึดหลักทางสายกลาง ที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง มีความพอเพียง และมีความพร้อมที่จะจัดการต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ทั้งนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ได้แม้ในโลกโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ที่คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่างๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย ความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม" ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของ รัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๓.๓.๑ หลักความพอประมาณ (พอดี)

หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ หลักของการพอประมาณ ๕ ประการคือ

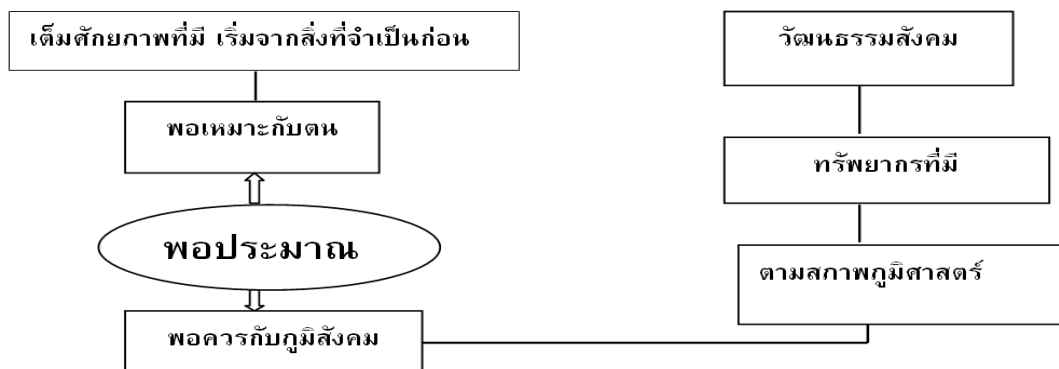
๑) พอประมาณ (พอดี) ด้านจิตใจ คือ เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม

๒) พอประมาณ (พอดี) ด้านสังคม คือช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน

๓) พอประมาณ (พอดี)ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือรู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบและเกิดความยั่งยืนสูงสุด

๔) พอประมาณ (พอดี) ด้านเทคโนโลยี คือรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและพัฒนาจากภูมิปัญญาชาวบ้านก่อน

๕) พอประมาณ (พอดี) ด้านเศรษฐกิจ คือเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกินสมควรตามอัตภาพและฐานะของตน

แผนภูมิที่ ๒ แสดงหลักการพอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๑}

๓.๓.๒ ความมีเหตุผล

หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ เมื่อพูดถึง คำว่าเหตุผล หรือมีเหตุผล เพียงคำเดียวนี้ แต่เพราะความมีเหตุผลในคำว่า มีเหตุผล มันจึงโยงไปถึงคำอื่นๆ ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยทุกๆ คำ คือ โยงกับ คำว่า พอเพียง พอประมาณ พอมี พอกิน พอใช้ โยงกับคำว่า มีภูมิคุ้มกันอย่างเหมาะสม โยงกับคำว่า มีความรอบรู้ รอบคอบโยงกับคำว่า มีคุณธรรมและยิ่งไปกว่านั้นยังโยงกับมนุษย์ การกระทำของมนุษย์การอยู่ การกิน การใช้ของมนุษย์ สัตว์ และพืช ทั้งปวงอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่า มนุษย์สัตว์สิ่งของใดๆ ก็ตามที่ปรากฏอยู่ในเอกภพนี้ ล้วนตั้งอยู่ภายใต้กฎเหตุผลนี้ทั้งนั้น คือ ต่างก็ดำรงอยู่และขับเคลื่อนไปตามกฎนี้และความมีเหตุผล ความเป็นเหตุเป็นผลนี้เอง คือ ทางสายกลาง และสายเดียว ที่มนุษย์สัตว์ พืช ต้องเดินตามและการกระทำหรือเดินตามทางสายกลางก็คือเดินตามทางของเหตุ-ผลนี้เอง หลักการมีเหตุผลมีผลประกอบด้วย

๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิต

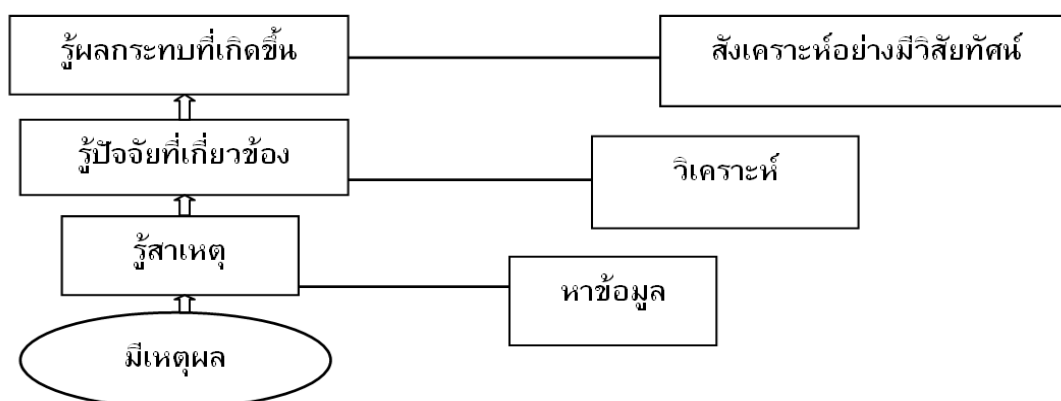
๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีวิต

^{๒๑} ประดิษฐ์ อุปรมัย, รศ.ดร., สร้างทีมงานตามหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒.

๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง

๔) ไม่หยุดนิ่งที่หาหนทางในชีวิต หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก

๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลด เลิก สิ่งชั่วกิเลสให้หมดสิ้นไป ไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวเอง ทำลายผู้อื่น พยายามเพิ่มพูนรักษาความดี ที่มีอยู่ให้งอกงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

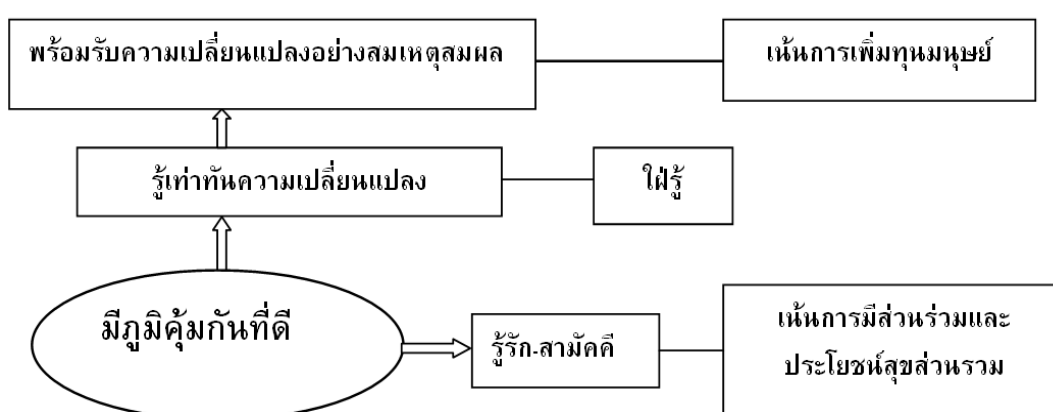
แผนภูมิที่ ๓ แสดงหลักการมีเหตุผลตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๒}

๓.๓.๓ หลักภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง

หมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเองประกอบด้วย

๑) ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบครอบ และระมัดระวัง

๒) ภูมิธรรม : ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

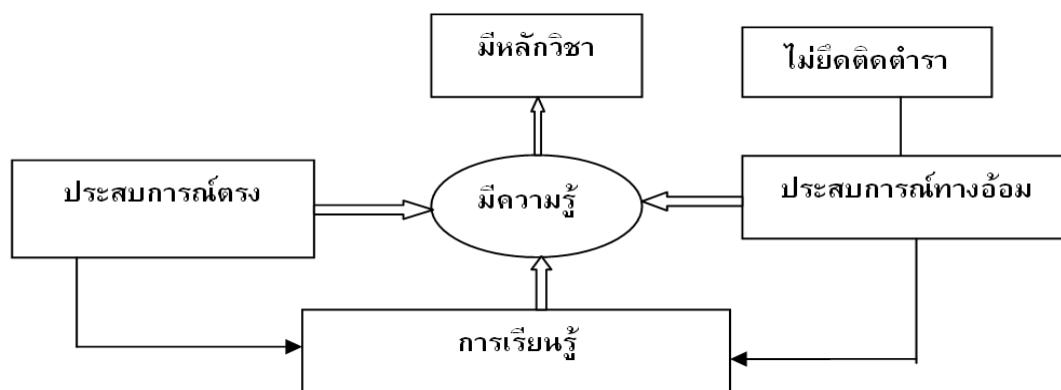

แผนภูมิที่ ๔

แสดงหลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๓}

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

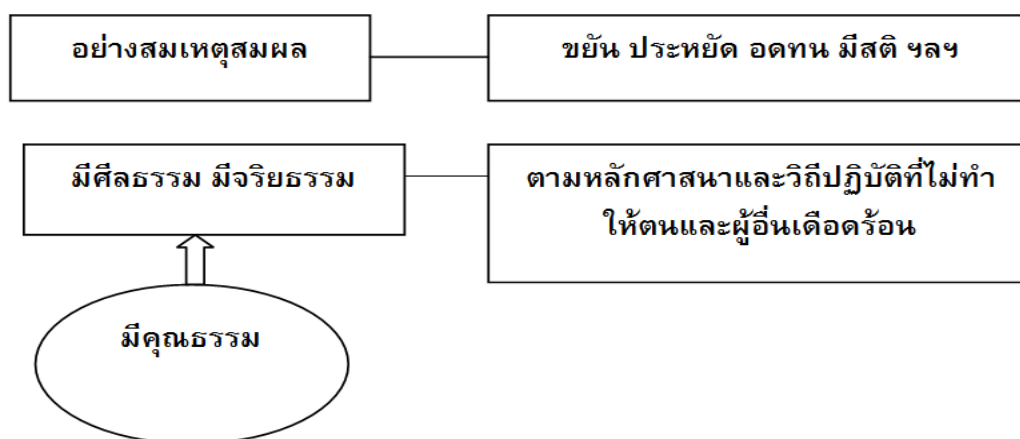
เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมพื้นฐานคือเงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

แผนภูมิที่ ๕

เงื่อนไขการมีความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๔}

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทนมีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ ไม่ตระหนี่^{๒๕}

แผนภูมิที่ ๖

เงื่อนไขการมีคุณธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๖}

^{๒๓} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕.

^{๒๔} อ่างแล้ว, หน้า ๒๗.

^{๒๕} เศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา www.sufficiencyeconomy.com [๕ ต.ค. ๒๕๕๔]

^{๒๖} ประดิษฐ์ อูปรมย์, สร้างทีมงานตามหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า ๓๐.

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลูกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวย ความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวว่า^{๒๗} หลายๆ คนกลับมาใช้ชีวิตอย่างคนจน ซึ่งเป็นการปรับตัวเข้าสู่คุณภาพ และการลงมือทำด้วยความมีเหตุมีผล เป็นคุณค่าของเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นได้ว่าการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงต้องตั้งอยู่บนทางสายกลาง ความไม่ประมาทเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอโดยพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีขีดความสามารถที่จะรับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในสังคมตนเองและภายนอกประเทศ และการเปลี่ยนแปลงจากภัยธรรมชาติต่างๆ โดยสร้างองค์ความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมรับสถานการณ์อย่างรอบคอบมีการวางแผนจัดการที่ดีและการกระทำนั้นๆ ต้องไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยต้องมีคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง นับสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ ๓ ประการคือ^{๒๘}

ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยเน้นการผลิตให้เพียงพอเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงผลิตเพื่อการค้า โดยให้พยายามลดค่าใช้จ่าย คือไม่ต้องซื้อมาจากข้างนอกมากนักให้ผลิตใช้ในบ้านเรือนของตนเองหรือให้ผลิตใช้ในประเทศของตนเองเป็นหลัก

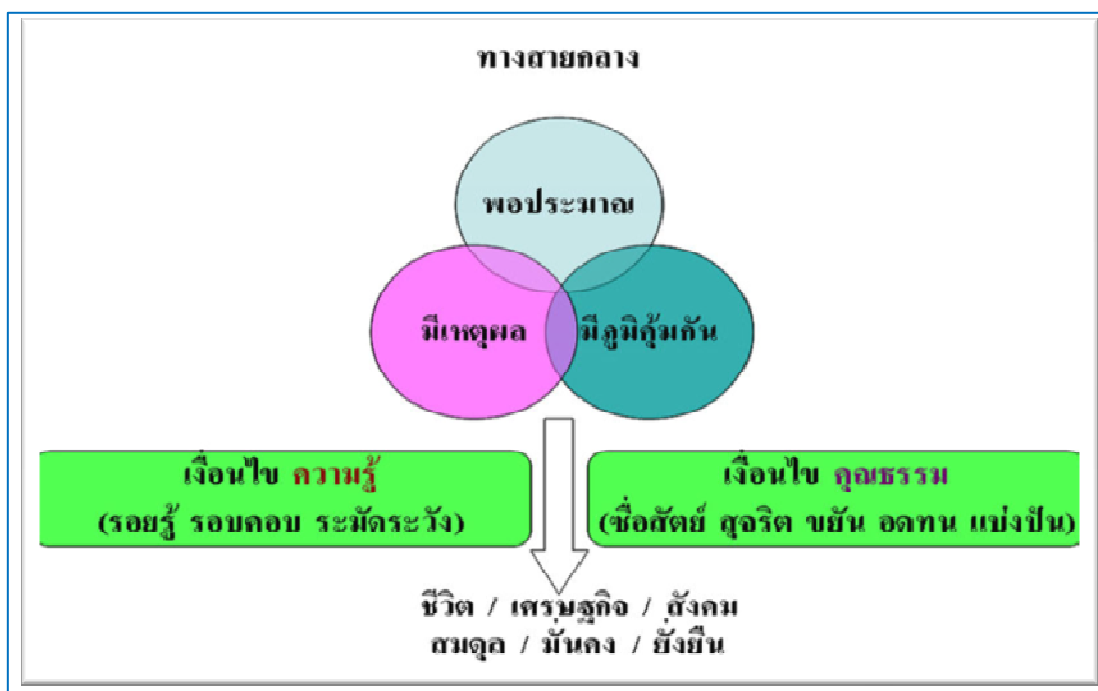
ประการที่สอง เศรษฐกิจพอเพียงเน้นให้เห็นคุณค่าของการทำงานอย่างมีเครือข่ายหรือการทำงานรวมกลุ่มกันของชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้นำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน

^{๒๗} สุเมธ ตันติเวชกุล, เศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือก ทางรอด, ในผาอันาคตประเทศไทย ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทฐานการพิมพ์จำกัด, ๒๕) หน้า ๕๕.

^{๒๘} พระวิเทศ ญาณสาโร (คัมภีร์ราชภัฏ), “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๔), หน้า ๑๙.

หัตถกรรมการแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อมๆ กับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตาความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการรวมแรงรวมใจเพื่อประกอบอาชีพ ต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงมีได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชนความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

สรุปแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๙}

สรุปปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักการปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อนำไปสู่ความพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของคนไทย สังคมไทย เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ถ้าใช้หลักความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ก็จะสามารถอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรับตัวและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้

๓.๔ วิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดยได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมิ่งมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้ราษฎร แรงดลพระราชหฤทัยในเรื่องทฤษฎีใหม่เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรบ้านกุดตอแกน อำเภอภูซัง จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ และทรงพระราชทานพระราชดำรัสแก่บรรดาคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๕ ถึงขอมูลเบื่องต้นจากปัญหาขอเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีในการแก้ไข ในเวลาต่อมาจึงมีพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมิ่งมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีใหม่ในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖^{๓๐}

ทฤษฎีใหม่มีลักษณะสำคัญอยู่ที่การจัดการที่ดินและแหล่งน้ำในลักษณะ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ คือ ขุดสระและเลี้ยงปลา ๓๐ สวน ปลูกข้าว ๓๐ สวน ปลูกพืชไร่พืชสวน ๓๐ สวนและสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์ ๑๐ สวนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนสวนใหญ่ของประเทศไทย

^{๒๙} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน วาดวยพระสูตร, หน้า ก.

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๔๑,) หน้า ๒๒๗ – ๒๓๑.

ความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์ โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่”^๓ ขึ้น คือ

ขั้นที่ ๑ มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

ขั้นที่ ๒ รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการการศึกษา การพัฒนาสังคม

ขั้นที่ ๓ สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์การพัฒนา เอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล

พระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด ๙ ประการ^{๓๑} คือ

๑.เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (plurality, multiplicity, multiple) ทั้งในแง่การคิด และการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม (unitary, singularity, uniformity) และทวินิยม (duality, binary, either – or, polarity)

๒.เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเองดำรงอยู่รวมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการใดโดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

๓.เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสารเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

๔.เป็นทฤษฎีที่มีความง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถ เข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

๕.เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟา อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจสถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่ง เป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเขาเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำ ที่มีต่อชีวิตเป็นพิเศษ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำ เพราะชีวิตอยู่ที่น้ำ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...”

^{๓๑} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐ – ๒๐.

๖.เป็นแนวคิดที่สมสมัย และไต่จังหวะเวลาที่เหมาะในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการเมือง และดำเนินการตามนโยบายและแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวัง ในการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวัง ในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

๗.เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอ และพอเพียง (Enough and Subsistence)

๘.เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ทุกคนมีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริงไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ ทอถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

๙.เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความ เป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อของใจทางการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหา คลายประเทศไทยที่จะนำไปใช้

ความยิ่งใหญ่ของทฤษฎีใหม่ สรุปได้เป็น ๙ ประการ เรียกว่า “นพลักษณ์ของทฤษฎีใหม่” คือ

- ๑) หลากหลาย (Multiple, Diverse)
- ๒) รวมกัน (Co - existing)
- ๓) คิด – ทำ (Thinking - Doing)
- ๔) เรียบง่าย (Simple)
- ๕) ผสานทุกส่วน (Integrating)
- ๖) ควรแก่สถานการณ์ (Timely)
- ๗) องค์กรรอบด้าน (Holistic)
- ๘) บันดาลใจ (Inspiring)
- ๙) ไม่ใฝ่อุดมการณ์ / เป็นการสากล (Universal)

จะเห็นได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นสองทฤษฎีที่ต้องดำเนินไปด้วยกันคือเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหรือเป็นภาคทฤษฎี ส่วนเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นภาคปฏิบัติ เมื่อประชาชนจะนำไปปฏิบัติต้องปฏิบัติให้ได้ทั้งสองส่วนจึงจะประสบผลสำเร็จ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันที่ดีไม่ว่าสังคมโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรจะดีหรือร้าย แต่เมื่อเรามีภูมิคุ้มกันที่ดีแล้วย่อมอยู่รอดปลอดภัย เศรษฐกิจตกต่ำเราสามารถดำรงตนอยู่ได้เพราะทุกสิ่งที่เป็นในการ

ดำรงชีวิตสามารถผลิตเองได้ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยจากภายนอก ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งคือขั้นพออยู่พอกิน พอเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ จัดเป็น เศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองและขั้นที่สาม คือขั้นที่สามารถพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนได้ จัดเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นก้าวหน้า

ทฤษฎีใหม่ทำให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นสามารถจับต้องได้ ด้วยการนำไปปฏิบัติจริง เช่นเกษตรกรสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินเองมีอยู่เช่น ไร่ นา สวน แหล่งน้ำที่ดิน ที่อยู่อาศัย ทำให้ได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่นี้ได้อย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด ดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ทฤษฎีใหม่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางแห่งความสุขเส้นทางหนึ่งสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ที่ถูกรุมเร้าด้วยปัญหาต่างๆ มากมาย และสามารถแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนได้ นอกจากนี้ยังเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม เพราะทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอาศัย ซึ่งกันและกัน ทั้งดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติ เมื่อปฏิบัติได้ตามที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำไว้ย่อมสามารถแก้ปัญหาความยากจนและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมได้

แผนภูมิที่ ๘
การแบ่งพื้นที่ตามทฤษฎีเกษตรทฤษฎีใหม่^{๓๒}

๓.๕ เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสร้างความสมดุล เพื่อความยั่งยืน หรือเป็น แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็น อย่างดีเพื่ออยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน สมดุล คือ การพัฒนาอย่างเบ็ดเสร็จรวม เพื่อให้เกิดสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่น สมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงิน สมดุลระหว่างคนกับสังคม และสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ยั่งยืน คือ การเข้าสู่ดุลยภาพในระยะยาวจำต้องสมดุลในทุกๆ ด้านมีความยืดหยุ่นปรับตัวทำให้มีภูมิคุ้มกัน เจริญเติบโตทางด้านปริมาณและคุณภาพ ทำให้ก้าวหน้าและพร้อมรับกระแสโลกาภิวัตน์ จากการสังเคราะห์เป้าหมายในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยและทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป พบว่า มีอยู่ ๒ ส่วนด้วยกัน ในส่วนที่หนึ่ง ปรากฏอยู่ ๒ แห่งซึ่งมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ เพื่อให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ และเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี สำหรับในส่วนที่สอง คือ เพื่อให้สมดุล (ทั้งด้านวัตถุสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม)

เป้าหมายส่วนที่หนึ่งในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่า “เพื่อให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์” กับ “เพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง” นั้น หากพิจารณาให้ ถ่องแท้ จะพบความเกี่ยวโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยในแห่งแรกเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในเพื่อให้ทันและเข้ากับสิ่งภายนอก ในแห่งที่สองเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกเพื่อป้องกันไม่ให้อะไรภายนอกได้รับความกระทบกระเทือนเสียหาย

เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย ความสมดุล การพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง และการก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั้น

^{๓๒} เกษตรทฤษฎีใหม่,[ออนไลน์] http://www.kasetporpeang.com/porpeang_theory.htm.
[เข้าถึงเมื่อ ๕ ก.พ. ๕๕]

มิได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ตรงกันข้ามการดำเนินตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความมุ่งหมายเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์อีกด้วย

ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า โลกาภิวัตน์นั้น ก่อให้เกิดผลกระทบได้ทั้งในแง่ดีและในแง่ร้าย คือ มิได้ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในแง่เดียว แต่ในอีกแง่หนึ่งยังทำให้เกิดความเสื่อมถอยตกต่ำทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมุ่งเน้นให้เกิดการพิจารณาอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบระมัดระวังในการดำเนินงาน โดยเลือกรับการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบในแง่ดี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงในแง่ที่ไม่ดีและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ เพื่อจำกัดผลกระทบให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อความเสียหายหรือไม่เป็นอันตรายร้ายแรง ทำให้กิจการยังคงดำเนินต่อไปได้ เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญประกอบด้วย

๓.๕.๑ เป้าหมายระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัว

เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปัจเจกบุคคลหรือครอบครัว ประกอบด้วย

- ๑) รู้จัก “พอ” ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- ๒) พยายามพัฒนาทักษะ ความรู้ ความเข้มแข็งของตนเอง
- ๓) ยึดทางสายกลาง พอใจกับชีวิตที่พอเพียง

๓.๕.๒ เป้าหมายระดับสังคมหรือองค์กร

- ๑) รวมกลุ่ม ใช้ภูมิปัญญาของชุมชน สังคม องค์กร
- ๒) เอื้อเฟื้อกันและกัน
- ๓) พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ

๓.๕.๓ เป้าหมายระดับประเทศ

- ๑) ชุมชนร่วมมือกัน
- ๒) วางระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง
- ๓) พัฒนาเศรษฐกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป
- ๔) เติบโตจากข้างใน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายที่ชัดเจนและครอบคลุมในทุกภาคส่วนที่เป็นองค์ประกอบของสังคม ถ้าคนในสังคมได้ปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงย่อมสามารถลดปัญหาความยากจน การทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๓.๖ ความสำคัญและประโยชน์

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตรัสถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยทรงมีจุดมุ่งหมายที่จะขจัดความยากจนของประชาชน ให้ประชาชนมีอยู่มีกินไม่อดอยากแร้นแค้น จากจุดเริ่มต้นของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในประเทศ จนถึงปัจจุบันแม้ชาวต่างประเทศก็สนใจมาศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากยุคบริโภคนิยมที่มุ่งเน้นให้มีการบริโภคจนเกินพอดีได้ทำให้เกิดผลเสียหลายแก่สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้มีการบริโภคแต่พอดีเป็นอยู่อย่างพอเพียงให้พึ่งตนเองโดยลดการพึ่งเทคโนโลยีซึ่งทำลายธรรมชาติ ให้ใช้ทุกอย่างให้เหมาะสมและสมดุลกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

ตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้มองเห็นความสำคัญและประโยชน์ของเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

- ๑) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่มุ่งให้พึ่งตนเองเป็นหลัก ลดการใช้เทคโนโลยีที่ทำลายธรรมชาติ หันมาใช้สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้ชีวิตตนเองครอบครัวและสังคมอยู่รอด
- ๒) ทำให้เกิดความเข้มแข็งทั้งตนเอง ครอบครัว สังคม จากการทำสิ่งใดด้วยความพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน
- ๓) เศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดความสามัคคีของคนในสังคม ด้วยการร่วมมือกันทำกิจกรรมด้านสังคม แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสังคมของตนเองให้เจริญยิ่งขึ้นโดยลดการแข่งขันกันอย่างสุดโต่ง แต่พึ่งพิงอาศัยกันอย่างพี่น้อง
- ๔) เศรษฐกิจพอเพียงลดปัญหาความยากจน การบริโภคที่เกินพอดีได้ในระดับหนึ่ง ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

๓.๗ การประยุกต์ใช้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน ธนิสร์ เกียรติวนนท์ กล่าวว่า ในส่วนตัวผม ผมใช้ชีวิตแบบพอเพียงในชีวิตประจำวัน เช่น ไม่กินจนเกินไป ทำให้สุขภาพมีปัญหา ผมใช้จ่ายอย่างพอเหมาะ ไม่ใช่ไม่ใช้เงินเลย แต่ที่สำคัญคือไม่ใช้เงินจนเกินตัว มีเงินแล้วใช้เงินนั้นโดยไม่ทำให้ตนเองและคนอื่นเดือดร้อน^{๓๓} ปรัชญา

^{๓๓} ทศ ถนอมพร, *หนทางสู่ความมั่งคั่ง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แอสปี้ด, ๒๕๕๑),

เศรษฐกิจพอเพียงนอกจากประยุกต์ในชีวิตประจำวันดังที่ชนินท์ เจียรวนนท์ กล่าวถึงแล้ว ยังสามารถประยุกต์ใช้กับภาคเกษตรกรรมโดยใช้แนวคิดทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสไว้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้และสามารถประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินชีวิตและทำเกษตรพบว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้ดังนี้

คุณพ่อมหาทองอยู่ สุนทรชัย^{๓๔} ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดสุรินทร์ ได้เริ่มทำเกษตรผสมผสานโดย เริ่มตั้งแต่การจัดการน้ำโดยขุดสระอย่างที่บอกไว้ในตอนแรก เมื่อมีน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้งแล้ว มหาอยู่ก็เริ่มลงมือปลูกพืชผลนานาชนิด ทั้งที่กินได้และกินไม่ได้ไว้รอบบริเวณบ้านและที่นา เอาดินที่ขุดสระนั้นไปปลูกต้นกล้วย เอาฟางมาคลุมเห็ดฟางกิ่งอก สมัยนั้นไม่ต้องใส่เชื้อมันกิ่งอก ยายเขาก็เอาไปขายได้เงิน มหาอยู่เล่าก่อนบอกว่า แต่ก่อนจะเห็นผลเช่นนี้นั้นก็ต้องอาศัยความอดทนและรอคอย โดยตั้งเป้าไว้ว่าจะเริ่มเก็บดอกผลจากหยาดเหงื่อที่ลงแรงไปได้ก็เมื่อเวลา ๑๐ ปี "ทำนานปีหนึ่งได้ข้าว พริกเราก็ไม่ได้ซื้อ พวกผักพวกแพงเราก็ไม่ได้ซื้อ ไข่ไก่ก็เลี้ยงเอง ไม่ได้จ่าย เงินก็เหลือเก็บ มะพร้าว พริก มะม่วงก็ของเรา ปีหนึ่งขายได้เป็นหมื่นนะลูก ถ้าเหลือเราถึงเอาไปขาย ถ้าขอก็ให้ ยิ่งให้ยิ่งมีนะคุณ เรียกว่า เป็นทานบารมี เราเริ่มจากให้ศีลให้ทานตัวเอง เพียงแต่เราลด ละ เลิกอบายมุขให้หมดเสียก่อน" มหาอยู่ชี้แนะแนวทางการพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้หลักธรรมนำชีวิตอย่างง่าย ๆ ที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้จนมีผู้นิยามแนวคิดของมหาอยู่ว่าเป็นแนวคิดแบบ "พุทธเกษตร"

นายคำเตื่อง ภาษี^{๓๕} ปัจจุบันเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ใช้บ้านเป็นสถานที่ฝึกอบรมแก่บุคคลทั่วไป กล่าวว่า ความพอเพียง คือ การรู้จักตน รู้จักพอประมาณ ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักอริยสัจ ๔ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พอคำเตื่องไม่ได้แบ่งพื้นที่ตามหลักที่กำหนดไว้ในทฤษฎีใหม่ แต่ใช้ความเหมาะสมเป็นเกณฑ์ในการทำเศรษฐกิจพอเพียง ใช้เทคโนโลยีให้น้อยที่สุดเพราะเทคโนโลยีทำให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุข ด้วยหลักของเศรษฐกิจพอเพียง

นายไพรัตน์ ชื่นศรี^{๓๖} เจ้าของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านแสงจันทร์และเป็นวิทยากรอบรมประจำศูนย์กล่าวว่า ความพอเพียงคือ พอดี พออยู่ พอกิน พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่มีความสุข มีเหตุผล ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือบนทางสายกลาง มีจิตใจที่ดี มองโลกในแง่ดี เผื่อแผ่ความดี ความรักให้กับคนทุกคน ฝึกฝนจิตใจในเรื่องการทำสมาธิ อย่างสม่ำเสมอ มีจิตสำนึกดี มีจิตใจโอบอ้อม

^{๓๔} คุณพ่อมหาทองอยู่ สุนทรชัย, ปราชญ์ชาวบ้าน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.bangpan.org>. [๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕]

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายคำเตื่อง ภาษี, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ชื่นศรี, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

อาร์ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ซึ่งย่อมนำมาซึ่งความรัก ความอบอุ่น ภายในครอบครัว ชุมชน ชาติ และโลก

นายคำนึง เจริญศิริ^{๓๗} ปราชญ์ชาวบ้านสาขาเกษตรกรรมธรรมชาติ กล่าวว่า ความพอเพียง หมายถึงการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สามารถพึ่งตนเองได้เมื่อพึ่งตนเองได้แล้วก็เอื้อเพื่อต่อผู้อื่นและสังคมโลก ต่อธรรมชาติอยู่กันอย่างสมดุล พอใจในสิ่งที่มี ความสุขใจ ไม่วิตกกังวล ไม่มีความกลัว ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เมื่อทำดีที่สุดแล้วก็วาง มีความสุขในการทำงานและช่วยเหลือผู้อื่น ทำเศรษฐกิจพอเพียง โดยการสะสมทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิมให้กลับคืนมา เช่น ปัจจัย ๔ ให้ครบ ดิน น้ำ ป่า ให้อุดมสมบูรณ์ มีความร่มเย็นสงบสุขมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ทำให้เห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอยู่ มีกิน มีความสุขตามอัตภาพ ดำรงชีวิตด้วยการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่และแบ่งปันซึ่งกันและกัน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาทางเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองให้มีการบริโภคที่พอเพียงไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไปเพื่อมุ่งขจัดความยากจนของประชาชนในสังคม ทำให้สังคมเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไม่ถูกทำลาย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งพัฒนาแนวคิดทางสังคม และเศรษฐกิจให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให่ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้

^{๓๗} สัมภาษณ์, นายคำนึง เจริญศิริ, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

เป็นอย่างดี

บทที่ ๔

วิเคราะห์เปรียบเทียบโศกวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักโศกวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบหลักการ วิธีการ และเป้าหมาย ให้เห็นประเด็นที่แตกต่างกัน เหมือนกัน และสอดคล้องกันดังนี้

๔.๑ เปรียบเทียบหลักการ

จากการศึกษาพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักโศกวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักการของโศกวิภาค กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

๑. หลักการโศกวิภาค ๔ ปัจจุบันนี้มีมนุษย์ต่างแสวงหาวัตถุคือทรัพย์สินเงินทองเมื่อได้มาแล้วก็ใช้ทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นเพื่อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่นซื้อรถยนต์ ซื้อบ้าน ซื้อเครื่องประดับ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะทำให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข การแสวงหาความสุขโดยใช้วัตถุไปแล้ววัตถุ อาจได้รับความสุข ความพอใจชั่วคราวชั่วคราว แต่ไม่สามารถทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนได้ ในอังกุตตรนิกาย จตุกกนิบาต อันนนาถสูตร^๑ พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการแก่นาถบัณฑิตเศรษฐี ดังนี้

- ๑) สุขเกิดแต่การมีทรัพย์
- ๒) สุขเกิดแต่การใช้จ่ายทรัพย์บริโภคน
- ๓) สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้
- ๔) สุขเกิดแต่ประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

เห็นได้ว่าความสุขที่กล่าวถึงนี้เป็นความสุขสำหรับชาวบ้านทั่วไป ถ้าอยากมีความสุขให้ครบทั้งสี่ด้านก็ต้องรู้จักบริหารจัดการทรัพย์ที่หาได้มาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ปัญหาหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปทุกวันนี้ประสบอยู่ก็คือการมีทรัพย์ไม่พอที่จะใช้จ่าย หรือมีทรัพย์แต่ไม่รู้จักใช้จ่ายทำให้เกิดทุกข์จากการมีทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขทั้งสี่ประการที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงนี้เกี่ยวเนื่องกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ การจะบรรลุหลักความสุขทั้งสี่ด้านได้ ต้องได้รับการพัฒนาในด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ให้มีความรู้ความเข้าใจในการแสวงหาทรัพย์ ใช้จ่ายทรัพย์ ไม่ก่อหนี้จนเกินไปและทำการงานที่ไม่มีโทษคือไม่ได้ทรัพย์มาเพราะประกอบกิจการงานที่ทุจริตซึ่งจะทำให้ทรัพย์ที่ได้มานั้นก่อทุกข์มากกว่าก่อสุข และสิ่งจำเป็น

^๑ อัง. จตุกก. ๒๓/๖๒/๗๙, (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕-๑๐๖.

มากที่สุดก็คือการรู้จักบริหารจัดการทรัพย์ที่ได้มานั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในหลักการบริหารจัดการทรัพย์นั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในหลักของโมคคิยานิกาย ๔ หลักการบริหารจัดการทรัพย์ที่กล่าวถึงนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ผู้นำไปปรับใช้ต้องมีวินัยในตนเอง เพราะหลักโมคคิยานิกาย ๔ เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนรู้จักการจัดการโภคทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ในทางที่สุจริตเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์และรู้จักเก็บออมอย่างมีระบบซึ่งเป็นหลักการที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ปัจจุบันนี้หลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นี้เรียกว่าการบริหารจัดการทรัพย์ ถ้าใครหรือครอบครัวใดบริหารจัดการทรัพย์ได้ดีชีวิตก็ย่อมไม่ลำบาก แต่ถ้าขาดการบริหารจัดการทรัพย์ที่ดีแล้วย่อมได้รับความลำบากในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์และการเก็บออมเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมกระทำอยู่เป็นประจำ การได้เรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพย์ตามแนวทางโมคคิยานิกายจะทำให้สามารถวางแผนในการดำเนินชีวิต ทั้งการแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์และการเก็บออม การลงทุนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ย่อมสามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างปกติสุข ในหลักโมคคิยานิกายนั้นเริ่มต้นที่ตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ เป็นหลักการสากลเพราะไม่ว่าใครหรือคนในประเทศใดเมื่อต้องจัดการทรัพย์หรือบริหารทรัพย์แล้วย่อมหนีไม่พ้นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโมคคิยานิกาย เพียงแต่ว่าคำ หรือสำนวนที่กล่าวถึงอาจผิดแผกไปบ้าง แต่โดยเนื้อหาสาระแล้วการบริหารจัดการทรัพย์ในปัจจุบันนี้ก็หนีไม่พ้นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือทรัพย์ที่หามาได้แล้วนั้นควรแบ่งออกเป็นสัดส่วนเพื่อสะดวกในการจัดการ ตามหลักโมคคิยานิกายก็คือ ส่วนที่หนึ่งแบ่งไว้สำหรับเลี้ยงตนเอง ครอบครัว และทำประโยชน์เพื่อสังคม จะเห็นได้ว่าในหลักข้อที่หนึ่งนี้พระพุทธเจ้ามุ่งไปที่การแก้ปัญหาปากท้องของตนเองและครอบครัวก่อน จากนั้นเมื่อตนเองและครอบครัวอยู่สุขสบายแล้วจึงนำทรัพย์ไปช่วยเหลือสังคมหรือประเทศชาติ

หัวใจหลักของการจัดการโภคทรัพย์แบบโมคคิยานิกายก็คือการรู้จักวางแผนในการจัดการทรัพย์สมบัติหรือที่เรียกว่าการรู้จักวางแผนทางการเงิน เพราะการรู้จักวางแผนทางการเงินในปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นทักษะที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิต เพราะถึงแม้จะมีทรัพย์สมบัติมากมายเพียงใดแต่ถ้าขาดการวางแผนทางการเงินเช่นการวางแผนในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การวางแผนในการออม และการวางแผนในการลงทุนก็อาจทำให้ทรัพย์สมบัติหมดไปได้โดยง่าย พระพุทธเจ้าได้สอนให้รู้จักการวางแผนทางการเงินไว้เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว แต่ในประเทศไทยผู้คนเพิ่งมาตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผนทางการเงินเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง อาจเป็นไปได้ว่าสมัยก่อนทรัพยากรธรรมชาติยังมีเยอะที่เรียกว่าในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ผู้คนใช้ชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติไม่ต้องขวนขวายอะไรมากนัก แม้ไม่มีเงินทอง แต่ในน่ายังมีข้าวในน่ายังมีปลาการดำเนินชีวิตของผู้คนสมัยก่อนจึงไม่ต้องแสวงหาทรัพย์สินเงินทองมากมายเหมือนสมัยนี้เพราะธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันนี้ผู้คนต่างแสวงหาทรัพย์สมบัติเพราะวิถีชีวิตได้เปลี่ยนไปจากการมีชีวิตอยู่อย่างอิงอาศัยธรรมชาติ วิธีการดำเนินชีวิต

เปลี่ยนไป โรคภัยไข้เจ็บมีหลากหลายขึ้น สิ่งปรนเปรอมีมากขึ้น ผู้คนทุกวันนี้จึงพยายามแสวงหาทรัพย์มาเพื่อไปแลกกับสิ่งปรนเปรอตนเองเพื่อให้มีความสุขขึ้น การวางแผนทางการเงินเพื่อให้มีเงินไว้ใช้จ่ายใช้สอยอย่างไม่ขาดแคลนในทุกๆ เรื่อง จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องทำ เหตุผลสำคัญที่คนทุกวันนี้ต้องมีการวางแผนทางการเงินคืออนาคตคนเราจะมีอายุยืนยาวขึ้น ในปัจจุบันนี้การแพทย์สามารถรักษาโรคต่างได้ดีกว่าสมัยก่อน ทำให้คนอายุยืนยาวกว่าสมัยก่อนมาก

สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ในอดีตสังคมไทยอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ ลูกหลานช่วยกันดูแลเลี้ยงดูผู้เฒ่าคนชรา แต่ปัจจุบัน ด้วยสภาพเศรษฐกิจทำให้ทุกคนต้องแยกย้ายกันไปทำมาหากิน จากครอบครัวใหญ่ กลายเป็น ครอบครัวเดี่ยว ฉะนั้นการจะหวังพึ่งพิงลูกหลานในยามแก่เฒ่า จึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจคาดหวังได้มากนัก การเตรียมความพร้อมด้านการเงินเพื่อไว้ใช้ในยามชรา โดยไม่ต้องเป็นภาระให้ผู้อื่น ภาระของสังคม หรือภาระของรัฐ จึงสำคัญอย่างยิ่ง ความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจมีมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อประเทศไทยของเราเปลี่ยนจากประเทศเกษตรกรรมที่พึ่งพาตนเองไปเป็นประเทศอุตสาหกรรม ที่ต้องพึ่งพิงและเกี่ยวข้องกับนานาประเทศ เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศใดประเทศหนึ่ง ก็มักจะมีผลกระทบเป็นลูกโซ่ไปยังประเทศอื่นๆ ด้วย ยิ่งถ้าหากเกิดกับประเทศที่เราต้องเกี่ยวข้อง พึ่งพิงโดยตรง ก็จะได้รับผลกระทบมากเป็นทวีคูณ บริษัทต่างๆ ก็ต้องปรับตัวเองเพื่อให้มีศักยภาพในการแข่งขัน และอยู่รอดต่อไปได้ พนักงานซึ่งเป็นบุคลากรของบริษัท ก็จะมีส่วนสำคัญที่จะช่วยผลักดันด้วยพนักงานคนใดที่มีความสามารถ เป็นตัวจักรสำคัญในระดับแถวหน้า ก็ไม่น่าจะวิตกกังวลอะไรมากนัก แต่หากพนักงานคนใดไม่ใช่ฟันเฟืองที่สำคัญในองค์กรนั้นๆ แล้วละก็มีสิทธิจะตกงานเอาได้ง่ายๆ ในสถานการณ์ที่วิกฤต ฉะนั้นในยามที่มีงานทำ การวางแผนทางการเงินจึงสำคัญมาก เพราะหากเกิดตกงานไป จะได้ไม่ต้องมาเป็นข่าวหน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์รายวันทั้งหลายให้สลดกัน อย่างที่เห็นๆ กันอยู่ทุกวันนี้

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของอัตราผลตอบแทนและความเสี่ยงของสินทรัพย์ประเภทต่างๆ กล่าวคือ อย่างที่รู้ๆ กันอยู่ว่า ณ ตอนนี่วิธีการออมเงินด้วยการฝากธนาคารที่เราคุ้นเคยกันอยู่นั้น ให้ผลตอบแทนน้อยกว่าอัตราเงินเฟ้อที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งหมายถึงเงินฝากที่เราเก็บออมไว้มีมูลค่าเพิ่มไม่ทันกับราคาสินค้าที่แพงขึ้น แม้บางคนยังไม่รู้ตัวและยังยืนยันที่จะฝากเงินกับธนาคารต่อไป ธนาคารรัฐบาลจะตั้งสถาบันประกันเงินฝากขึ้น และจะมีการค้ำประกันเงินต้นและดอกเบี้ยตามหลักเกณฑ์ หรือเงื่อนไขที่กำหนด ซึ่งอาจจะทำให้ได้รับการประกันไม่ครบทั้ง ๑๐๐ % เช่นที่ผ่านๆ มาอีกแล้ว

ในอนาคตทางเลือกในการลงทุนจะมีมากขึ้นและสลับซับซ้อนขึ้น กล่าวคือ เนื่องจากแรงกดดันจากอัตราดอกเบี้ยที่อยู่ในระดับต่ำ ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ทางการเงินใหม่ๆ ขึ้นมาเรื่อยๆ อันได้แก่ ตราสารทุน (หุ้นสามัญ หุ้นบุริมสิทธิ ใบสำคัญแสดงสิทธิในหุ้น เป็นต้น) ตราสารหนี้ (ตั๋วเงินคลัง พันธบัตรรัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจ ตั๋วสัญญาใช้เงิน หุ้นกู้ เป็นต้น) กองทุนรวม นอกจากนั้นยังมีตราสารที่เกิดใหม่ๆ ในประเทศเรา อย่างเช่น ตราสารอนุพันธ์ สัญญาซื้อขายล่วงหน้า เป็นต้น เหล่านี้เราสามารถเอาเงินไปลงทุน เพื่อให้เงินทำงานแทนเราได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า หากเราไม่ตื่นตัวในเรื่องของการวางแผนทางการเงินแล้วละก็ เราจะไม่ทราบเลยว่าในโลกนี้ยังมีช่องทางอื่นๆ อีกมากมายที่นอกเหนือจากการฝากเงินไว้กับธนาคาร และช่องทางเหล่านี้ หากเรารู้จักเลือกนำมาใช้ให้เหมาะสม ก็สามารถช่วยให้เราอยู่ได้อย่างสุขสบายในอนาคต

จากเหตุผลดังกล่าวมาทำให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนทางการเงินหรือการวางแผนจัดการทรัพย์สินตามหลักโภควิภาคที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักการวางแผนนี้ไว้เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว ปัจจุบันแนวคิดคำสอนของพระพุทธเจ้ายังนำมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ดังเช่นกาญจนา หงษ์ทองได้กล่าวถึงการจัดสรรเงินโดยแบ่งออกเป็น ๔ กอง คือ^๒

กองแรก เป็นเงินออมระยะสั้นถึงระยะกลางประมาณว่าถ้าตั้งใจจะเก็บเงินสักก้อนไว้ ดาวน์บ้าน ดาวน์รถ ทองเที่ยว หรือเก็บไว้เป็นสินสอดทองหมั้นเพื่อแต่งงานกับคนรัก ก็ควรจะเจียดรายได้ส่วนหนึ่งมาจัดสรรเข้ากองนี้ จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายชีวิตของคุณ

กองที่สอง เป็นเงินออมระยะยาวหรือเงินออมเพื่ออนาคตที่ควรเก็บสะสมไว้ใช้หลังวัยเกษียณ หรือไม่ก็เป็นค่าเล่าเรียนของลูกยามที่เขาเติบโต

กองที่สาม เป็นเงินก้อนที่เก็บออมไว้รับมือกับเรื่องฉุกเฉินในชีวิต จะฝากหรือออมไว้ที่ไหนก็แล้วแต่ แต่ควรจะเป็นช่องทางที่สะดวกและมีความคล่องตัวในการเบิกถอนเพราะเรื่องฉุกเฉินของมนุษย์เราไม่ได้แค่เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยหรือตงงานกะทันหันแต่ยังมีเรื่องอุบัติเหตุจากรถรา ยิ่งถ้าคุณไม่ได้ทำประกันเอาไว้ยิ่งต้องเตรียมเงินในส่วนนี้ให้เพียงพอ

กองที่สี่ เงินส่วนนี้มีไว้เพื่อการลงทุนในช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนในตลาดหุ้น กองทุนประเภทต่างๆ พันธบัตรรัฐบาล พันธบัตรรัฐวิสาหกิจ ตราสารหนี้ ทองคำหรืออสังหาริมทรัพย์แต่ไม่ว่าจะเลือกลงทุนในช่องทางไหนต่อไม่ลืมศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดรอบคอบให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพราะทุกการลงทุนมีความเสี่ยงทั้งสิ้น

^๒กาญจนา หงษ์ทอง. **Money DIY จัดระเบียบการเงินให้อยู่หมัด**. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเนชั่นมัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัดมหาชน, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓ – ๒๕.

การจัดสรรเงินไว้เป็นสี่กองตามแนวคิดของกาญจนา หงส์ทองนี้ สอดคล้องกับหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโภควิภาคที่ให้เป็นหรือจัดสรรทรัพย์สมบัติออกเป็นส่วนๆ คือส่วนที่ใช้เลี้ยงชีวิต ส่วนสำหรับการลงทุน และส่วนสำหรับการใช้จ่ายในยามจำเป็น การที่จะสามารถทำตามทีพระพุทธเจ้าสอนไว้ได้จะต้องดำเนินชีวิตโดยต้องใช้สติปัญญาเป็นตัวนำ คือเอาปัญญามาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมในความอยากไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจ ด้วยการขจัดความต้องการที่ไม่จำเป็นแล้วสร้างคุณธรรมให้เกิด มีการใช้สอยทรัพย์ เก็บออมหรือลงทุนตามกำลังของตน หลักโภควิภาคจึงเป็นหลักที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตไปบนหลักของศีลธรรมโดยใช้ปัญญาเป็นตัวนำในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

หลักการเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนการจัดการตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้นคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความระมัดระวัง รวมถึงความถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการกระทบใดๆ อันเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ส่วนหลักทฤษฎีใหม่ คือ จัดพื้นที่และแหล่งน้ำให้พอใช้ตลอดปี แต่ทฤษฎีใหม่ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับพื้นที่กับแหล่งน้ำ และการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอื่นๆ เช่น ชุมชน ชนบท การผลิต เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความมั่นคง วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ การปกครอง การรวมตัวของสมาชิกในครอบครัว ชุมชน และที่สำคัญที่สุดคือวิถีคิดและจิตสำนึกของคน

ในบริบทแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และแนวคิดทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นมิติใหม่ในด้านการพัฒนา ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม อันเป็นแนวทางที่จะเสนอทางออกให้กับสังคมไทยในการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาวิกฤตอยู่ขณะนี้ ปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ที่อาศัยน้ำฝนเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ ผู้คนยังปลูกข้าวได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดิน ฟ้า อากาศ และฝนทั้งช่วง ถึงแม้จะมีการขุดบ่อหรือสระเก็บน้ำไว้ใช้บ้าง แต่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงได้พระราชทานพระราชดำริ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร

แนวคิดทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เกิดเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างมากมาย เช่น โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโคกระบือ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนนำไปปฏิบัติ ได้และสร้างความพร้อมให้แก่ประชาชน “พออยู่ พอกิน” เกิดการรวมกลุ่มกัน สมัคร

สมาน รู้รักสามัคคี ฟังพาท้ายกัน จะเป็นพลังให้ถึงวัตถุประสงค์ได้ และจะสามารถขยายขอบเขตการดำเนินงานของตนเองในเชิงธุรกิจมากยิ่งขึ้นโดยการดำเนินการกับแหล่งเงินทุนที่โปร่งใสและมีจริยธรรมเพื่อนำมาจัดตั้งและบริหารร้านค้าสหกรณ์การลงทุน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนนั้นให้อยู่ดีมีสุขในสภาพที่พึงปรารถนามีความพอเพียงทั้งทางกายภาพและสภาพจิตใจ รวมทั้งโอกาสที่จะพลิกฟื้นและนำวิถีชีวิตไทยที่มีคุณค่ากลับสู่สังคมอีกครั้งหนึ่ง หลักทฤษฎีใหม่นี้พระองค์ทรงแบ่งไว้เป็น ๓ ขั้นตอนคือ^๖

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นขั้นการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ในขั้นตอนที่หนึ่งนี้เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง เกษตรกรสามารถเลี้ยงตนเองได้ ในระดับที่ประหยัดก่อนด้วยการทำนาข้าวไว้เพื่อการบริโภคให้พอสำหรับครัวเรือน ที่พอแก่การบริโภคตลอดปีก่อน ถ้าเหลือค่อยขายไว้เป็นทุนในปีต่อไป นอกจากนี้การที่จะปลูกข้าวหรือปลูกพืชให้ผลอยู่ตลอดทั้งปีนั้นจะต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือในระยะฝนทิ้งช่วงด้วย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกักที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะเพาะปลูกได้ตลอดปี อีกทั้งการจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการถือครองที่ดินครัวเรือนละ ๕๐ ไร่^๗ อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า หรือมากกว่านี้ก็สามารถใช้อัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้

ดังนั้นการจัดสรรการแบ่งที่ออกเป็น ๔ ส่วนในขั้นที่หนึ่งนี้จะเห็นว่าพระองค์ทรงเน้นไปที่กิจกรรม ระดับครอบครัวให้มีพอกินตามอัตภาพ คือไม่รวย ไม่จน แต่พอมีพอกินอยู่ตลอดปีไม่ขัดสน สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ตามแก่อัตภาพดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

ขั้นตอนที่ ๒ เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคล/ครอบครัว มีความพอเพียงในระดับที่หนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยราชการ มูลนิธิ และเอกชน โดยร่วมแรงในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ การสวัสดิการและการศึกษา ด้วยความร่วมมือของหน่วยงานราชการ มูลนิธิและเอกชนการกระทำนั้นจะทำให้เกิดพลังของชุมชน เกิดการพัฒนาการอยู่ร่วมกันเกิด

^๖กระทรวงศึกษาธิการ, **ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐ .

^๗ดร.วัลลภ พรหมทอง , **เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘.

ความสามัคคีกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีคิดที่หลากหลายขึ้นเป็นการบูรณาการความรู้ ผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาดั้งเดิม ในแต่ละท้องถิ่น มีการทำกิจกรรมและพัฒนาาร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๓ เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่ เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กร มีความพอเพียงในระดับที่สองแล้ว ก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารและ บริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน การผลิต การตลาด การจำหน่าย และการบริหารจัดการ เพื่อ การขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้าน สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา ให้สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

การจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงใน ๓ ระดับข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้น จากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ ตลอดเวลาเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระ แล้วจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาเป็น การแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน จนนำไปสู่การพึ่งพิงอิงกัน สงเคราะห์เกื้อกูล ร่วมมือ กัน และประสานกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีความเหมือนของหลักโภควิภาค ๔ กับหลัก เศรษฐกิจพอเพียงในด้านการจัดการทรัพยากรก็คือการเน้นให้รู้จักการแบ่งทรัพยากรออกเป็นส่วนๆ เพื่อจัดการทรัพยากรให้เป็นระบบสะดวกในการดำเนินงานหรือสะดวกในการใช้จ่าย

ความแตกต่างของหลักโภควิภาค ๔ กับเศรษฐกิจพอเพียง คือ หลักโภควิภาค ๔ เน้นการจัดทรัพยากรที่เป็นเงินหรือโภคทรัพย์สำหรับใช้จ่าย เก็บออม หรือลงทุน ส่วนหลักเศรษฐกิจ พอเพียงนั้นจะเน้นการจัดสรรที่ดินให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อม สภาพท้องถิ่น เพื่อให้ ครอบครัวยืนอยู่ มีกิน ไม่ขัดสน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และการเอาตัวรอดจากการผลิต ก่อน จากนั้นจึงนำไปสู่การพัฒนาในขั้นอื่นๆ ต่อไป

เปรียบเทียบหลักการโภควิภาค ๔ กับ หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	
หลักการโภควิภาค ๔	หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ทรัพยากรส่วนที่ ๑ สำหรับใช้จ่าย	ความพอประมาณ
ทรัพยากรส่วนที่ ๒ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น	ความมีเหตุผล
ทรัพยากรส่วนที่ ๓ และ ๔ นำไปลงทุน	ความมีภูมิคุ้มกัน

ตารางที่ ๑

เปรียบเทียบหลักโภควิภาค ๔ กับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๒ เปรียบเทียบวิธีการ

โคกวิภาค ๔ เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปี แต่ก็ยังเป็นหลักที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ต้องนำไปปฏิบัติให้ครบทั้งสี่ด้าน คือด้านการจับจ่ายใช้สอย ด้านการนำเงินไปลงทุน และด้านการเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นซึ่งแต่ละด้านได้แจกแจงไว้แล้วในบทที่ ๓ การจัดการตามหลักโคกวิภาค ๔ นั้นเน้นที่การใช้จ่ายอย่างมีสติให้เป็นอิสระจากเงินไม่ตกเป็นทาสของเงินโดยเฉพาะหลักการใช้จ่ายนั้นไม่ได้มุ่งแต่จะใช้จ่ายเพื่อส่วนตัวเท่านั้น พระพุทธเจ้าได้วางหลักการใช้จ่ายเพื่อตนเอง ครอบครัว และสังคมเป็นหลักที่ตรัสไว้ครอบคลุมในทุกภาคส่วนซึ่งถ้าสามารถปฏิบัติได้อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ย่อมสามารถทำให้ประสบกับความสุข และความสำเร็จในการดำเนินชีวิตได้ นอกจากนี้สังคมส่วนรวมย่อมได้ประโยชน์จากการมีทรัพย์ของเราด้วย

ครอบครัวทุกครอบครัว เมื่อมีหลักการจัดสรรทรัพย์ และวางแผนการใช้ในการจัดสรรทรัพย์อย่างนี้แล้ว ย่อมไม่เดือดร้อน ถึงมีก็สามารถแก้ไขได้ง่ายขึ้นเพราะมีระบบในการใช้จ่ายอย่างชัดเจน เมื่อทำได้อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ย่อมสามารถทำให้ฐานะทางครอบครัวมั่นคง เศรษฐกิจทางการเงินของครอบครัวก็ดีขึ้น คนในครอบครัวมีความสุข ไม่เป็นภาระให้แก่ครอบครัวหรือเป็นภาระให้แก่สังคม ในการบริหารจัดการเงินรายได้ของบุคคลหนึ่ง ๆ มีหลักทั่วไปอยู่ว่า รายได้ทั้งหมดที่ได้จะถูกนำมาใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต ที่เหลือจากการใช้จ่ายจึงเก็บเป็นเงินออม ภายใต้สมการง่าย ๆ ว่า “รายได้ – รายจ่าย = เงินออม” แต่สิ่งที่ปรากฏจริงในวิถีชีวิตของผู้คนภายใต้กระแสวัตถุนิยมในปัจจุบันที่มุ่งแต่กระตุ้นให้บริโภคใช้จ่ายอย่างเกินตัว ทำให้ไม่สามารถเหลือเงินจากการใช้จ่ายมาเก็บออมได้สมการที่ว่าจึงกลายเป็น “รายได้ – รายจ่าย = หักหนี้” การแก้ไขปัญหานี้ ในเบื้องต้นนั้น จำ ต้องปลูกฝังทัศนคติของการออมเงินก่อนการใช้จ่ายหรือสร้างค่านิยมให้เกิดการออมเงินส่วนหนึ่งขึ้นมาก่อนใช้จ่าย โดยดัดแปลงสมการเป็น “รายได้ – เงินออม = ค่าใช้จ่าย” ทั้งนี้ เพื่อสร้างวินัยทางการเงินให้เกิดเป็นภูมิคุ้มกันต่อกระแสบริโภคนิยมขึ้นในระดับหนึ่ง เสมือนกับการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉินหรือเมื่อประสบภัยแล้ง ในขั้นแรกนี้จึงเป็นเรื่องของการบริหารจัดการในส่วนที่เป็นเงินออม ขั้นตอนมาเป็นเรื่องของการบริหารจัดการในส่วนที่เป็นค่าใช้จ่าย โดยมีหลักอยู่ว่า ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมที่ประชาชนถูกกระตุ้นให้จับจ่ายใช้สอยในหลากหลายรูปแบบ อีกทั้งมีการสร้างบริการทางการเงินที่เอื้อต่อการใช้จ่ายสารพัดวิธี อาทิ บัตรเครดิตที่ส่งเสริมให้ใช้จ่ายเงินล่วงหน้า บริการผ่อนชำระค่าสินค้าในอัตราดอกเบี้ย 0% ที่ส่งเสริมการเป็นหนี้โดยอัตโนมัติ ซึ่งเปรียบเสมือนการกระตุ้นกิเลสหรือความต้องการบริโภค สัมผัสด้วยการขยายกำลังการซื้อ โดยการนำรายได้ใน

อนาคตมาเป็นหลักประกัน ด้วยเหตุนี้ วิธีในการป้องกันและบรรเทาปัญหาหนี้สินจากการใช้จ่ายเกินตัว จึงจำต้องลดทอนกำลังของกิเลสหรือความต้องการบริโภคในแบบทันทีทันใด ด้วยการชะลอหรือยืดการใช้จ่ายออกไปเป็นระยะเวลาหนึ่ง ภายใต้ข้อเท็จจริงที่ว่า ธรรมชาติของความ ต้องการหรือกิเลส ณ เวลาที่เกิดขึ้นหรือได้รับการกระตุ้นในขณะนั้น จะลดถอยลงเมื่อเวลาผ่านไป เปรียบเสมือนกับการพักน้ำ (ค่าใช้จ่ายที่พร้อมจะจ่ายออกไปในขณะนั้น) ไ่วชั่วคราว ก่อนที่จะพิจารณาระบายน้ำ (ค่าใช้จ่ายที่ถูกบริหารจัดการแล้ว) ออกในภาวะที่เป็นปกติ (ปัญญาน้ำ) ที่ใช้ในการบริหารจัดการเรื่องค่าใช้จ่าย การนำแนวคิด โภควิภาค ๔ ไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม อาจเริ่มต้นง่าย ๆ ด้วยการชะลอการใช้จ่ายในส่วนที่ไม่ใช่ของกินของใช้ประจำวัน เช่น การซื้อปิ้ง ดูหนังฟังเพลง หรือกิจกรรมสันทนาการอื่นๆ ออกไปอยู่ในช่วงครึ่งเดือนหลังของทุกเดือน ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้เห็นเงินคงเหลือในแต่ละเดือนว่าเพียงพอต่อการใช้จ่ายใช้สอยในกิจกรรมหรือรายการดังกล่าวหรือไม่ เป็นการลดปริมาณหรือจำนวนครั้งของการใช้จ่ายในแต่ละเดือนลง ซึ่งในหลายกรณี กิจกรรมหรือรายการดังกล่าวนั้น สามารถที่จะละเว้นหรือยกเลิกได้เมื่อเวลาผ่านไป ในกรณีของการใช้จ่ายใช้สอยสำหรับรายการของชิ้นใหญ่ โดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือยที่มีมูลค่าเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของเงินเดือน ให้ใช้วิธีชะลอการตัดสินใจออกไปอีก ๑ เดือน เพื่อให้โอกาสตัวเองในการพิจารณาทบทวนการตัดสินใจอีกครั้งว่ามีความจำเป็นต้องซื้อจริงหรือไม่เมื่อผ่านไปแล้ว ๑ เดือน หลักโภควิภาค ๔ สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทั้งในระดับบุคคลและในระดับองค์กร โดยสามารถจัดทำเป็นสมุดบันทึกบัญชีประจำตัว หรือใช้บัญชีคอมพิวเตอร์ทั่วไพบ แสดงความเคลื่อนไหวของค่าใช้จ่ายที่ได้รับการบริหารจัดการตามหลักการข้างต้น ยอดเงินที่ปรากฏในบัญชีอาจมีการระบุชื่อรายการสินค้าหรือบริการที่ต้องการกำกับไว้ด้วยก็ได้ เพื่อเป็นการเตือนความจำว่ายอดเงินจำนวนดังกล่าวนี้มาจากการบริหารจัดการมูลค่าใช้จ่ายของรายการสินค้าฟุ่มเฟือยใด ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไป ๑ เดือน หากยังมีความจำเป็นต้องใช้สินค้าหรือบริการนั้นอยู่ จะได้ถอนเงินออกจากบัญชีดังกล่าวมาใช้จ่ายใช้สอย โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับเงินออมในบัญชีออมทรัพย์เดิม ทั้งยังเป็นการช่วยยับยั้งการนำเงินรายได้ในอนาคตมาใช้จ่ายกับสินค้าฟุ่มเฟือยที่อาจสร้างปัญหาภาระหนี้สินขึ้นภายหลัง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปฏิบัติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับคนทุกเพศทุกวัย ทุกสังคม นอกจากนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์กับองค์กร หรือหน่วยงานอื่นๆ ได้อีกด้วย แม้กระทั่งการบริหารประเทศชาติ ก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสม แต่ที่เน้นเป็นพิเศษก็คือการนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน ซึ่งมีวิธีปฏิบัติดังนี้

๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง

๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า. . . ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพของตนเป็นหลักสำคัญ. . .

๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า . . . ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนจากผู้อื่น. . .

๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางในชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายไฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า. . . การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไป ก็คือให้มีโอกาสก้าวหน้าได้ด้วยตัวเอง

๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ศีลละสิ่งชั่วกิเลสให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละอายต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราโชวาทว่า . . . พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษา และเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลายแต่ก็ไม่ได้อธิบายความที่ทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมด ซึ่งเป็นไปได้ ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่วางจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดี อยาฟุ่มเฟือยอย่างไรประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ให้ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใชสติปัญญาในการดำรงชีวิต เติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อยาใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใชสติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี หรือสิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตา ที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอด พนจากภัยพิบัติและรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อแย้งไปสู่ความ

ประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือ หวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาติบ้านเมือง และตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ ดานเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุลได้แสดงถึงหลักในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ดังนี้

๑) ยึดแนวพระราชดำริ ในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”

๒) สร้าง “พลังงานสังคม” โดยการประสาน “พลังสร้างสรรค์” ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิ ภาครัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน

๓) ยึด “พื้นที่” เป็นหลัก และใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุน

๔) ใช้ “กิจกรรม” ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้าง “การเรียนรู้” และ “การจัดการ” รวมกัน พร้อมทั้งพัฒนา “อาชีพ ที่หลากหลาย” เพื่อเป็น “ทางเลือก” ของคนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งด้าน เพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ ฯลฯ

๕) ส่งเสริม “การรวมกลุ่ม” และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชนเพื่อสร้าง “คุณธรรมจริยธรรม” และ “การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุข การฟื้นฟูวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

๖) วิจัยและพัฒนา “ธุรกิจชุมชนครบวงจร” (ผลิต-แปรรูป-ขาย-บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” และ “ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจากวงจร ธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศ และระดับต่างประเทศ

๗) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี “ศักยภาพ” ของแต่ละเครือข่ายให้เป็น “เป็นศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้นๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงาน และฝึกอบรม^๕

การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อการดำเนินชีวิตสามารถนำไปใช้กับประชาชนในทุกระดับไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเกษตรกรเท่านั้น แม้แต่แม่ค้าที่หาบเร่แผงลอยที่ขาย

^๕สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร., ๒๐๙ คำสอนพอเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ ๘๑ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๙.

กล้วยแขกก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ เช่นแม่ค้าที่ชื่อ “ไขเจียว”^๖ ซึ่งยึดอาชีพขายกล้วยแขกหน้าปากซอยนี้มานานถึง ๑๕ ปี จึงได้ลูกค้าประจำมากมาย ทั้งที่เป็นมอเตอร์ไซค์รับจ้าง คนที่อยู่ในแฟลตหรือสาวออฟฟิศ เนื่องจากความอร่อย สะอาดและราคาไม่แพงแล้ว แม่ค้ายังมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเยี่ยม อาชีพ “หาบเร่แผงลอย” เป็นอาชีพหลักของคนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร เป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส แต่สามารถประกอบอาชีพที่สามารถดูแลตนเองและครอบครัวได้ อาชีพหาบเร่แผงลอยถือเป็นอาชีพในเศรษฐกิจนอกระบบทางการแต่กลับเป็นกลไกที่โอบอุ้มให้ผู้มีรายได้น้อยสามารถอยู่ได้ในเมืองใหญ่ ความรู้คู่คุณธรรม นำอาชีพหากมองอย่างผิวเผิน หาบเร่แผงลอย อาจเป็นเพียงวิถีชีวิตของคนทั่วไป แต่ทว่าภาพเหล่านี้คือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ เมื่อมองดูว่า กล้วยแต่ละหวีที่เป็นวัตถุดิบสำคัญที่นำมาทำกล้วยแขกนั้นเดินทางมาจากสวนของเกษตรกรชาวสวนกล้วยสุตลัด และในที่สุดจึงได้แปรรูปมาเป็นกล้วยแขกที่บริโภคได้ทั้งผู้ที่กระเป๋าเบาและกระเป๋านักสภาพการณ์เช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการขับเคลื่อนของระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้อยู่ในความรับรู้ของภาครัฐ เป็นธุรกิจนอกระบบที่เป็นตัวสนับสนุนเศรษฐกิจระดับมหภาคให้ดำเนินต่อไปได้ แม้ว่าอาชีพ หาบเร่แผงลอยจะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนคน “ในเมือง” แต่ไม่ใช่ทุกคนที่ประสบจะความสำเร็จสามารถยืนหยัดอยู่ได้เป็นเวลานาน เนื่องจากขาดโอกาสในการเข้าถึงระบบเศรษฐกิจหลัก ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หาบเร่ แผงลอย ดำรงอยู่ได้ สามารถพิจารณาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ ต้องมีความรู้คู่คุณธรรม ความรับผิดชอบต่อลูกค้า และยืนอยู่บนความพอดี อาจพิจารณาจากวิธีการขายกล้วยแขกของ “ไขเจียว” จะเห็นถึงการมีความรู้ในการทำกล้วยแขกเป็นอย่างดี การมีอัธยาศัยดี แต่งกายสุภาพ มีแหล่งวัตถุดิบที่มีราคาถูก สะอาด อร่อย และราคาไม่แพง มีทุนเป็นของตนเอง มีทำเลขายใกล้แหล่งชุมชนและมีการวางแผนทางการเงินที่ดี ไม่ใช่จ่ายเกินรายรับและพัวพันกับอบายมุข เป็นแนวทางที่แม่ค้ากล้วยแขกรายนี้ยึดปฏิบัติมาตลอด ๑๕ ปี ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล ...สร้างภูมิคุ้มกัน..ประมาณตน..บนวิถีพอเพียง แม้รายได้จะเข้ามาอย่างสม่ำเสมอ แต่หากไม่มีการจัดการเงินอย่างถูกวิธีก็อาจเกิดก่อให้เกิดความเดือดร้อนได้ “เราไม่ได้ทำงานมีเงินเดือน ไม่มีสวัสดิการรองรับ จึงต้องมีออมเงินสำหรับไว้ใช้ในอนาคต โดยจะแบ่งเงินเป็น ๔ ส่วนในแต่ละเดือน ใช้ ๓ ส่วน และเก็บ ๑ ส่วน อาจไม่ใช่เงินจำนวนมากแต่จะออมไว้หลายที่ ทั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่บ้านในต่างจังหวัด เครดิตยูเนียนศูนย์กลางเทวา และธนาคารอีก ๒ บัญชี การซื้อข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน จะซื้อมาครั้งละมากๆ เพราะว่าถ้าไปบ่อยก็เสียค่าเดินทาง และเมื่อซื้อเยอะราคาก็ถูกลงด้วย” สะท้อนวิถีคิดที่รู้จักเก็บออมหาบเร่ แผงลอย ส่วนใหญ่เป็นที่พึ่งของคนที่มีรายได้น้อยและปานกลางซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในกรุงเทพมหานคร ประกอบกับวัฒนธรรมการกินอาหารของคนไทยที่เน้นความสะดวกและเรียบง่ายจึงทำให้อาชีพหาบเร่แผงลอยอยู่คู่กับสังคมคนกรุงเทพฯมายาวนาน และบางส่วนมี

^๖เศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.sedb.org> /[๕ ม.ค. ๕๕].

วิถีชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงการดำเนินชีวิตของพ่อค้าแม่ค้า ทำให้สามารถยืนหยัดอยู่ได้เป็นระยะเวลานานด้วยความใส่ใจในคุณภาพ ความสะอาด การไม่เอาัดเอาเปรียบลูกค้า รวมไปถึงการศึกษาความพึงพอใจของลูกค้าเพื่อนำกลับมาปรับปรุงสินค้าของตนให้ดียิ่งขึ้น แสดงให้เห็นถึงการมีเงื่อนไขความรู้ และคุณธรรมเป็นเครื่องนำทางในการประกอบอาชีพ และยังพบว่ามี การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยการออม การยึดหลักเครือข่ายทางสังคม โดยที่ยังยึดหลักพึ่งตนเองเป็นสำคัญ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงของผู้คนกลุ่มหนึ่งที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจขนาดเล็กที่สามารถทำให้ระบบเศรษฐกิจขนาดใหญ่ขับเคลื่อนไปได้

เปรียบเทียบวิธีการของโควิภาค ๔ กับ วิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง			
วิธีการของโควิภาค ๔		วิธีการของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	
ส่วนที่ ๑ สำหรับใช้จ่าย	- ใช้จ่ายตามโคคาทียะ - ใช้จ่ายตามหลักโยนิโสมนสิการ - ใช้จ่ายตามหลักสมชีวิตา - ใช้จ่ายตามหลักกุลจิรัฏฐิธรรม	ทฤษฎีใหม่	- ขั้นที่ ๑ ทฤษฎีใหม่ขั้นต้นให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐
ส่วนที่ ๒ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น	- ฝากธนาคาร - ทำบุญ		- สร้างจิตสำนึกในการออม
ส่วนที่ ๓ และ ๔ ทรัพย์ไปลงทุน	- ปาปนิกสูตรคือ - จักขุมา มีตาดี - วิรุโธ มีความเข้าใจธุรกิจ - นิสสัยสัมปันโน มีความพร้อมเรื่องทุนและปัจจัยการผลิต -		- ขั้นที่ ๒ ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง รวมพลังกันในรูปแบบสหกรณ์เพื่อดำเนินการในด้าน - การผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม - ขั้นที่ ๓ ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า คือ ติดต่oprasetanangan เพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารหรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพ

			ชีวิต
--	--	--	-------

ตารางที่ ๒

เปรียบเทียบหลักโภควิภาค ๔ กับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๓ เปรียบเทียบเป้าหมาย

เป้าหมายของโภควิภาค ๔ จากการศึกษาพบว่าโภควิภาค เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าสอนให้รู้จักวิธีการจัดสรรหรือการบริหารทรัพย์ที่แสวงหามาด้วยความยากลำบากและสุจริต โดยเริ่มตั้งแต่การรู้จักใช้จ่ายทั้งเพื่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ทั้งการเก็บออมไว้ในคราวจำเป็นและการนำทรัพย์ไปลงทุน จะเห็นได้ว่าหลักโภควิภาค ๔ เป็นหลักการจัดสรรทรัพย์เชิงพุทธที่ครอบคลุมทั้งระบบในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะการใช้จ่ายตามหลักโภควิภาค ๔ นั้นพระพุทธเจ้าไม่ได้เฉพาะเจาะจงไปที่การใช้จ่ายเพื่อประโยชน์เฉพาะตนฝ่ายเดียว แต่เป็นการใช้จ่ายเพื่อตนเองและสังคม ถ้าปฏิบัติได้ตามหลักของโภควิภาค ๔ อย่างสมบูรณ์แล้ว ทรัพย์สมบัติย่อมเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ หนีพ้นจากความยากจน ย่อมประสบความสุขของคฤหัสถ์ทั้ง ๔ อย่าง คือ สุขจากการมีทรัพย์ สุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขจากการไม่เป็นหนี้และสุขจากการทำงานที่ไม่มีโทษจุดมุ่งหมายของโภควิภาค ๔ จึงอยู่ที่การพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในด้านที่ดีในการดำเนินชีวิตไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สมบัติ ยิ่งสมัยปัจจุบันคนมีค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ทุ่มเทเพื่อ รวยได้ต่ำ รสนิยมสูงหาความสุขจากการเสพ การบริโภค โดยมีความคิดว่า ถ้าต้องการมีความสุขมากๆ ก็ต้องบริโภคให้มาก บริโภคจนเป็นหนี้ เมื่อไม่อาจใช้หนี้ได้บางคนก็ต้องโกงต้องคอร์รัปชั่น บางคนฆ่าตัวตายเพราะไม่อาจหาเงินมาใช้หนี้ได้ก็มีปัญหาทางการเงินเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นเพราะขาดการจัดสรรการเงินอย่างเป็นระบบ จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของหลักโภควิภาคก็คือการรู้จักจัดสรรโภคทรัพย์หรือเงินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

พุทธศาสนามองว่าหากคนเราแม้มีทรัพย์มากมายเพียงใด แต่ถ้าขาดปัญญาในการบริหารจัดการทรัพย์นั้นก็ไม่มีความหมาย ดังปรากฏในพุทธภาษิตที่ว่า หนนฺติ โภคา ทุมเมธฺ แปลว่า โภคทรัพย์ทั้งหลายย่อมทำลายคนมีปัญญาทราม^๗ หรือที่ว่า โภคตณฺหาเย ทุมเมโธ หนฺติ แปลว่า เพราะความทะยานอยากในโภคทรัพย์ คนมีปัญญาทรามจึงทำลายตนเองดูจะทำลายคนอื่น^๘ พุทธศาสนามองเศรษฐกิจในเรื่องการผลิต การบริโภคและการวิภาค (distribution)

^๗ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๕/๗๙

^๘ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๕/๑๔๔

แจกจ่าย ไม่จำกัดเฉพาะแต่กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา หรือกิจกรรมทางการตลาดเท่านั้น แต่มองไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและเป็นฐานของการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ต่อไป ในทางพุทธศาสนากการใช้จ่ายทรัพย์ การเก็บออมและการลงทุนต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ต้องเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นด้วย ไม่ใช่มุ่งแต่ประโยชน์ของตนเองฝ่ายเดียว ในหลักโภควิภาคมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตด้านอื่นๆ ด้วย ไม่ได้แยกโดดเดี่ยวจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นแต่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและด้านสังคมดังที่พระธรรมปิฎกได้ให้ทัศนะไว้ว่า “พระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือจะมองเรื่องเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ซึ่งนอกจากจะมีความเป็นอยู่ที่ดีด้านเศรษฐกิจแล้ว ก็ต้องมีคุณค่าของชีวิตด้านอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะจะมองดูว่า ความเป็นอยู่ดีทางเศรษฐกิจนั้นไปสัมพันธ์กับชีวิตด้านอื่น รวมทั้งด้านจิตใจอย่างไรส่งเสริมเกื้อกูลกันอย่างไร จะต้องพูดรวมถึงกันหมด”^๙

เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงคือคนสามารถพึ่งตนเองได้ ครอบครัวมีความอบอุ่น สังคมอยู่กันอย่างสมัคสมานสามัคคี เศรษฐกิจทั้งในภาคส่วนครัวเรือน สังคมและประเทศชาติมีความสมดุลเข้มแข็ง โดยเฉพาะเศรษฐกิจชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีการบริหารจัดการที่ดี เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งไปที่การพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถในสายอาชีพของตนเอง มีการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม สามารถเชื่อมโยงการผลิตเศรษฐกิจรากหญ้าของท้องถิ่นกับเศรษฐกิจสากลให้เกิดความสมดุล โดยส่งเสริมให้มีการจัดทำระบบข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาสากล รวมทั้งสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมและถ่ายทอดเชื่อมโยงสู่ชุมชนให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง

จะเห็นได้จากการสังเคราะห์เป้าหมายในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยและทรงพระราชทานพระบรมราชนุญาตให้นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป พบว่า มีอยู่ ๒ ส่วนด้วยกัน ในส่วนที่หนึ่ง ปรากฏอยู่ ๒ แห่งซึ่งมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ และเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี สำหรับในส่วนที่สอง คือ เพื่อให้สมดุล (ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม) เป้าหมายส่วนที่หนึ่งในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่า “เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์” กับ “เพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง” นั้น หากพิจารณาให้ถ่องแท้ จะพบความเกี่ยวโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยในแห่งแรกเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในเพื่อให้

^๙พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๓),หน้า ๗๖.

ทันและเข้ากับสิ่งภายนอก ในแง่ที่สองเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกเพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งภายในได้รับความกระทบกระเทือนเสียหาย จุดหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ตามการสังเคราะห์ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วย คือ ความสมดุล การพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และการก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะได้ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั้นมิได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ ตรงกันข้ามการดำเนินตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความมุ่งหมายเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์อีกด้วย ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า โลกาภิวัตน์นั้น ก่อให้เกิดผลกระทบได้ทั้งในแง่ดีและในแง่ร้าย คือ มิได้ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในแง่เดียว แต่ในอีกแง่หนึ่งยังทำให้เกิดความเสื่อมถอยตกต่ำทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมุ่งเน้นให้เกิดการพิจารณาอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบระมัดระวังในการดำเนินงาน โดยเลือกรับการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบในแง่ดี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงในแง่ที่ไม่ดีและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ เพื่อจำกัดผลกระทบให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อความเสียหายหรือไม่เป็นอันตรายร้ายแรง ทำให้กิจการยังคงดำเนินต่อไปได้

เปรียบเทียบเป้าหมายของโคตวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	
เป้าหมายของโคตวิภาค ๔	เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ทรัพย์สินพูน กองเกยขึ้น - ประสบความสุข - มีความสมดุลในการดำเนินชีวิตทั้ง รายรับ รายจ่ายและการลงทุน	- เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ - เพื่อเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง - เพื่อให้เกิดความสมดุล (ด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม)

ตารางที่ ๓

เปรียบเทียบเป้าหมายของโคตวิภาค ๔ กับ เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เห็นได้ว่าทั้งหลักโคตวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเมื่อว่าโดยหลักการจัดการ หลักคุณค่า หลักการนำไปปฏิบัติและเป้าหมายของแนวคิดทั้งสองเมื่อนามาวิเคราะห์เปรียบเทียบกันแล้วมีจุดที่เหมือนกันคือทั้งหลักโคตวิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีจุดกำเนิดแนวคิดมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเหมือนกัน หลักทั้งสองเน้นการจัดการทรัพย์สินสมบัติหรือโภคทรัพย์ออกเป็นส่วนๆ เหมือนกันเพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ ในการนำหลักทั้งสองไปปฏิบัตินั้นผู้นำไปปฏิบัติต้องมีวินัยในตนเอง มีความเอาจริงในการปฏิบัติตามหลักการที่กล่าวไว้เหมือนกัน เป้าหมายของหลักโคตวิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือต้องการให้ผู้นำไปปฏิบัติพ้นจากทุกข์ มีความสุขทั้งในชีวิตตนเองครอบครัว และสังคม ถึงที่สุดต้องการให้ประเทศชาติมีความเป็นปกติสุขเหมือนกัน

เปรียบเทียบประเด็นที่เหมือนกันของหลักโกศวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	
หลักโกศวิภาค ๔	หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
แนวคิดการใช้จรรยาบรรณ -เลี้ยงดูตนเอง ครอบครัว ทำบุญ เสียภาษี บำรุงสมณะชีพราหมณ์ให้มีความสุข การเก็บออมไว้ในยามจำเป็น การนำทรัพย์ไปลงทุน หลักการ -สร้างจิตสำนึกที่ดี -ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต -มีความรับผิดชอบทั้งตนเองและสังคม วิธีการ -ความขยันหมั่นเพียร -รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ -รู้จักคบคนดีเกื้อกูลต่อการทำงานของตน -รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดี ให้มีความสุข	แนวคิดความพอประมาณ -ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือยจนเกินฐานะ รู้จักใช้ รู้จัก จ่ายแต่พอดี ไม่ผิดเคืองหรือ ฟุ้งเฟ้อจนเกินไป ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หลักการ -พึ่งตนเอง -ไม่ฟุ่มเฟือย - ดำเนินชีวิตด้วยการใช้สติปัญญา วิธีการ - ความพอประมาณ - ความมีเหตุผล - ความระมัดระวัง - ไม่หยุดนิ่งที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ

ตารางที่ ๔

เปรียบเทียบประเด็นที่เหมือนกันของหลักโกศวิภาค ๔ กับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักโกศวิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโดยหลักการ วิธีการและเป้าหมายมีส่วนที่แตกต่างกัน ดังนี้

หลักการของโกศวิภาค ๔ คือการใช้สติปัญญาเป็นตัวในการดำเนินชีวิตหรือการจัดการทรัพย์คือเอาปัญญามาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมในความอยากไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจด้วยการขจัดความต้องการที่ไม่จำเป็นแล้วสร้างคุณธรรมให้เกิดเช่นมัตตัญญูตา มีความรู้จักพอประมาณตามกำลังของตน เป็นต้น หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือความพอประมาณ ความมีเหตุผลและความระมัดระวัง รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน

ตัวที่ดีอันเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ส่วนหลักทฤษฎีใหม่คือการจัดพื้นที่และแหล่งน้ำให้พอใช้ตลอดปี หลักความรู้จักพอประมาณคือรู้จักกำลังของตน เช่นกำลังทรัพย์ กำลังกาย คือความสามารถของคนที่ทำได้ไม่หักโหมจนทำให้ตนต้องเดือดร้อน กำลังกายนี้ยังหมายรวมถึงกำลังความคิดและกำลังความรู้ กำลังทรัพย์คือกำลังของปัจจัย ๔ ที่ตนมีใช้จ่ายตามความจำเป็นไม่ฟุ่มเฟือยหรือฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะ วิธีการของหลักโภควิภาค ๔ นั้นเน้นที่การจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้แล้วออกเป็นส่วนๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนหรือความสะดวกในการนำทรัพย์ไปใช้ ถ้าเป็นปัจจุบันนี้ก็ต้องบอกว่าเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วจะต้องพิจารณาโดยสติปัญญาว่าจะใช้จ่ายทรัพย์นั้นเท่าไร แบ่งเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเท่าไร และนำทรัพย์ที่เหลือไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยขึ้นมามากเท่าไร ส่วนวิธีการของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือการจัดการหรือแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ เพื่อทำให้เกิดทรัพย์ขึ้นมา ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือการทำให้เกิดทรัพย์ส่วนหลักโภควิภาค ๔ นั่นคือการนำทรัพย์ที่ได้มาไปจัดสรรเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการดำเนินชีวิตคือมีความสุขพ้นจากความทุกข์

จากการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งสำหรับสังคมไทย คือ เป็นเศรษฐกิจแบบผสมผสาน ซึ่งเน้นเกี่ยวกับการดำรงชีพของมนุษย์ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถทำให้ประชาชนอยู่ได้อย่างพอดี มีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต และขยายกว้างออกไปสู่ชุมชนและสังคม ประเทศและโลกอีกด้วย คุณค่าของหลักโภควิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

๑.คุณค่าของหลักโภควิภาค ๔ การดำเนินชีวิตโดยมีหลักพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวนั้นเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมให้มีกันทุกคน โดยเฉพาะการนำหลักโภควิภาค ๔ มาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตสามารถทำให้ก้าวพ้นปัญหาเกี่ยวกับความยากจนได้ เพราะหลักโภควิภาค ๔ เป็นหลักที่จะช่วยพัฒนามนุษย์ให้เจริญทั้งในด้านสติปัญญาและด้านเศรษฐกิจ เพราะการพัฒนามนุษย์ที่จะทำให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิตได้สิ่งที่มีค่าสูงสุดขึ้นไปการสร้างความพร้อมพร้อมในทางเศรษฐกิจนั้นต้องสัมพันธ์กับจุดหมายคือให้เกิดคุณภาพชีวิต นั้นหมายถึงประโยชน์ในทางเศรษฐกิจหรือจุดหมายเศรษฐกิจจะต้องประสานเกื้อกูลต่อดูจุดหมายอันเป็นประโยชน์ในคุณภาพชีวิต^{๑๑} เมื่อปฏิบัติตามหลักโภควิภาค ๔ ได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าดังนี้

๒.คุณค่าต่อตนเอง การใช้โภคทรัพย์ตามหลักโภควิภาค ๔ ตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ใช้สำหรับตนเองฝ่ายเดียว แต่รวมถึงครอบครัว ญาติ ผู้ใกล้ชิด ตลอด

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺต ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

จนถึงผู้คนในสังคมด้วย ไม่ใช่เป็นไปเพื่อบำรุงอันไม่รู้จักอ้มไม่รู้จักเพียงพอ แต่เป็นไปเพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขพอเพียง ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑) บริโภคทรัพย์โดยชอบธรรมไม่ใช่ได้มาเพราะการเบียดเบียนคนอื่น ไม่ใช่ได้มาเพราะการทุจริต คอรัปชั่น

๒) ใช้โภคทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรมให้เกิดความสุขสบายตามอัตภาพของตน ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินไป และไม่อัตคัดขัดสนจนเกินงาม แต่ใช้ตามความต้องการเท่าที่จำเป็น

๓) รู้จักแบ่งปันโภคทรัพย์ให้แก่คนที่ควรบำรุงตามหลักทศ ๖ ตามกาลอันสมควร

๔) มีความสุขอันเกิดจากการใช้ทรัพย์ ไม่ติด ไม่หลง ไม่ตกเป็นทาสของความสุขนั้น มีสติสัมปชัญญะ รู้จักเหตุความเสื่อมและความเจริญแห่งโภคทรัพย์นั้น

๕) กินใช้อย่างรู้เท่าทันความจริง ทำให้ทรัพย์สมบัตินั้นเป็นปัจจัยหรือเป็นฐานให้เกิดความพร้อมในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ยิ่งขึ้นไปหรือใช้เป็นเครื่องช่วยทำให้เกิดความพร้อมในการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนในการที่จะฝึกฝน อบรมจิต พัฒนาจิต พัฒนาปัญญา

๖) เข้าใจและคำนึงไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหารักษาและครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้นก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้วการหาทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่าถ้าไม่ปฏิบัติต่อทรัพย์นั้น

๗) รู้จักบริหารตนเอง ไม่ระเริง ไม่มัวเมา แต่หมั่นระมัดระวังควบคุมตนเองอยู่เสมอที่จะไม่ให้เผลอพลัดไปในทางผิด ไม่ปล่อยตัวให้ถลาลงไปในทางเสื่อม

๘) พัฒนาชีวิตให้เข้าถึงการรู้แจ้งด้วยตนเองในคุณค่า ๒ ประเภท คือ

คุณค่าภายใน หมายถึงคุณค่าที่มีอยู่ภายในใจของเรา อันได้แก่ ความดีงาม และความจริงหรือคุณธรรมอื่น ๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเองเป็นสิ่งที่มียู้อย่างถาวรและเป็นคุณค่าสูงสุด

คุณค่าภายนอก หมายถึงคุณค่าที่มีอยู่ภายนอกซึ่งเราสามารถมองเห็นได้รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่คุณค่าที่เป็นวัตถุภายนอกมีอยู่ชั่วคราวและเป็นอุปกรณ์หรือเป็นอุปายให้บุคคลได้บรรลุจุดหมายหมาย เช่น ทรัพย์สมบัติและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

๓.คุณค่าต่อสถาบันครอบครัว เมื่อบุตรธิดาปฏิบัติตามหลักภควิภาค ๔ คือ ทรัพย์ ๑ ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงดูมารดาบิดา ได้ชื่อว่ามีกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ ทำให้สถาบันครอบครัวมั่นคงเข้มแข็ง มีคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนช่วยรักษาสันติสุขและประเพณี และค่านิยมของสังคมไว้ ทั้งยังจะเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

๔.คุณค่าต่อสถาบันศาสนา เมื่อพุทธศาสนิกปฏิบัติตามหลักภควิภาค ๔ คือ ทรัพย์ ๑ ส่วน ใช้บำรุงหรือถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ เป็นการส่งเสริมทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา การสร้าง

ความเป็นปึกแผ่นขึ้นในสังคม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา พระสงฆ์จะได้รับการถวายปัจจัย ๔ จากคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนต่อเมื่อท่านทำหน้าที่แก่พวกเขา เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ใน ๒ ระดับ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและในภายภาคหน้า ได้แก่ การห้ามปรามสั่งสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ฟังได้ในสิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ชี้แจงแสดงอธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และสอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จความสุขความเจริญเปรียบเสมือนการชี้ทางสวรรค์

๕. คุณค่าต่อสังคม คุณค่าของการปฏิบัติหลักโภควิภาค ๔ ทำให้บุคคลได้รับการพัฒนาชีวิตในแนวทางที่ดีงามแล้วสังคมก็เป็นสุข การดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพระพุทธศาสนาที่ทำประโยชน์ตนและประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวมเป็นผู้มีชีวิตสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยศีลธรรม พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “วิญญูชน” กล่าวคือเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยสติปัญญา มีความระลึกได้เสมอ ก่อนจะทำ ก่อนจะพูด และก่อนจะคิดในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเสมอ

๖. คุณค่าต่อสถาบันเศรษฐกิจ คุณค่าต่อเศรษฐกิจที่แท้จริงนั้น คือ การเกื้อหนุนสัมพันธภาพถูกต้องต่อเศรษฐกิจจึงจะทำให้ชีวิตตนเอง ครอบครัว และสังคมประเทศชาติ มีความสุขและได้รับประโยชน์ ฉะนั้น ความสุขทางเศรษฐกิจจึงมิใช่การมีทรัพย์สินเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่วิธีการที่ได้มาและการบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าอย่างที่สุด การใช้ทรัพย์สินไม่ใช้ให้ตกเป็นทาส แต่ให้เป็นนายทรัพย์สิน มีเพื่อรับใช้มนุษย์ เป็นอุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์ให้กับมนุษย์

๗. คุณค่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณค่าของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือสามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวให้มีความสุขแบบพอมีพอกิน และสามารถสร้างประชาชนให้พึ่งตนเองได้มีความเข้มแข็งและมั่นคงทางด้านวัตถุและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ทั้งนี้เศรษฐกิจพอเพียงไม่แค่สร้างความเข้มแข็งทางด้านวัตถุเท่านั้น หากแต่สร้างความเข้มแข็งทางร่างและจิตใจด้วย เมื่อปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสมบูรณ์แล้วย่อมมีคุณค่าดังต่อไปนี้

๑) คุณค่าต่อครอบครัว การปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ครอบครัวมีอยู่ มีกิน ไม่ขาดแคลน คนในครอบครัวไม่ต้องทิ้งบ้านเรือนเพื่อไปหางานทำในที่อื่น เพราะสามารถทำเองในครัวเรือนได้เมื่อมีกิน มีใช้ ไม่ขาดแคลนแล้ว ส่วนที่เหลือจึงนำไปแบ่งปันหรือนำไปขายเพื่อทำทุนต่อไป

๒) คุณค่าต่อชุมชน คนในชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคีกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน จัดเป็นเครือข่ายแห่งเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๓) คุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงทำให้ระบบเศรษฐกิจในประเทศมีความเข้มแข็ง เพราะเป็นระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ไม่พึ่งการผลิตเพื่อขายหรือส่งออกอย่างเดียว เมื่อมีปัญหาด้านเศรษฐกิจอย่างที่ผ่านมาประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบน้อยเพราะประชาชนที่ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถผลิตสินค้าใช้เองได้

๔) คุณค่าต่อประเทศชาติ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักทฤษฎีใหม่เป็นหลักหรือแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทานให้แก่ประชาชนคนไทยทั่วประเทศ เพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม ทำให้ประชาชนมีหลักในการปรับปรุงและพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

หลักโภควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหลักการ วิธีการ และเป้าหมายแล้ว จะเห็นว่ามีส่วนที่เหมือนกันต่างกันและส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้อย่างลงตัวเช่นเมื่อเราดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วก็สามารถนำหลักโภควิภาค ๔ มาประยุกต์ใช้กับทรัพย์ที่เราหามาได้ เช่นการใช้จ่าย การเก็บออม การนำทรัพย์ที่เหลือไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยเพิ่มขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับหลักโภควิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ด้าน คือ ด้านหลักการพบว่าทั้งหลักโภควิภาคและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนที่คล้ายคลึงกันคือการจำแนกทรัพย์เป็นส่วนๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านวิธีการมีส่วนที่แตกต่างกันคือวิธีโภควิภาคต้องนำหลักกรรมหลายประการมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องเหมาะสม ส่วนวิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกำหนดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนแล้วดำเนินการตามนั้น และ ด้านเป้าหมายมีส่วนที่คล้ายคลึงกันคือมุ่งให้เกิดคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่มั่นคง ใ้รู้เท่าทันและเป็นอิสระ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าโภควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีวิธีการค่อนข้างต่างกัน แต่หลักการและเป้าหมายมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักโมควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาหลักการ วิธีการและเป้าหมายของโมควิภาค ๔ ๒) เพื่อศึกษาหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓) เพื่อเปรียบเทียบหลักโมควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากผลการศึกษาพบว่า

หลักการของโมควิภาค ๔ คือการบริหารจัดการทรัพย์ (โมคทรัพย์) โดยให้แบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน ๑ ส่วนสำหรับใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว อีกหนึ่งส่วนให้เก็บไว้ในคราวจำเป็นหรือฉุกเฉิน แล้วให้นำไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงย ๒ ส่วน จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าตรัสหลักโมควิภาค ๔ สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนผู้ยังต้องแสวงหาทรัพย์แล้วใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบริโภค

วิธีการของโมควิภาค ๔ จากการศึกษาพบว่าการใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้หรือตามหลักพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่การใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคสำหรับตนเองเท่านั้น พระพุทธเจ้าสอนให้ใช้จ่ายทรัพย์อย่างครอบคลุมทุกด้านคือใช้จ่ายสำหรับตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ เช่นใช้เลี้ยงตนเอง ครอบครัวคือบุตรภรรยา สามี พ่อแม่ ญาติพี่น้อง คนรับใช้ เพื่อน ให้มีความสุข ให้ใช้จ่ายทรัพย์เพื่อสังคมคือการเสียภาษีให้รัฐที่เรียกว่าราชพลีเพื่อที่รัฐจะได้นำภาษีหรือทรัพย์นั้นไปพัฒนาสังคมต่อไป ใช้จ่ายทรัพย์เพื่อทำบุญบารุงสมณะชีพราหมณ์ให้มีความสุขตามอัตตภาพในการใช้จ่ายทรัพย์นั้น พระพุทธเจ้าให้คำนึงถึงความพอประมาณตามหลักโยนิโสมนสิการ ให้ใช้จ่ายตามความจำเป็นไม่มากหรือน้อยจนเกินไป ให้ใช้จ่ายตามหลักโมคอาทียะ และให้ใช้จ่ายตามหลักสมชีวิตา คือการใช้จ่ายอย่างพอเพียง รู้จักวางแผนในการใช้จ่ายแต่ละอย่างไม่ให้รายจ่ายมากกว่ารายรับ เป็นอยู่อย่างพอดีและพอเพียงคือไม่ให้ฝืดเคืองเกินไปและไม่ฟุ่มเฟือย การจะทำได้อย่างนี้ต้องมีการวางแผนทางการเงินที่ดี คือต้องรู้ว่าตัวเองมีเงิน(ทรัพย์) อยู่เท่าไร ต้องมีการใช้จ่ายอะไรบ้างในแต่ละวันและจะสามารถหาเงิน(ทรัพย์)มาได้อีกเท่าไร ก็คือการรู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่ายนั่นเอง ยิ่งทำได้ละเอียดเท่าไรยิ่งทำให้เราสามารถบริหารเงิน(ทรัพย์)ที่เรามีอยู่ให้สมดุลกับการดำเนินชีวิตได้มากเท่านั้น เพราะจะช่วยให้สามารถประเมินรายรับ-รายจ่ายของตนเองในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ได้ เช่น รายรับ-รายจ่ายในหนึ่งวัน หนึ่งเดือน หรือหนึ่งปี เป็นต้นไป นอกจากนี้แล้วเราต้องประเมินสินทรัพย์ที่มีอยู่ด้วยไม่ว่าจะเป็นสินทรัพย์ที่อยู่ในรูปของเงินสด รถ บ้าน

หรือที่ดิน ฯลฯ รวมถึงภาระหนี้สิน ทั้งระยะสั้น และระยะยาว เพื่อนำไปประมาณการและวางแผนทางการเงินในขั้นต่อไปโดยการใช้จ่ายทรัพย์สินที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นหลักการที่ครอบคลุมทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคล ส่วนรวม และสังคม เช่นหลักการใช้จ่ายตามหลักของโมคคาทียะ ให้ใช้จ่ายทรัพย์สินเลี้ยงตนเอง ครอบครัว ญาติให้มีความสุข จากนั้นให้ใช้จ่ายเพื่อสังคม ทำราชพิธีคือการเสียภาษี บำรุงสมณชีพราหมณ์ เหล่านี้เป็นการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ตนเองและผู้อื่นโดยแท้ นอกจากการใช้จ่ายตามหลักโมคคาทียะแล้วการใช้จ่ายตามหลักโยนิโสมนสิการก็เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เพื่อแนวทางในการพิจารณาในการจะใช้ทรัพย์สินแต่ละครั้งว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อพัฒนาชีวิตตนเองและสังคมอย่างแท้จริง ไม่ใช่ใช้จ่ายเพื่อความฟุ้งเฟ้อส่วนการเก็บออมเพื่อใช้จ่ายในยามจำเป็นนั้น พระพุทธเจ้าให้กันเงินส่วนนี้ออกไปต่างหากถ้าไม่ถึงคราวมีเหตุจำเป็นจริงๆ แล้วเงินส่วนนี้ไม่ต้องนำออกมาใช้ สมัยปัจจุบันนี้ก็คงจะเป็นการฝากธนาคารชนิดฝากประจำซึ่งมีกำหนดระยะเวลาในการถอนไม่ใช้ถอนได้ทุกวันตลอดเวลาเหมือนฝากเผื่อเรียก สำหรับการนำทรัพย์สินไปลงทุน พระพุทธเจ้าให้กันทรัพย์สินไว้ ๒ ส่วนเพื่อนำไปลงทุนเพื่อทำให้ทรัพย์สินงอกเงยขึ้นมาแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการลงทุนเป็นอย่างยิ่งเพราะพระองค์ให้กันทรัพย์สินไว้ถึง ๒ ส่วน จาก ๔ ส่วนนั่นก็คือครึ่งหนึ่งของทรัพย์สินทั้งหมด การลงทุนก็คือการแสวงหาทรัพย์สิน หลักของการเป็นนักลงทุนที่ดีก็คือการมีสายตายาวไกล รู้ว่าสินค้าใดควรนำไปลงทุนหรือควรนำไปขาย นำไปขายที่ใดด้วยราคาเท่าใด รู้จักตลาดคือแหล่งที่จะนำสินค้าไปขาย หรือไปรับสินค้ามาขาย รู้ความต้องการของลูกค้าว่าต้องการสินค้าแบบใด มีแหล่งเงินทุนในการที่จะนำมาต่อยอดทำการค้า มีเครือข่ายที่ดีในการทำการค้าร่วมกัน การลงทุนในพุทธศาสนานอกจากพระพุทธเจ้าจะตรัสให้ลงทุนเพื่อทำให้ทรัพย์สินงอกเงยขึ้นแล้ว ยังมีการลงทุนอีกประการหนึ่งที่กล่าวถึง ก็คือการลงทุนในบุญ หรือการสั่งสมบุญ เพราะการสั่งสมบุญเป็นการทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวประสบกับความสุข ความเจริญ ทำให้ชีวิตมีความมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรม

เป้าหมายของโมคคาทียะ ๔ เป้าหมายของโมคคาทียะ ๔ เมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือการรู้จักแสวงหาทรัพย์สินโดยทางที่สุจริตไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมให้บอบช้ำจากการลงทุนหรือแสวงหาทรัพย์สินของเรา เมื่อแสวงหาทรัพย์สินมาได้แล้วก็รู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม ใช้จ่ายทรัพย์สินอย่างมีสติ ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป หรือตระหนี่จนเกินไป การรู้จักเก็บออมทรัพย์สินไว้ใช้ในคราวจำเป็นอันเป็นการแสดงออกถึงความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต มีการเตรียมความพร้อมในการเผชิญกับเหตุไม่คาดฝันอยู่เสมอ ส่วนหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางหรือมีขั้วมาปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ได้แม้ในโลกโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย ความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม"

หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณา ๕ ส่วนคือ

กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อ ความมั่นคง และ ความยั่งยืน ของการพัฒนา

คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคควรมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือเงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้

เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติเงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

วิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการของเศรษฐกิจพอเพียง คือการผลิตที่ทำให้สามารถอุ้มชูตัวเองได้ กล่าวคือ ในครอบครัว ในหมู่บ้าน หรือในชุมชนจะต้องมีการผลิตที่มีความพอเพียง และบางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้

ตัวอย่างเช่น ครอบครัวที่มีอาชีพทำนา ก็ให้ปลูกข้าวที่ไว้บริโภคและเก็บไว้ไว้บริโภคตลอดปี และถ้ายังมีพื้นที่เหลือ ก็ให้ปลูกข้าวเพื่อที่จะขายแต่ถ้าปลูกข้าวที่จะขายในพื้นที่ทั้งหมด เมื่อได้ผลผลิตมาก็ส่งขายหมด ทำให้ต้องไปซื้อข้าวมาบริโภค ก็จะต้องเสียค่าข้าวเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นระบบเศรษฐกิจพอเพียง จึงสามารถพัฒนาได้ใน ๓ ระดับ เริ่มจากครอบครัว ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม เมื่อแต่ละครอบครัวมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง สามารถพึ่งพาตนเองได้ ก็ช่วยกันพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ให้เข้มแข็ง ซึ่งถ้าแต่ละชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ก็พัฒนาสร้างเครือข่ายระบบเศรษฐกิจระหว่างชุมชนก็จะทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้มแข็งด้วย ทุกครอบครัวสามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แม้ว่าเราจะไม่ได้เป็นผู้ผลิต โดยยึดหลัก ดังนี้

- ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย
- รู้จักประหยัด
- รู้จักออมเงิน
- ไม่เป็นหนี้สิน
- ครอบครัวมีความสุข

เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นที่ การเอาตัวรอด เป็นฐาน มุ่งสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่พอเพียง จากเล็กไปหาใหญ่ จากง่ายไปหายาก จากน้อยไปหามาก (ที่ไม่เกินกำลัง) แล้วไม่เน้นที่การแข่งขันกัน โดยดำเนินกิจกรรมไปอย่างไม่เร่งรีบ ได้ผลผลิตที่ควรได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ไม่ขาดคุณภาพ) แต่ไม่เน้นปริมาณ เมื่อเลี้ยงตนเองแล้วเหลือ ก็เชื่อมทุนกัน (สหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน) สุดท้ายคือ ยั่งยืน เมื่อประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือการทำธุรกิจก็สามารถผ่านพ้นไปได้โดยสามารถเอาชนะปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไปได้ และดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงและมีความสุข

หลักโภควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้วมีส่วนที่เหมือนกันและต่างกันดังนี้

หลักการของโภควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกันตรงที่หลักโภควิภาค ๔ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว ส่วนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงตรัสประทานแก่ประชาชนชาวไทย เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ส่วนที่เหมือนกันของหลักโภควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็คือการรู้จักจัดสรรทรัพย์ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ออกเป็นส่วนตัวหรือเป็นกองๆ เพื่อสะดวกในการใช้สอย ที่แตกต่างกันก็คือหลักโภควิภาค ๔ มุ่งเน้นไปที่การจัดสรรทรัพย์ที่เป็นสังหาริมทรัพย์คือเงิน ส่วนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นไปที่การจัดสรรที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ วิธีการของหลักโภควิภาค ๔ กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เหมือนกันคือการรู้จักใช้จ่ายอย่างมีสติ รู้จักประมาณในการใช้จ่าย มีการสร้างภูมิคุ้มกันตนเองคือการเก็บออมเพื่อใช้ในอนาคตเมื่อมีเหตุไม่คาดคิดเกิดขึ้น ใช้สติปัญญาและเหตุผลในการนำเงินไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยขึ้นมาเป้าหมายของหลักโภควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เหมือนกันคือทั้งสองหลักมุ่งให้สามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างปกติ และมีความสุข สามารถทำให้ทรัพย์งอกเงย

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

องค์กรทางพระพุทธศาสนาควรนำเสนอหลักการโภควิภาค ๔ ซึ่งเป็นหลักการจัดสรรโภคทรัพย์ที่พระพุทธเจ้าได้ประทานไว้ให้เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปี แต่ก็ยังเป็นหลักการที่ทันสมัยสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ควรมีการเผยแพร่ออกไปสู่วงกว้าง ยิ่งปัจจุบันนี้ประชาชนส่วนมากหันมาสนใจการจัดการโภคทรัพย์หรือการวางแผนทางการเงินอย่างแพร่หลาย ถ้าองค์กรทางพระพุทธศาสนามีการนำเสนอหลักโภควิภาค ๔ อย่างเป็นระบบแล้วเชื่อได้ว่าย่อมเป็นที่สนใจแก่ประชาชนทั่วไปและหลักการนี้จะเป็นหลักการวางแผนทางการเงินเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ปัจเจกชนและสังคมส่วนรวม เพราะหลักการโภควิภาค ๔ พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างครอบคลุมทั้งการใช้จ่ายทรัพย์ การเก็บออมทรัพย์และการนำทรัพย์ไปลงทุน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำ

- ๑) การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบพุทธเศรษฐศาสตร์กับโภควิภาค ๔
- ๒) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ๓) การประยุกต์หลักโภควิภาค ๔ กับกาาดำเนินชีวิตของประชาชนในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๘๐ พรรษาเกิดไทของคราชน, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘๒.

_____ .พุทธธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๙ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ .เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล คีมทอง,

๒๕๓๘.

_____ .พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรม

ราชูปถัมภ์ ๒๕๓๒.

กิตติพัฒน์ แสนทวีสุข. เงินทองต้องใส่ใจเล่ม ๑ วางแผนการเงินส่วนบุคคล.

กรุงเทพมหานคร : ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. ๒๕๕๐.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ ๙ . กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน.

ทฤษฎีใหม่. กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็คริเอชั่น, ๒๕๓๘.

ใจ โดมิงเกซ และวิกกี โรบิน (พล วงศ์พฤกษ์ แปล). เงินหรือชีวิต เปลี่ยนทัศนคติต่อเงิน

สู่อิสรภาพของชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๖.

โจ มณฑาณี ตันติสุข. เงินเรื่องใหญ่ที่โรงเรียนไม่เคยสอน. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ออฟฟิศเมท, ๒๕๔๙.

พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). ธรรมะกับการลงทุน...สู่เศรษฐกิจฐานสุข. กรุงเทพมหานคร

: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). พจนานุกรมบาลี – ไทยสำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุง.

กรุงเทพมหานคร บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุด ศัพท์วิเคราะห์.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง, พ.ศ. ๒๕๕๐

พระบรมราชาบาท ๑๖๘ องค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จัดพิมพ์เพื่อ

เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕

ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิคอนราด

อาคเนศวร์, ๒๕๔๑.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด กรุงเทพมหานคร :

สถาบันนโยบายการศึกษา, ๒๕๓๙.

ชูเมกเกอร์ อี.เอฟ. “จิตต์แจ้ว” เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ. แปลโดย สมบูรณ์ ศุภศิลป์

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘.

เบอร์นาร์ด ลีตาร์. “เงินตราแห่งอนาคต” แปลโดย จินตลา วิเศษกุล. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา. ๒๕๔๗.

ประติพันธ์ อปรมัย, สร้างทีมงานตามหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ. สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง,

กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการฝ่ายพุทธทาสศึกษา, ๒๕๕๐.

ภูมิปัญญาตกกระแสม, ทางรอดในภาวะเศรษฐกิจถดถอย โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้าวิชาการ, พ.ศ. ๒๕๕๑.

ศิริรัตน์ ศุกรภาค, ศุภชัย สิริสุขขจร. บริหารเงินให้รวยอย่างเหลือกินเหลือใช้. กรุงเทพมหานคร

: บริษัทมายเบสบุคส์จำกัด. ๒๕๕๓.

สุพจน์ จุณอนันตธรรมและคณะ. เศรษฐธรรมธรรมะทางเศรษฐกิจแนวคิดแห่งเศรษฐศาสตร์.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ openbooks . ๒๕๕๓.

สุวรรณ สภาอนันท์. เงินกับศาสนาเทพพุทธแห่งยุคสมัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มูลนิธิโกมล คีมทอง. ๒๕๔๒.

สุเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องพระยุคลบาท, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔.

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย, อ่างในกระทรวงศึกษาธิการ, ทฤษฎีใหม่ในหลวงวิธีชีวิตที่พอเพียง,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พุทธศาสนสุภาษิต ฉบับสมบูรณ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิด

และทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว,

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๔๑.

ประกาศ ภาคราษฎรบาล. พลิกชีวิตด้วยการลงทุน เขียนหุ่นปั้นล้าน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

วังมีเดีย จำกัด. ๒๕๕๓.

ประเวศ วะสี, ศ.นพ. ปาฐกถาปวย อังภากรณ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทาง

เศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน,

๒๕๔๑.

วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ, กรุงเทพมหานคร : บริษัท

สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓.

วรากร สามโกเศศ, รู้จักใช้เข้าใจเงิน, กรุงเทพมหานคร: บริษัทดาวฤกษ์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด,

๒๕๔๙.

วิกรม กรมดิษฐ์, ผมจะเป็นคนดี ก่อร่างสร้างธุรกิจ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ

๒๕๕๑.

หลวงเทพรัตนคุณิษฐ์. ธาตุปทีปิกา หรือพจนานุกรม บาลี – ไทย แผนกธาตุ,

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๘.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์

สาขาต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),

๒๕๔๔.

อุดม บัวศรี, รศ. ผญาภอม ปรัชญาชีวิตอีสาน, ขอนแก่น : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗.

อาชว เตาลานนท์, ดร, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Road to Sustainable Economy,

กรุงเทพมหานคร : หจก.เม็ดทรายพรินติ้ง, ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันทะ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจาก

มุมมองของพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา

พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย . มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสมโภช จิตญาโณ (ศรีพันธ์). “ศึกษาเชิงวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ตามแนว

พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย . มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล. “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย”. วิทยานิพนธ์

เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

พุทธิตา รักพงษ์, “การศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีภาควิภาค ๔”, สาร

นิพนธ์ ศาสตรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาจุลศักดิ์ จิรวทฺธโน, “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์

อีสาน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๗.

พระธานี เขมธมโม (จำปา), “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๐.

มณูญ มุกขประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิด

เศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร

ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, “การใช้การสร้างตัว ชีววัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดย

เปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขา

พุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภราชกูร์), “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธ

ธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ภาคผนวก
ภาพประกอบการสัมภาษณ์

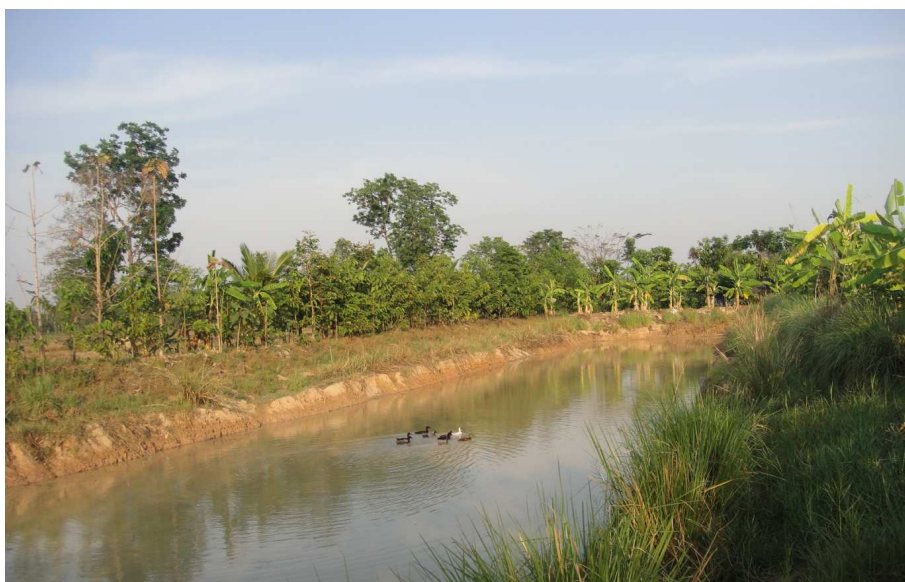
สัทภษณนายคำนึ่ง เจริญศิริ อายุ ๓๖ ปี ปราชญ์ชาวบ้านปี ๒๕๕๔
๗๗/๒ บ้านสุขวัฒนา ตำบลชุมแสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

ปลูกต้นไม้ ๓ ปี

ปลูกต้นไม้ผสมผสาน

บ่อเลี้ยงปลา

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านแสงจันทร์ ตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
นายไพรัตน์ ชื่นศรี อายุ ๕๑ ปี

แอร์วะะ ช่วยเพิ่มแรงดันน้ำ

การทำปุ๋ย

เลี้ยงสุกร

การสร้างบ้านดิน

การปลูกต้นไม้ที่คันทนา

การเลี้ยงไส้เดือนแอฟริกาเพื่อกำจัดกากอาหารและใบไม้

การปลูกป่าเบญจพันธ์

สัมภาษณ์นายคำเตื่อง ภาชี อายุ ๕๙ ปี ปราชญ์ชาวบ้าน
๔๐ หมู่ ๘ บ้านโนนเขวา ตำบลห้วยฝาย อำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์

ผักสวนครัว

สระน้ำพืชผักน้ำและเลี้ยงปลา

ปลูกผัก

เรือนเพาะต้นไม้

ปลูกลำไยสลับกับปลูกต้นไม้

ทำน้ำหมัก

ไร่นาสวนผสม

การสัมภาษณ์นายสุวรรณ กันภัย อายุ ๖๖ ปี ปราชญ์บ้านสำโรง
๗๘ หมู่ ๙ บ้านสำโรง ตำบลสนม อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์

บ่อเลี้ยงปลาโดยขุดเองหนึ่งใน ๑๐ สระ

ถนนและรั้วผักกินได้

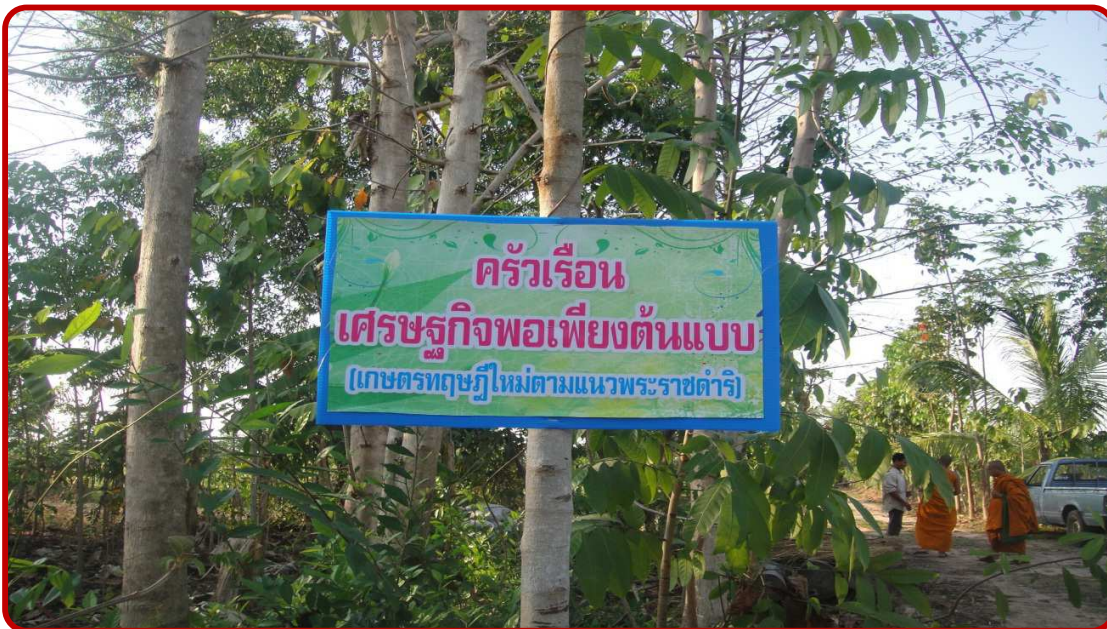
ปลูกผักสวนครัว

ปลูกไม้ผล

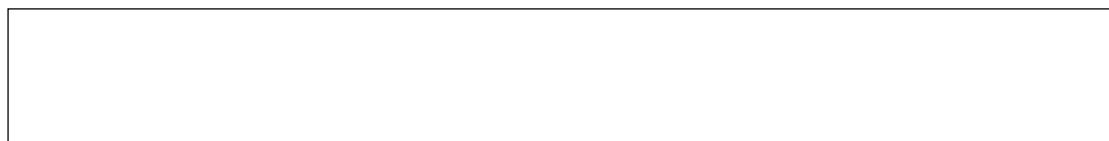
ภาคผนวก ก
ภาพประกอบการสัมภาษณ์

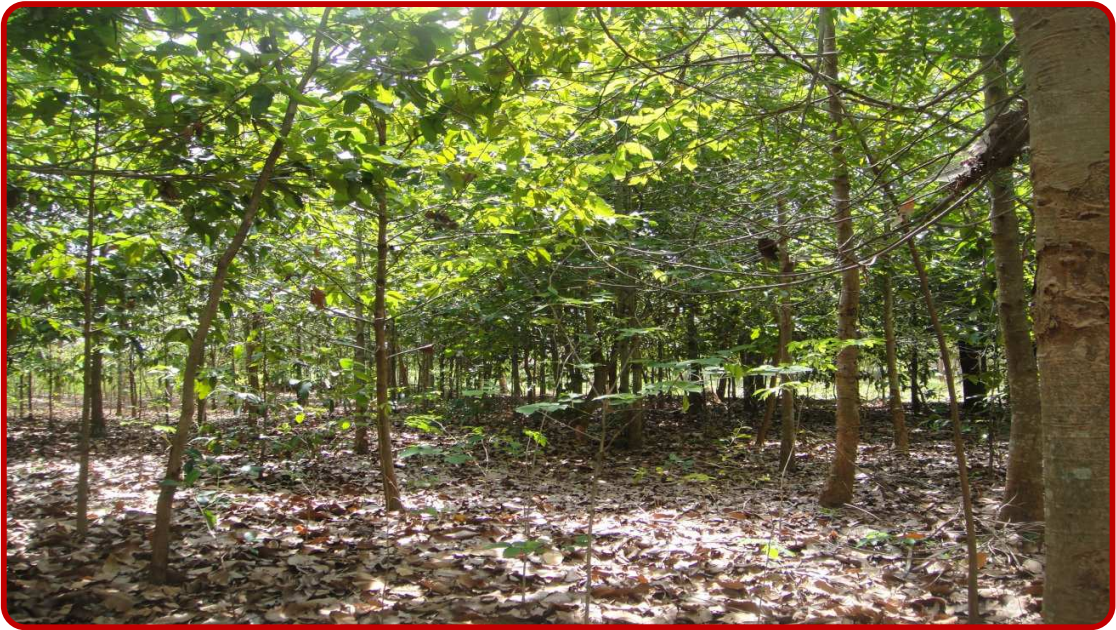

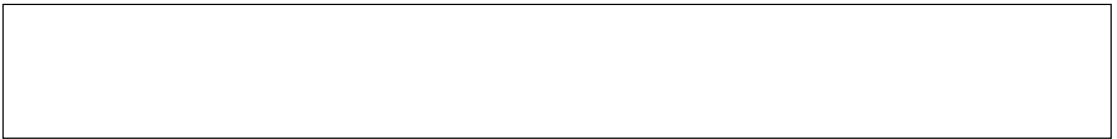

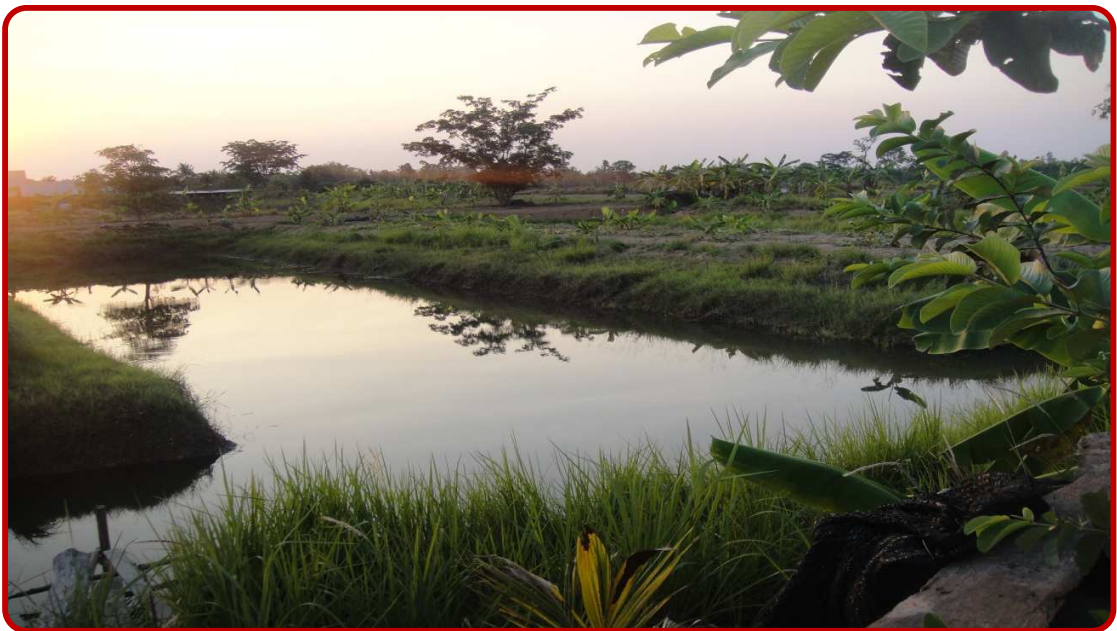
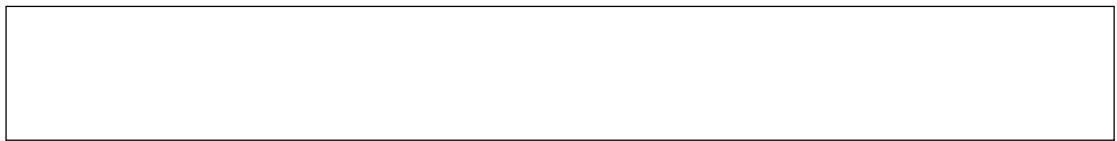

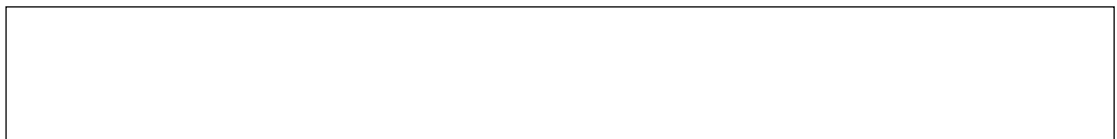

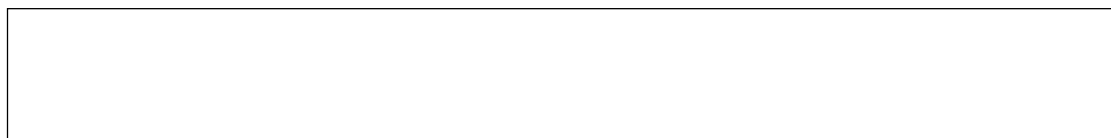
พื้นที่ปลูกชะอม นายโกศล หมายถึง ปราชญ์ชาวบ้าน
บ้านมะเมียง ต. โขคนาสาม อ.ปราสาท จ.สุรินทร์

ครอบครัวของ นายคำหึ่ง เจริญศิริ

ภาคผนวก ข

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์และข้อมูลการสัมภาษณ์

ข้อมูลการสัมภาษณ์

พ่อคำเตื่อง ภาษี

บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๘ บ้านโนนเขาวา ต. หัวฝาย อ. แคนดง จ.บุรีรัมย์
ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี ทำเศรษฐกิจพอเพียงมา ๓๐ ปี เริ่มต้นจากการซื้อที่ดินประมาณ ๕๐ ไร่ ๑,๒๐๐ บาท

ความพอเพียง คือ การรู้จักตน รู้จักพอประมาณ

ด้านจิตใจ ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักอริยสัจ ๔

ด้านสังคม เป็นวิทยากรให้ความรู้ ใช้บ้านเป็นสถานที่ฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ่อคำเตื่องไม่ได้แบ่งพื้นที่ตามหลักที่กำหนดไว้ในทฤษฎีใหม่ แต่ใช้ความเหมาะสมเป็นเกณฑ์ในการทำเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านเทคโนโลยี ใช้เทคโนโลยีน้อยที่สุดเพราะเทคโนโลยีทำให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อม

ด้านเศรษฐกิจ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุข ด้วยหลักของเศรษฐกิจพอเพียง

ประวัติและผลงานพ่อคำเตื่อง ภาษี

พ่อคำเตื่อง ภาษี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นบุตรคนที่ ๖ ในบรรดาพี่น้อง ๘ คน ของพ่อไพรและแม่สี ภาษี แต่งงานกับแม่อมร งามชัด มีบุตรชาย ๒ คน และบุตรสาว ๑ คน พื้นเพครอบครัวของพ่อคำเตื่องตั้งแต่สมัยพ่อ แม่ เป็นคนหมู่บ้านหนองคำบ่อ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อมาพ่อแม่ของพ่อคำเตื่องได้พากันอพยพโยกย้ายครอบครัว มาตั้งถิ่นฐานยังบ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๘ บ้านโนนเขาวา ตำบลหัวฝาย อำเภอแคนดง จังหวัด บุรีรัมย์ ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี

ประวัติการศึกษาและศึกษาดูงาน

-จบการศึกษาปีที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๐๕

-ผ่านการอบรมหลักสูตรการพัฒนาชุมชน จาก โรงเรียน คา นา อาล หรือ เซมาอีลดง จากประเทศ เกาหลีใต้ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๓๕

- ผ่านการอบรมหลักสูตรพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จากประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖

-วุฒิการศึกษา บัณฑิตกิตติมศักดิ์ศิลปศาสตรสาขาพัฒนาชุมชน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๓๙

รางวัลที่ได้รับ

๑. รางวัล ผู้นำอาชีพก้าวหน้าดีเด่นปีพ.ศ. ๒๕๓๔
๒. รางวัล ผู้นำชุมชนตัวอย่าง ด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔
๓. รางวัล คนดีศรีสังคม เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕
๔. รางวัล ครูภูมิปัญญา รุ่นที่ ๑ ประกาศเกียรติคุณ เมื่อ วันที่ ๑ พ.ค.๒๕๔๔
๕. รางวัล ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ศิลปศาสตร สาขาพัฒนาชุมชน จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ในปีการศึกษา ๒๕๓๖-๒๕๓๗.
๖. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ดิเรกคุณาภรณ์ (อันเป็นที่สรรเสริญยิ่ง ชั้นเหรียญเงิน) พ.ศ. ๒๕๔๗

นายไพรัตน์ ชื่นศรี

บ้านแสงจันทร์ ต. สนามชัย อ.สตึก จ.บุรีรัมย์ อาชีพ เกษตรกร วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

พอดี พออยู่ พอกิน พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ มีความสุข มีเหตุผล ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือบนทางสายกลาง

๑.๑ ด้านจิตใจ

มีจิตใจที่ดี มองโลกในแง่ดี เผื่อแผ่ความดี ความรักให้กับคนทุกคน ผูกพันจิตใจในเรื่องการทำสมาธิ อย่างสม่ำเสมอ มีจิตสำนึกดี มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งย่อมนำมาซึ่งความรัก ความอบอุ่น ภายในครอบครัว ชุมชน ชาติ และโลก มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม นำมาซึ่งความสามัคคีธรรม

๑.๒ ด้านสังคม

ดำเนินชีวิตตามหลักขรรษาธรรม ทำตัวเองให้ดี ปฏิบัติดี และเผื่อแผ่ไปยังลูกหลาน คนใกล้ชิด คนที่รัก ชุมชน ดำดั่งอย่าง สัมมาอาชีพที่ดี ปฏิบัติตามหลักศาสนา ดังอย่างที่ดีย่อมมีค่ากว่าคำสอน ให้ความร่วมมือที่ดีกับสังคม และประเทศชาติเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สร้างสิ่งแวดล้อมของตัวเองให้ดี ปลุกฝังจิตสำนึกของคนใกล้ตัว ลูก หลาน คนในชุมชน ให้ร่วมกันมีจิตสำนึกในการดูแลรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมโดยลงมือปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม ปลุกต้นไม้ให้มากเพื่อลดภาวะโลกร้อน สร้างสรรค์แผ่นดินในชุมชน อย่างยั่งยืน ด้วยมือเรา

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

ไม่ปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่นำมาประยุกต์ใช้ ผสมผสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ประยุกต์ทำเหมือนงานวิจัย จนเกิดเป็นองค์ความรู้ สามารถให้ชุมชน นำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และการประกอบสัมมาอาชีพได้ และเลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับ ตัวเอง ความต้องการของชุมชน สภาพแวดล้อมภูมิประเทศ โดยใช้ภูมิปัญญาของเราเองเป็นตัวตั้ง

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

เมื่อมีการประกอบสัมมาอาชีพในพื้นที่ เกษตรกรรากหญ้านำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอ เียงมาใช้ มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล พึ่งตนเอง พึ่งพาตนเอง เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ก็พออยู่พอกิน เหลือกินก็แจก เหลือแจกก็ขาย กลายเป็นวิสาหกิจชุมชน รวมกันขาย เป็นเศรษฐกิจของชุมชน และประเทศต่อไป

๒. ความมีเหตุผล

ความเป็นอยู่ของแต่ละคนจะดี ย่อมอาศัยความมีเหตุผลในการอยู่ร่วมกัน ทั้งการด้าน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ประเพณี การประกอบสัมมาอาชีพเต็มที่พื้นที่ สังคมอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุขมีสิ่งแวดล้อมที่ร่วมกันสร้างระบบนิเวศที่ดี ไม่มีอบายมุขมีการสร้างคนรุ่นต่อ ๆ ไป จะเห็น สังคมของความสุขร่วมกันชั่วลูกชั่วหลาน

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

ด้วยความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ประมาท มีการออมเงิน ออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ มี การปลูกต้นไม้เป็นบำนาญชีวิต มีการสร้างหลักประกันของสังคมในการรวมกลุ่มในรูปแบบของ สหกรณ์วิสาหกิจชุมชน มีการให้หลักธรรมาภิบาลในการอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุผล มีการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดแก่ลูกหลานสืบต่อไป ซึ่งจะส่งผลในทุก ๆ ด้าน ต่อไป

๓.๑ ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบสานต่อกันมา ในเรื่องของความเป็นอยู่ การทำมาหา กิน วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา การเมือง การปกครอง การนับถือผี บรรพบุรุษ การทำบุญ ภูมิ

ปัญญาในเรื่อง งานช่าง งานศิลปะ วัฒนธรรม หมอยา การใช้สมุนไพร กินผักให้เป็นยา การนวดแผนโบราณ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สืบสานมาอย่างดี

๓.๒ ภูมิธรรม : ชื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

เป็นองค์ความรู้ในการปฏิบัติตัวของคนในเรื่องภูมิธรรม ซึ่งจะส่งต่อให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ใช้หลักธรรมในการครองตน ครองคน ครองงาน หลักการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างอยู่เป็นสุข ซึ่งเป็นหลักทางศาสนา เช่น พุทธศาสนาเรา ทำให้คนมีความมั่นคง มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อยู่ในสังคมอย่างยั่งยืน

๔. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การทำให้คนในชาติมีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย มั่นคง ยั่งยืน ชั่วลูกชั่วหลาน บนสังคมที่มีความอยู่ดีมีสุข

๔.๑ ระดับครอบครัวเป็นครอบครัวที่อบอุ่น มีความสุข

คุณพ่อคำหึง เจริญศิริปราชญ์ชาวบ้านสาขาเกษตรธรรมชาติ

บ้านสุขวัฒนา ต. ชุมแสง อ. สดึก จ. บุรีรัมย์

๑.ความพอเพียง หมายถึงอะไร

การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สามารถพึ่งตนเองได้เมื่อพึ่งตนเองได้แล้วก็เอื้อเพื่อต่อผู้อื่นและสังคมโลก ต่อธรรมชาติอยู่กันอย่างสมดุลย์

๑.๑ ด้านจิตใจ

ใจที่เราระลึกว่าเราพอใจในสิ่งที่มี ความสุขใจ ไม่วิตกกังวล ไม่มีความกลัว ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เมื่อทำดีที่สุดแล้วก็วาง มีความสุขในการทำงานและช่วยเหลือผู้อื่น

๑.๒ ด้านสังคม

เมื่อเราไม่เบียดเบียนตน สามารถพึ่งตนเองได้แล้วก็พร้อมที่จะช่วยเหลือสังคม สังคมมีการแบ่งปันเอื้ออาทรซึ่งกันและกันอยู่กันอย่างสมดุลมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ถ้าทำเศรษฐกิจพอเพียง คือ การสะสมทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิมให้กลับคืนมา เช่น ปัจฉัย ๔ ให้ครบ ดิน น้ำ ป่า ให้อุดมสมบูรณ์ มีความร่มเย็นสงบสุขมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

เทคโนโลยีเหมือนดาบสองคม ถ้าเอามาใช้ในทางที่ถูกต้องเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล ถ้าเอามาใช้ในทางผิดก็เป็นโทษอย่างมหาศาลเช่นกัน

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

เมื่อเราทำถึงที่สุดแล้ว ฟุ้งตนเองได้แล้ว และสะสมทรัพย์ากรธรรมชาติได้มากแล้ว ธรรมชาติก็จะให้เราเอง ส่วนใหญ่เศรษฐกิจจะมองถึงแต่เงินเพียงอย่างเดียว แต่รายได้ที่ไม่ใช่เงินมากมายมหาศาล เช่น ดิน น้ำ ป่า ที่เป็นรายได้ทางธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติกลับคืนมานั้นแหละ เศรษฐกิจก็จะกลับคืนมาด้วย

๒. ความมีเหตุผล

นำเอาหลักของพระพุทธศาสนามาใช้ เช่น อริยสัจ ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ นี้แหละคือความจริง

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างธรรมชาติกลับคืนมาแล้ว ธรรมชาติก็จะคุ้มกันเราเอง

๓.๑ ภูมิปัญญา: มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

ความรู้ที่แท้จริง ต้องลงมือปฏิบัติให้จริงและที่สำคัญที่สุด ความรู้ของคนในชุมชนผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อที่จะประยุกต์ต่อยอดกับสังคมยุคปัจจุบัน

๓.๒ ภูมิธรรม: ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

มีความมุ่งมั่น ตั้งมั่น ศรัทธา เลื่อมใสในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ดีที่สุดแล้วก็วางอยู่บนความผาสุกที่แท้จริง ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเดินไปสู่เส้นทางสู่อิสรภาพ

๔. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การสร้างโลกใบนี้ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ร่มเย็น สงบสุข มนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติอยู่กันอย่างสมดุลกัน

๔.๑ ระดับครอบครัวคนในครอบครัวเข้าใจกัน เอาใจกัน เป็นครอบครัวใหญ่ พ่อ แม่ ลูก อยู่ร่วมกัน

๔.๒ ระดับสังคมเมื่อทุกคนมีเศรษฐกิจพอเพียง มีใจเป็นหนึ่งเดียว ก็จะเป็นอำนาจเป็นพลังในการสร้างสังคมร่วมกันให้น่าอยู่ โดยเริ่มจากปัจเจกจนเข้มแข็ง แล้วก็เกิดการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจนสามารถเชื่อมโยงถึงระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ถึงระดับประเทศ

ลักษณะและเหตุและปัจจัยของพื้นที่ตนเองโดยประยุกต์จากเกษตรทฤษฎีใหม่ มีการออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ออมอากาศดังนี้

๑. การใช้จ่ายทรัพย์นำทรัพย์ที่ได้มาแปรเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า นั้นคือ ความยั่งยืนที่แท้จริง

๑.๑ เก็บไว้เลี้ยงตนเองและครอบครัวถ้าเราให้กับธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติก็จะให้เรา
เอง

๑.๒ ใช้ลงทุนใช้ลงทุนให้กับธรรมชาติ เริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ ตามเหตุปัจจัยของตนเองมี เช่น ใช้จัดการจัดการเรื่องที่เป็น เช่น แหล่งน้ำ ปรับที่ให้อยู่ในระบบจัดการง่าย สามารถ
พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

๑.๓ เก็บไว้ใช้คราวจำเป็น (การออมทรัพย์) การออมไม่จำเป็นการออมที่เป็นตัวเงิน
แต่จะออมด้วยธรรมชาติ ต้องเรียนรู้ว่าชีวิตเกิดมาทำไม ทำไมต้องเกิดมา และเกิดมาเพื่ออะไร เมื่อ
เรารู้แล้วนั้นแหละเราจะรู้จักการใช้ชีวิต เช่น การออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์

แบบสัมภาษณ์งานวิทยานิพนธ์

แบบสัมภาษณ์ระบบเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙

สถานภาพโดยทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....เพศ.....
.....เวลา.....สถานที่.....บ้าน.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
อาชีพ.....อายุ.....ปี สถานภาพ.....
ศาสนา.....อาชีพ.....
ระดับการศึกษา.....

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๑ ดานจิตใจ

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๒ ด้านสังคม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ความมีเหตุมีผล

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๑ ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบครอบ และระมัดระวัง

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒ ภูมิธรรม : ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

.....

.....

.....

.....

.....

๓. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

๓.๑ระดับครอบครัว

๓.๒ ระดับสังคม

๔. การแบ่งพื้นที่ทำกิน

แบบสัมภาษณ์ระบบเศรษฐกิจพอเพียง

๑. การใช้จ่ายทรัพย์สิน

.....
.....

๑.๑ เก็บไว้เลี้ยงตนเองและครอบครัว

.....
.....
.....
.....
.....

๑.๒ ใช้ลงทุน

.....
.....
.....
.....
.....

๑.๓ เก็บไว้ใช้คราวจำเป็น (การออมทรัพย์)

.....
.....
.....

พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินุธโร) ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์และข้อมูลการสัมภาษณ์

ข้อมูลการสัมภาษณ์

พ่อคำเตื่อง ภาษี

บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๘ บ้านโนนเขวา ต. ห้วยผาย อ. แคนดง จ.บุรีรัมย์
ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี ทำเศรษฐกิจพอเพียงมา ๓๐ ปี เริ่มต้นจากการซื้อที่ดินประมาณ ๕๐ ไร่ ๑,๒๐๐ บาท

ความพอเพียง คือ การรู้จักตน รู้จักพอประมาณ

ด้านจิตใจ ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักอริยสัจ ๔

ด้านสังคม เป็นวิทยากรให้ความรู้ ใช้บ้านเป็นสถานที่ฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ่อคำเตื่องไม่ได้แบ่งพื้นที่ตามหลักที่กำหนดไว้ในทฤษฎีใหม่ แต่ใช้ความเหมาะสมเป็นเกณฑ์ในการทำเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านเทคโนโลยี ใช้เทคโนโลยีน้อยที่สุดเพราะเทคโนโลยีทำให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อม

ด้านเศรษฐกิจ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุข ด้วยหลักของเศรษฐกิจพอเพียง

ประวัติและผลงานพ่อคำเตื่อง ภาษี

พ่อคำเตื่อง ภาษี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นบุตรคนที่ ๖ ในบรรดาพี่น้อง ๘ คน ของพ่อไพรและแม่สี ภาษี แต่งงานกับแม่อมร งามชัด มีบุตรชาย ๒ คน และบุตรสาว ๑ คน พื้นเพครอบครัวของพ่อคำเตื่องตั้งแต่สมัยพ่อ แม่ เป็นคนหมู่บ้านหนองคำป่อ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อมาพ่อแม่ของพ่อคำเตื่องได้พากันอพยพโยกย้ายครอบครัว มาตั้งถิ่นฐานยังบ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๘ บ้านโนนเขวา ตำบลห้วยผาย อำเภอแคนดง จังหวัด บุรีรัมย์ ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี

ประวัติการศึกษาและศึกษาดูงาน

-จบการศึกษาปีที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๐๕

-ผ่านการอบรมหลักสูตรการพัฒนาชุมชนจากโรงเรียนคานาฮาล หรือ เซมาอีลดง จากประเทศเกาหลีใต้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕

- ผ่านการอบรมหลักสูตรพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จากประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖

-วุฒิการศึกษา บัณฑิตกิตติมศักดิ์ศิลปศาสตรสาขาพัฒนาชุมชน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๓๙

รางวัลที่ได้รับ

๑. รางวัล ผู้นำอาชีพก้าวหน้าดีเด่นปีพ.ศ. ๒๕๓๔
๒. รางวัล ผู้นำชุมชนตัวอย่าง ด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๔
๓. รางวัล คนดีศรีสังคม เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕
๔. รางวัล ครูภูมิปัญญา รุ่นที่ ๑ ประกาศเกียรติคุณ เมื่อวันที่ ๑ พ.ค.๒๕๔๔
๕. รางวัล คุชฌีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ศิลปศาสตร์ สาขาพัฒนาชุมชน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ในปีการศึกษา ๒๕๓๖-๒๕๓๗.
๖. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ดิเรกคุณาภรณ์ (อันเป็นที่สรรเสริญยิ่ง ชั้นเหรียญเงิน) พ.ศ. ๒๕๔๗

นายไพรัตน์ ชื่นศรี

บ้านแสงจันทร์ ต.สนามชัย อ.สตึก จ.บุรีรัมย์ อาชีพเกษตรกร วุฒิการศึกษา
ปริญญาตรี

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

พอดี พออยู่ พอกิน พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ มีความสุข มีเหตุผล ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือบนทางสายกลาง

๑.๑ ด้านจิตใจ

มีจิตใจที่ดี มองโลกในแง่ดี เผื่อแผ่ความดี ความรักให้กับคนทุกคน ผูกพันจิตใจในเรื่องการทำสมาธิ อย่างสม่ำเสมอ มีจิตสำนึกดี มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งยอมนำมาซึ่งความรัก ความอบอุ่น ภายในครอบครัว ชุมชน ชาติ และโลก มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม นำมาซึ่งความสามัคคีธรรม

๑.๒ ด้านสังคม

ดำเนินชีวิตตามหลักขราวาธรรม ทำตัวเองให้ดี ปฏิบัติดี และเผื่อแผ่ไปยังลูกหลาน คนใกล้ชิด คนที่รัก ชุมชน ดำดั่งอย่าง สัมมาอาชีพที่ดี ปฏิบัติตามหลักศาสนา ดังอย่างที่ดียอมมีค่ากว่าคำสอน ให้ความร่วมมือที่ดีกับสังคม และประเทศชาติเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สร้างสิ่งแวดล้อมของตัวเองให้ดี ปลูกฝังจิตสำนึกของคนใกล้ชิด ลูก หลาน คนในชุมชน ให้ร่วมกันมีจิตสาธารณะในการดูแลรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมโดยลงมือปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม ปลูกต้นไม้ให้มากเพื่อลดภาวะโลกร้อน สร้างสรรค์แผ่นดินในชุมชน อย่างยั่งยืนด้วยมือเรา

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

ไม่ปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่นำมาประยุกต์ใช้ ผสมผสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ประยุกต์ทำเหมือนงานวิจัย จนเกิดเป็นองค์ความรู้ สามารถให้ชุมชนนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และการประกอบสัมมาอาชีพได้ และเลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับตัวเอง ความต้องการของชุมชน สภาพแวดล้อมภูมิประเทศ โดยใช้ภูมิปัญญาของเราเองเป็นตัวตั้ง

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

เมื่อมีการประกอบสัมมาอาชีพในพื้นที่ เกษตรกรรากหญ้านำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล พึ่งตนเอง พึ่งพาตนเอง เศรษฐกิจความเป็นอยู่ก็พออยู่พอกิน เหลือกินก็แจก เหลือแจกก็ขาย กลายเป็นวิสาหกิจชุมชน รวมกันขายเป็นเศรษฐกิจของชุมชน และประเทศต่อไป

๒. ความมีเหตุผล

ความเป็นอยู่ของแต่ละคนจะดี ย่อมอาศัยความมีเหตุผลในการอยู่ร่วมกัน ทั้งการด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ประเพณี การประกอบสัมมาอาชีพเต็มที่พื้นที่ สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีสิ่งแวดล้อมที่ร่วมกันสร้างระบบนิเวศที่ดี ไม่มีอบายมุขมีการสร้างคนรุ่นต่อไป จะเห็นสังคมของความสุขร่วมกันชั่วลูกชั่วหลาน

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

ด้วยความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ประมาท มีการออมเงิน ออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ มีการปลูกต้นไม้เป็นบำนาญชีวิต มีการสร้างหลักประกันของสังคมในการรวมกลุ่มในรูปแบบของสหกรณ์วิสาหกิจชุมชน มีการให้หลักธรรมาภิบาลในการอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุผล มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดแก่ลูกหลานสืบต่อไป ซึ่งจะส่งผลในทุก ๆ ด้านต่อไป

๓.๑ ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบสานต่อกันมา ในเรื่องของความเป็นอยู่ การทำมาหากิน วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา การเมือง การปกครอง การนับถือผี บรรพบุรุษ การทำบุญ ภูมิปัญญาในเรื่อง งานช่าง งานศิลปะ วัฒนธรรม หมอยา การใช้สมุนไพร กินผักให้เป็นยา การวางแผนโบราณ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สืบสานมาอย่างดี

๓.๒ ภูมิธรรม : ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

เป็นองค์ความรู้ในการปฏิบัติตัวของคนในเรื่องภูมิธรรม ซึ่งจะส่งต่อให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ใช้หลักธรรมในการครองตน ครองคน ครองงาน หลักการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างอยู่

เป็นสุข ซึ่งเป็นหลักทางศาสนา เช่น พุทธศาสนาเรา ทำให้คนมีความมั่นคง มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อยู่ในสังคมอย่างยั่งยืน

๔. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การทำให้คนในชาติมีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย มั่นคง ยั่งยืน ชั่วลูกชั่วหลาน บนสังคมที่มีความอยู่ดีมีสุข

๔.๑ ระดับครอบครัว เป็นครอบครัวที่อบอุ่น มีความสุข

๔.๒ ระดับชุมชนรวมกลุ่มกันเครือข่าย แลกเปลี่ยนสินค้า และความรู้

๔.๓ ระดับประเทศ ฟังตนเอง ส่งออก และเปลี่ยน รักษาระบบนิเวศวิทยา

คุณคำหนึ่ง เจริญศิริ ปรารักษ์ชาวบ้านสาขาเกษตรธรรมชาติ

บ้านสุขวัฒนา ต. ชุมแสง อ. สดึก จ. บุรีรัมย์

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สามารถพึ่งตนเองได้เมื่อพึ่งตนเองได้แล้วก็เอื้อเพื่อต่อผู้อื่นและสังคมโลก ต่อธรรมชาติอยู่กันอย่างสมดุล

๑.๑ ด้านจิตใจ

ใจที่เราระลึกว่าเราพอใจในสิ่งที่มี ความสุขใจ ไม่วิตกกังวล ไม่มีความกลัวทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เมื่อทำดีที่สุดแล้วก็วาง มีความสุขในการทำงานและช่วยเหลือผู้อื่น

๑.๒ ด้านสังคม

เมื่อเราไม่เบียดเบียนตน สามารถพึ่งตนเองได้แล้วก็พร้อมที่จะช่วยเหลือสังคม สังคมมีการแบ่งปันเอื้ออาทรซึ่งกันและกันอยู่กันอย่างสมดุลมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ถ้าทำเศรษฐกิจพอเพียง คือ การสะสมทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิมให้กลับคืนมา เช่น ปักจ้ย ๔ ให้ครบ ดิน น้ำ ป่า ให้อุดมสมบูรณ์ มีความร่มเย็นสงบสุขมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

เทคโนโลยีเหมือนดาบสองคม ถ้าเอามาใช้ในทางที่ถูกต้องเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล ถ้าเอามาใช้ในทางผิดก็เป็นโทษอย่างมหาศาลเช่นกัน

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

เมื่อเราทำถึงที่สุดแล้ว พึ่งตนเองได้แล้ว และสะสมทรัพยากรธรรมชาติได้มากแล้ว ธรรมชาติก็จะให้เราเอง ส่วนใหญ่เศรษฐกิจจะมองถึงแต่เงินเพียงอย่างเดียว แต่รายได้ที่ไม่ใช่

เงินมากมายมหาศาล เช่น ดิน น้ำ ป่า ที่เป็นรายได้ทางธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติกลับคืนมานั้น แหละแหรษฐกิจก็จะกลับคืนมาด้วย

๒. ความมีเหตุผล

นำเอาหลักของพระพุทธศาสนามาใช้ เช่น อริยสัจ ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ นี้ แหละคือความจริง

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างธรรมชาติกลับคืนมาแล้ว ธรรมชาติก็จะคุ้มกันเราเอง

๓.๑ ภูมิปัญญา: มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

ความรู้ที่แท้จริง ต้องลงมือปฏิบัติให้รู้จริงและที่สำคัญที่สุด ความรู้ของคนในชุมชนผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อที่จะประยุกต์ต่อยอดกับสังคมยุคปัจจุบัน

๓.๒ ภูมิธรรม: ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

มีความมุ่งมั่น ตั้งมั่น ศรัทธา เลื่อมใสในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ดีที่สุดแล้วก็วางอยู่บนความผาสุกที่แท้จริง ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเดินไปสู่เส้นทางสู่อิสรภาพ

๔. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การสร้างโลกใบนี้ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ร่มเย็น สงบสุข มนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติอยู่กันอย่างสมดุลกัน

๔.๑ ระดับครอบครัวคนในครอบครัวเข้าใจกัน เอาใจกัน เป็นครอบครัวใหญ่ พ่อแม่ ลูก อยู่ร่วมกัน

๔.๒ ระดับสังคมเมื่อทุกคนมีเศรษฐกิจพอเพียง มีใจเป็นหนึ่งเดียว ก็จะเป็นอำนาจเป็นพลังในการสร้างสังคมร่วมกันให้น่าอยู่ โดยเริ่มจากปัจเจกจนเข้มแข็ง แล้วก็เกิดการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจนสามารถเชื่อมโยงถึงระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ถึงระดับประเทศ

ลักษณะและเหตุและปัจจัยของพื้นที่ตนเองโดยประยุกต์จากเกษตรทฤษฎีใหม่ มีการออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ออมอากาศดังนี้

๑. การใช้ถ่ายทอดพยานาทรัพย์ที่ได้มาแปรเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่านั้นคือ ความยั่งยืนที่แท้จริง

๑.๑ เก็บไว้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ถ้าเราให้กับธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติก็จะให้เราเอง

๑.๒ ใช้ลงทุน ใช้ลงทุนให้กับธรรมชาติ เริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ ตามเหตุปัจจัยของตนเองมี เช่น ใช้จ่ายการจัดการเรื่องที่เป็น เช่น แหล่งน้ำ ปรับที่ให้อยู่ในระบบจัดการง่ายสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

๑.๓ เก็บไว้ใช้คราวจำเป็น (การออมทรัพย์) การออมไม่จำเป็นการออมที่เป็นตัวเงิน แต่จะออมด้วยธรรมชาติ ต้องเรียนรู้ว่าชีวิตเกิดมาทำไม ทำไมต้องเกิดมา และเกิดมาเพื่ออะไร เมื่อเรารู้แล้วนั้นแหละเราจะรู้จักการใช้ชีวิต เช่น การออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์

นายสุวรรณ กันภัย

๗๘ หมู่ที่ ๙ บ้านสำโรง ต. สนม อ.สนม จ.สุรินทร์ อาชีพ เกษตรกร วุฒิการศึกษา
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

รู้จักพอประมาณ พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ค่อยเป็นค่อยไป ไม่อยากเกินได้ ไม่ใช่เกินมี ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือบนทางสายกลาง

๑.๑ ด้านจิตใจ

รักษาภูมิธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิสถาน ภูมิภาษา มีความภูมิใจ ในความเป็นอยู่ของตนเอง มองโลกในแง่ดี เพื่อแผ่ความดี เว้นจากอบายมุขทุกประเภท

๑.๒ ด้านสังคม

ดำเนินชีวิตตามหลักสัจจกัตถ์ ๔ ประการ ทำตัวเองให้ดี ปฏิบัติดี และแผ่แผ่ไปผู้อื่น สัมมาอาชีพที่ดี ปฏิบัติตามหลักศาสนา ให้ความร่วมมือที่ดีกับสังคม และประเทศชาติเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมและเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านทำเกษตร

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รักษาสีสิ่งแวดล้อมของตัวเองให้ดี ปลูกฝังจิตสำนึกของคนใกล้ชิด ลูก หลาน คนในชุมชน ให้ร่วมกันมีจิตสาธารณะในการดูแลรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมโดยลงมือปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม ปลูกต้นไม้ให้มากเพื่อลดภาวะโลกร้อน สร้างสรรค์แผ่นดินในชุมชน อย่างยั่งยืนด้วยมือเรา

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

ปฏิเสธเทคโนโลยีโดยใช้แรงงานตนเองเป็นหลัก สามารถขุดสระด้วยตนเองถึง ๑๐ สระ โดยใช้กำลังและภูมิปัญญาของตนเองเป็นตัวตั้ง

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

มีการประกอบสัมมาอาชีพในพื้นที่ เกษตรกรรากหญ้าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล พึ่งตนเอง พึ่งพาตนเอง เศรษฐกิจความเป็นอยู่ก็พออยู่พอกิน เหลือกินก็แจก เหลือแจกก็ขาย รวมกันขายเป็นเศรษฐกิจของชุมชน และประเทศต่อไป

๒. ความมีเหตุมีผล

อาศัยความมีเหตุมีผลในการอยู่ร่วมกัน ทั้งการด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ประเพณี การประกอบสัมมาอาชีพเต็มที่พื้นที่ สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีสิ่งแวดล้อมที่ร่วมกันสร้างระบบนิเวศที่ดี ไม่มีอบายมุขมีการสร้างคนรุ่นต่อ ๆ ไป จะเห็นสังคมของความสุขร่วมกันชั่วลูกชั่วหลาน

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

ด้วยความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ประมาท มีการออมเงิน ออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ มีการปลูกต้นไม้เป็นบำนาญชีวิต มีการลงทุนเพื่อความมั่งคั่งในการดำเนินชีวิต เลี้ยงตนเอง ปรารถนาบุตร และผู้ที่เกี่ยวข้องตามความเหมาะสม

๓.๑ ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบสานต่อกันมา ในเรื่องของความเป็นอยู่ เชื้อหมั่นในภูมิปัญญาของตนเอง รักษาประเพณี ศาสนา การเมือง การปกครอง การนับถือผี บรรพบุรุษ การทำบุญ ภูมิปัญญาในเรื่อง งานช่าง งานศิลปะ วัฒนธรรม หมอยา การใช้สมุนไพร กินผักให้เป็นยา การวางแผนโบราณ

๓.๒ ภูมิธรรม : ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

มีคตินิยมที่ยึดมั่นคือ สิ่งที่ดีควรทำคือความดี สิ่งที่ดีควรมีคือคุณธรรม สิ่งที่ดีควรจดจำคือความกตัญญู

๔. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ระดับครอบครัว เป็นครอบครัวที่อบอุ่น มีความสุข และพึ่งตนเองได้

ระดับชุมชน(หมู่บ้าน) พึ่งพาอาศัยกันได้ ร่วมเป็นองค์กรสามารถแลกเปลี่ยนและเป็นสินค้าประจำหมู่บ้านได้

ระดับประเทศ มีสินค้าที่มีคุณภาพสามารถเป็นสินค้าส่งออกไปต่างประเทศได้

สามารถประยุกต์ใช้

การใช้จ่ายทรัพย์สินตามแนวทางของพระพุทธศาสนารู้จักเก็บ รู้จักลงทุน รู้จักใช้จ่ายอย่างมีเหตุมีผล พอประมาณและมีภูมิคุ้มกันจากภัยทางอารมณ์ และภัยทางธรรมชาติ

นายสุวรรณ กันภัย

๗๘ หมู่ที่ ๙ บ้านสำโรง ต. สนม อ.สนม จ.สุรินทร์ อาชีพเกษตรกร วุฒิการศึกษา
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

รู้จักพอประมาณ พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ค่อยเป็นค่อยไป ไม่อยากเกินได้ ไม่ใช่เกินมี
ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตน
นับถือบนทางสายกลาง

๑.๑ ด้านจิตใจ

รักษาภูมิธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิสถาน ภูมิภาษา มีความภูมิใจ ในความ
เป็นอยู่ของตนเอง มองโลกในแง่ดี เผื่อแผ่ความดี เว้นจากอบายมุขทุกประเภท

๑.๒ ด้านสังคม

ดำเนินชีวิตตามหลักสัจจกถา ๔ ประการ ทำตัวเองให้ดี ปฏิบัติดี และเผื่อแผ่ไป
ผู้อื่น สัมมาอาชีพที่ดี ปฏิบัติตามหลักศาสนา ให้ความร่วมมือที่ดีกับสังคม และประเทศชาติเป็น
ทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมและเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านทำเกษตร

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รักษาสิ่งแวดล้อมของตัวเองให้ดี ปลูกฝังจิตสำนึกของคนใกล้ตัว ลูก หลาน คนใน
ชุมชน ให้ร่วมกันมีจิตสาธารณะในการดูแลรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมโดย
ลงมือปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม ปลูกต้นไม้ให้มากเพื่อลดภาวะโลกร้อน สร้างสรรค์แผ่นดินใน
ชุมชน อย่างยั่งยืนด้วยมือเรา

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

ปฏิเสธเทคโนโลยีโดยใช้แรงงานตนเองเป็นหลัก สามารถขุดสระด้วยตนเองถึง ๑๐
สระ โดยใช้กำลังและภูมิปัญญาของตนเองเป็นตัวตั้ง

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

มีการประกอบสัมมาอาชีพในพื้นที่ เกษตรกรรากหญ้านำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงมาใช้ มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล พึ่งตนเอง พึ่งพาตนเอง
เศรษฐกิจความเป็นอยู่ก็พออยู่พอกิน เหลือกินก็แจก เหลือแจกก็ขาย รวมกันขายเป็นเศรษฐกิจ
ของชุมชน และประเทศดีต่อไป

๒. ความมีเหตุผล

อาศัยความมีเหตุผลในการอยู่ร่วมกัน ทั้งการด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ
ประเพณี การประกอบสัมมาอาชีพเต็มที่พื้นที่ สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีสิ่งแวดล้อมที่
ร่วมกันสร้างระบบนิเวศที่ดี ไม่มีอบายมุขมีการสร้างคนรุ่นต่อ ๆ ไป จะเห็นสังคมของความสุข
ร่วมกันช่วยเหลือกัน

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

ด้วยความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ประมาท มีการออมเงิน ออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ มีการปลูกต้นไม้เป็นบำนาญชีวิต มีการลงทุนเพื่อความมั่งคั่งในการดำเนินชีวิต เลี้ยงตนเอง ปรารถนาบุตร และผู้ที่เกี่ยวข้องตามความเหมาะสม

๓.๑ ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบสานต่อกันมา ในเรื่องของความเป็นอยู่ เชื้อหมั่น ในภูมิปัญญาของตนเอง รักษาประเพณี ศาสนา การเมือง การปกครอง การนับถือผี บรรพบุรุษ การทำบุญ ภูมิปัญญาในเรื่อง งานช่าง งานศิลปะ วัฒนธรรม หมอยา การใช้สมุนไพร กินผักให้เป็นยา การวางแผนโบราณ

๓.๒ ภูมิธรรม : ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

มีคตินิยมที่ยึดมั่นคือ สิ่งที่ดีควรทำคือความดี สิ่งที่ดีควรมีคือคุณธรรม สิ่งที่ดีควรจดจำคือความกตัญญู

๔. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ระดับครอบครัวเป็นครอบครัวที่อบอุ่น มีความสุข และพึ่งตนเองได้

ระดับชุมชน(หมู่บ้าน) พึ่งพาอาศัยกันได้ ร่วมเป็นองค์กรสามารถแลกเปลี่ยนและเป็นสินค้าประจำหมู่บ้านได้

ระดับประเทศ มีสินค้าที่มีคุณภาพสามารถเป็นสินค้าส่งออกไปต่างประเทศได้

สามารถประยุกต์ใช้

การใช้จ่ายทรัพย์สินตามแนวทางของพระพุทธศาสนา รู้จักเก็บ รู้จักลงทุน รู้จักใช้จ่าย อย่างมีเหตุมีผล พอประมาณและมีภูมิคุ้มกันจากภัยทางอารมณ์ และภัยทางธรรมชาติ

นายโกศล หมาหยอง

๓ หมู่ที่ ๔ บ้านมะเมียง ต.โซคนาสาม อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ อาชีพเกษตรกรรม วุฒิการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

รู้จักพอดี พอใจ มีอุดมการณ์ พึ่งตนเองได้ ภูมิใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ค่อยเป็นค่อยไป ทำตามศักยภาพของตน

๑.๑ ด้านจิตใจ

โอบอ้อมอารี วชิรเพราะ สงเคราะห์ญาติมิตร มีจิตเมตตา ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักคุณธรรม คือสามัคคีธรรม และกฏธรรมมีกัตตะประโยชน์

๑.๒ ด้านสังคม

เป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง จัดตั้งเครือข่าย ดำเนินชีวิตด้วย สัมมาอาชีพะ รู้จักครองตน ครองคน และครองงาน

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มีภูมิคุ้มกันตัวเองให้ดีโดยรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีจิตอาสา มีจิตสาธารณะในการดูแลรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมโดยลงมือปฏิบัติ อย่าง เป็นรูปธรรม ปลุกต้นไม้ให้มากเพื่อลดภาวะโลกร้อน สร้างสรรค์แผ่นดินในชุมชน อย่างยั่งยืน ด้วยมือเรา

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

ไม่ปฏิเสธเทคโนโลยีและนำมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมโดยใช้ระบบ ผสมผสานให้เข้ากับสถานที่และสิ่งแวดล้อม

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล พึ่งตนเอง พึ่งพาตนเอง เศรษฐกิจความเป็นอยู่ก็พออยู่พอกิน

๒. ความมีเหตุมีผล

ใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นเหตุเป็นผล ความเป็นอยู่ทุกอย่าง ไม่พ้นหลักอริยสัจ ๔ รักษา ประเพณี การประกอบสัมมาอาชีพเต็มที่พื้นที่ สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีสิ่งแวดล้อมที่ ร่วมกันสร้างระบบนิเวศที่ดี

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

รู้จักแสวงหาในทางที่ชอบ มุ่งความสำเร็จโดยใช้อิทธิบาท ๔ เว้นจากกรรมกิเลส รู้จักเก็บรักษาเอาไว้ใช้ในเวลาจำเป็น รู้จักใช้จ่ายตามฐานะภาพของตนเอง

๓.๑ ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบสานต่อกันมา การอยู่ร่วมกับสังคม การกิน การ รักษาเอกลักษณ์ของบรรพบุรุษ โดยใช้พรหมวิหารธรรมในการอยู่กัน

๔. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคี ในท้องถิ่น

รวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สุวัสดิการ การศึกษา สังคมและ
ศาสนา

ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งนี้ทุกฝ่าย
จะต้องได้รับประโยชน์

สามารถประยุกต์ใช้

พอประมาณและมีภูมิคุ้มกันจากภัยทางอารมณ์ และภัยทางธรรมชาติการใช้จ่ายทรัพย์
ตามแนวทางของพระพุทธศาสนารู้จักเก็บ รู้จักลงทุน รู้จักใช้จ่าย อย่างมีเหตุมีผล

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์งานวิทยานิพนธ์

แบบสัมภาษณ์ระบบเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙

สถานภาพโดยทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....
 เพศ.....เวลา.....สถานที่.....บ้าน.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 อาชีพ.....อายุ.....ปี สถานภาพ.....
 ศาสนา.....อาชีพ.....
 ระดับการศึกษา.....

๑. ความพอเพียง หมายถึงอะไร

.....

.....

.....

๑.๑ ด้านจิตใจ

.....

.....

.....

๑.๒ ด้านสังคม

.....

.....

.....

๑.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

๑.๔ ด้านเทคโนโลยี

.....

.....

.....

๑.๕ ด้านเศรษฐกิจ

.....

.....

.....

๒. ความมีเหตุมีผล

.....

.....

.....

๓. ภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

.....

๓.๑ ภูมิปัญญา : มีความรู้ รอบครอบ และระมัดระวัง

.....

.....

.....

๓.๒ ภูมิธรรม : ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

.....

.....

.....

๓. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

.....

๓.๑ ระดับครอบครัว

.....

.....

.....

๓.๒ ระดับสังคม

.....

.....

.....

๔. การแบ่งพื้นที่ทำกิน

.....

.....

.....

๑.การใช้จ่ายทรัพย์สิน

.....

.....

.....

๑.๑ เก็บไว้เลี้ยงตนเองและครอบครัว

.....

.....

.....

๑.๒ ใช้ลงทุน

.....

.....

.....

๑.๓ เก็บไว้ใช้คราวจำเป็น (การออมทรัพย์)

.....

.....

.....

พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินฺธโร)
ผู้สัมภาษณ์